

GLASNIK

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

BULLETIN DE L'ASSOCIATION

DU MUSÉE DE SLOVÉNIE

LETNIK

XVI

ANNÉE

ZVEZEK

3-4

CAHIER

L J U B L J A N A 1 9 3 5

S sodelovanjem članov odbora uredil
dr. Josip Mal

Pričujoči zvezek (3—4) »Glasnika« je izšel 14. decembra 1935.

Uredništvo in upravništvo »Glasnika« je v Ljubljani, Bleiweisova cesta 24 (Narodni muzej), kamor naj se pošiljajo tudi vsi za »Glasnik« namenjeni rokopisi in recenzijski izvodi.

Za vsebino in obliko so odgovorni pisatelji. Ponatiskovati ali prevajati v »Glasniku« objavljene spise in slike je dovoljeno samo s pritrditvijo avtorja in društvenega odbora ter z navedbo vira.

»Glasnik« izhaja četrletno. Članska cena znaša za letnik **30 Din.**

P. n. člane prosi odbor Muzejskega društva, da blagovoli o poravnati to letno članarino (à 30 Din). Društvo ima svoj čekovni račun pri Poštni hranilnici, podružnica v Ljubljani, s št. 10773 in z naslovom: »Muzejsko društvo za Slovenijo, Ljubljana«.

Izdaja in zalaga Muzejsko društvo za Slovenijo.

Za Jugoslovansko tiskarno v Ljubljani: Karel Čeč.

TAB. I.

1. Hermes.

2. Pozejdon.

3. Nedoločen bog.

4. Dioniz.

Steklena čaša s podobami bogov iz Črnelega.

3. Glinasta skodelica iz Črnelega.
Eno lice.

4. Glinasta skodelica iz Črnelega.
Drugo lice.

5. Bronasti novc iz Črnelega.
Lice. ($\frac{1}{1}$)

6. Bronasti novc iz Črnelega.
Hrbet. ($\frac{1}{1}$)

1. Kroglasta čša iz Črnelega.

2. Spodnja stran kroglaste čše
iz Črnelega.

STEKLENA ČAŠA IZ ČRNELEGA

Rajko Ložar

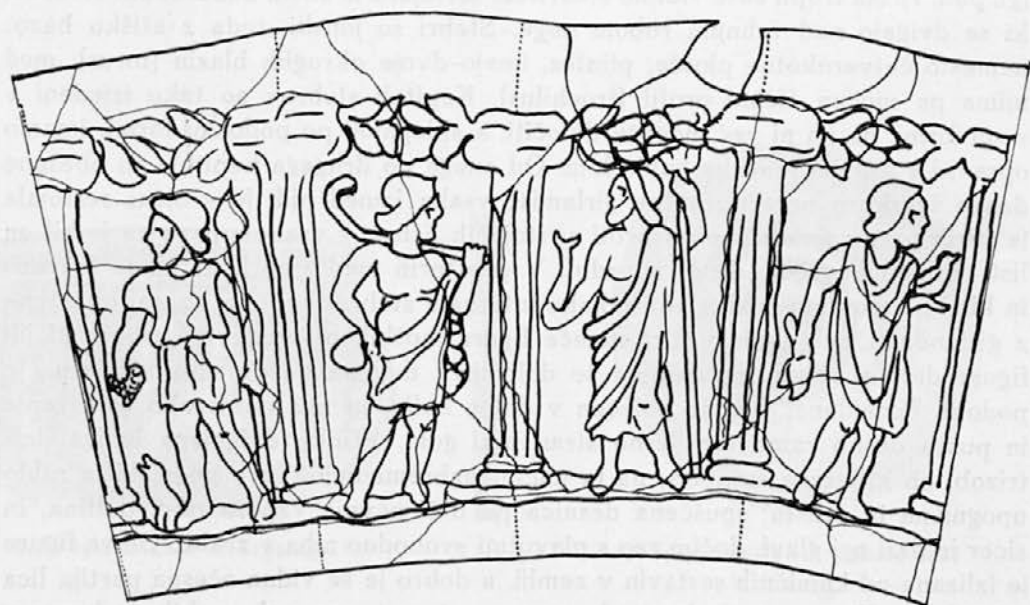
Letošnjo pomlad je Narodni muzej kupil na tukajšnjem trgu s starinami šest raznih predmetov iz rimske dobe, izmed katerih je zbujala posebno pozornost steklena čaša s podobami božov (tab. I). Po podatku trgovca so bili predmeti najdeni v Črnelem pri Stični na Dol.; tam jih je izkopal na njivah posestnika Škufca, p. d. Bleka, samozvani starinokop Albin Hrast, ki jih je prodal trgovini »Tizian« v Ljubljani. Kakor se da s približno gotovostjo sklepati, izvirajo predmeti iz rimskega groba s pepelom, a ne predstavljajo popolnega inventarja; manjka vsaj steklena žara in ni izključeno, da še kak drug kos.

Seznam in popis predmetov.

1. Čaša iz svetlozelenkastega prosojnega stekla. (Inv. št. 7013.) 0·13 m visoka, spodnji premer 0·04 m, zgornji 0·065 m. Bila je popolnoma razbita, a so jo sestavili, tako da danes manjka le del gornjega roba ter tu in tam kak majhen košček na trupu (n. pr. v girlandi, na stiku trupa z nogo itd.). Čaša je okrog in okrog okrašena z reliefnimi podobami. Reliefni okras (gl. pod. 1). Na trupu čaše vidimo stebrišče, sestoječe iz štirih kaneliranih stebrov, ki se dvigajo nad vrhnjim robom noge. Stebri so jonski, toda z atiško bazo; namesto četverkotne plošče, plintos, imajo dvoje okroglih blazin (torus), med njima pa močan žlební profil (trochilus). Kapiteli stebrov so tako izjedeni v svoji formi, da jih ni več mogoče določiti, a sklepajoč po podolžni formi, imamo opraviti s pravim jonskim kapitelom. Od enega do drugega kapitela so obešene danes že skoro nerazpoznatne girlande; vsaka izmed njih je svojčas sestojala iz štirih parov simetrično nasproti si stoječih listov, v vsakem paru pa je bil en list obrnjen navzgor, drugi navzdol. V prostorih med stebri, ki jih je četvero in ki si jih moramo misliti kot nekake intervale stebriščne lope, zgoraj okrašene z girlandami, se nahajajo štiri stoječe figure moških božanstev. Atributi, ki jih figure drže v rokah, so deloma še določljivi, deloma pa ne. Najbolj jasna je podoba Pozejdona. Bog je oblečen v dolgo haljo, ki mu visi preko leve rame in pušča desno ramo ter desno stran prsi golo. Visoko dvignjena levica drži trizob, ob katerega se opira, na ta način razbremenjujoč levo nogo, ki je rahlo upognjena in prosta; spuščena desnica pa drži navpik vzpeto ribo, delfina, in sicer jo drži pri glavi, dočim rep s plavutmi svobodno niha v zraku. Glava figure je izlizana od kemičnih sestavin v zemlji, a dobro je še vidna očesna partija lica z brado. — Figura v sosednem, desnem, prostoru je po vseh znakih na kozarcu

sodeč mladeniška. Odeta je v hlamido, ki je obešena preko obeh ram in pada v težkih gubah ob levi nogi navzdol. Na dlani vodoravno iztegnjene levice nosi ta figura ptiča s sloko vzpetim vratom; predmet, ki ga drži spuščena desnica, je preveč nerazpoznaven, da bi bilo mogoče z gotovostjo reči, kaj predstavlja. Obraz božanstva razodeva mladeniško, nikakor pa ne zrelo moško lice. — Tretja, to je na naši risbi prva figura od leve, predstavlja zopet nekega mlajšega boga, obrnjenega na njegovo desno stran. Stojni motiv je isti kot pri prejšnji, vendar v obratnem smislu. Bog je oblečen v navadni hiton, ki je okrog života prepasan. Leva roka je dvignjena in drži tirsos, spuščena desnica pa verjetno grozd, ki ga srepo zasleduje s svojim pogledom psu podobna žival (panter?) ob desni nogi figure. Podoba predstavlja po vsej priliki Dioniza, Bakha. Na glavi te figure je še določno videti čeladi podobno pokrivalo. — Zadnja, četrta figura (na naši risbi druga od leve), predstavlja istotako mladeniško božanstvo, ki je obrnjeno proti svoji levisi, odnosno k Pozejdonu. S poslednjim ga veže tudi to, da nosi enak plašč kot druga figura, vendar je pa gornje telo golo; oblačilo pada z leve roke, ki ga drži, preko pasu in ledij v težkih gubah navzdol. Z levico drži bog ukrivljeno palico preko svojega tilnika, desnica je v komolcu usločena in oprta ob bok; tam, kjer se roka stika s telesom, drži mošnjič, iz česar bi se dalo sklepati, da imamo pred seboj figuro Hermesa-Merkurja. — K splošnemu redu okrasa bi bilo pripomniti, da je celotna kompozicija v svoji osnovi simetrična; po dve in dve figuri si odgovarjata z obratom telesa, s stojnim motivom in celo po oblačilu, in sicer tvorijo take pare Pozejdon ter Hermes na eni strani, neznani bog in Dionizos na drugi strani.

2. Kroglasta čaša iz rumenkastega stekla. (Inv. št. 7014) 0·06 m vis., 0·08 m premer. (Tab. II, 1/2). Steklo je prozorno, a nekoliko motno. Trup čaše je obdan z rebri ali grebeni, ki gredo z dna posodice zvezdasto na vse

Pod. 1. Steklена čaša s podobami bogov iz Črnelega.

strani. Razen tega je čaša okrašena z belkastimi progami. Na vratu posodice so proge preme in imajo oblike kolobarjev; ti kolobarji so po posebnih spojinah linijah zvezani med seboj, da nastane vtis nekake spirale. Na trupu so proge izvedene tudi preko omenjenih rebrc in sicer v obliki vzporednih ostro zalomljenih linij, ki se približujejo cikcak črti; ker pa so proge precej široke, nastaja oblika valovnice. Ob dnu posodice se pasovi drže rebrc, ki jih na straneh obdajajo, kakor da bi izžarevali iz skupnega centra. To misel je skušal steklar tudi na originalen način poudariti s tem, da je na dnu posodice napravil iz belkaste mase spiralo polžaste oblike, ki naj bi nekako vezala vse proge. Posodica je na dveh krajih močnejše počena.

3. *Balzamar iz zelenkastega stekla.* (Inv. št. 7015.) 0·11 m visok, poln prsti.

4. *Skodelica z nogo*, iz svetlorumene gline. (Inv. št. 7016.) Ohranjen je en ročaj in samo majhen košček drugega. (Tab. II, 3/4.) Skodelica ima obliko kantara, je 0·075 m visoka, 0·095 široka v premeru zgornje odprtine. Noga je 0·02 m visoka. Okrog noge teko 4 vzporedni kolobarji-žlebovi, dočim tečeta dva po spodnji strani trupa posodice in dva okrog vrhnjega roba ali vratu posodice. Okras sestoji iz dveh polovic, je pa v obeh enak; delita ga ročaja. Okrog maske, ki je izvršena v barbotinski tehniki, se nahajata dve iz barbotinskih napravljenih točk ali pik sestavljeni polkrožni vzporedni quasi-girlandi, ki ju levo in desno obdaja po ena klekasto ulomljena vejica z dvema trolistoma. Tudi obod spodnje strani trupa je opremljen s podobnimi točkami. Med posameznimi točkami na eni strani, na drugi pa med točkami in trolisti je razlika v barvi; dočim so poslednji in nekatere izmed točk polnorjave barve, so druge svetlorjave, kakor je glina, iz katere je posodica. Te razlike si ne morem popolnoma raztolmačiti; morda je pa v zvezi s tem, da je bila skodelica nekoč glazirana, na kar bi sklepal po še deloma močno vidnih ostankih zelene glazure na točkah spodnje strani trupa in na vejicah. Za glazuro bi govorila tudi spodaj navedena skodelica str. 100, št. 3. Ročaji so bili naknadno pritrjeni na posodico.

5. *Oljenka iz gline s firmo FRONTO.* (Inv. št. 7017.) Na zgornji strani ima na obodu recipijenta za oljenke 1. stol. po Kr. značilne tri izpuste.

6. *Bronast novc s podobo cesarja na sprednji strani.* 7·5 gr., 0·0023 m. (Inv. št. 7018.) Najbrž je novc Domicijanov. Od popolnoma nečitne legende spredaj in zadaj bi se dalo morda čitati le ...DOM... nad podobo cesarja. (Tab. II, 5/6.)

Kakor je v začetku omenjeno, to najbrž niso vsi predmeti, ki jih je vseboval ta grob; manjka zagotovo steklena žara, v kateri je bil shranjen pepel, če ne še kaj drugega. En primer steklene žare se nahaja še danes v podstrešnem muzeju Albina Hrasta na Viru, o kateri trdi lastnik, da je bila najdena pri cerkvi v Črnelem; je torej iz drugega groba. Ker hrani ta mož v svojem več sto starinskih predmetov obsegajočem muzeju pod streho še nekaj predmetov iz Črnelega, ki dokazujejo, da se je tam nahajalo več grobov, naj jih po vrsti navedem, kakor sem jih zabeležil ob priliki obiska pri njem na podlagi njegovih podatkov.

Predmeti iz Črnelega, ki jih ima A. Hrast.

1. Steklena bučasta žara za pepel, prazna, 0·18 m visoka. Je vsebovala pepel. Najdena pri cerkvi v Črnelem.

2. Steklena zajemalka z ročajem, 0·025 m visoka, 0·07 m široka.

3. Skodelica z ročajem, glazirana. Znotraj ilovnato rumena (rjava), zunaj zelenkasta glazura. 0·06 m visoka. Okrašena je zunaj z zvezdicam podobnimi rozetami, razporejenimi okrog trupa v obliki navzdol obrnjenih trikotnikov. Najdena je bila kakih 60 m proč od čaše z bogovi na sosadni njivi.

4. Bronast novc cesarja Avgusta, zadaj S. C., v sredi vrata.

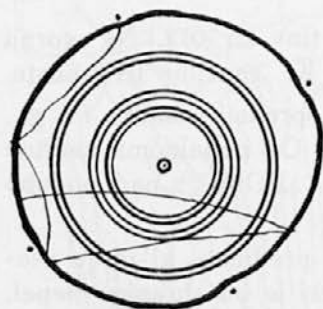
5. Rimska oljenka brez firme. Reliefne vsebine si nisem zabeležil. Pri njej je bila najdena kriva ost neke sulice.

6. Skodelica iz fine bronaste pločevine. Na dnu okrašena s kolobarji. Skupno z njo je bila najdena železna sulična ost.

Množica predmetov dokazuje, da se je v Črnelem vršilo sistematično stikanje za starinami. Izkopnine pripadajo grobovom in tipom zgodnje cesarske dobe.

K tehniki, okrasu in nastanku črnelske čaše.

Ako se povrnemo k predmetom, ki jih je Nar. muzej kupil, velja posebna pozornost stekleni čaši (tab. I) s podobami bogov, ki ni le v našem domačem gradivu precejšnja redkost, temveč tudi v inozemskem. Doslej je od tega tipa steklenega kozarca znan prav za prav en sam primer, ki se nahaja v Leningradu in ga je l. 1873 pridobila Ermitaža, izvira pa iz mesta Pantikapaion ob Črnem morju.¹ Drugi primer je prišel na dan v francoskem mestu Bourgoin (Isère); zanj nimamo na razpolago nobene slike in navajamo samo podatek po gornjem avtorju.² Od leningrajske čaše se razlikuje zadnja po tem, da ima na frizu okrog trupa petero božanstev in da domneva Kisa zanjo izvor iz italjskih delavnic, dočim prepušča leningrajsko sidonskim steklarnam. Po povedanem lahko tudi naš kozarec brez težave uvrstimo tako časovno kakor krajevno, a prej navedimo nekaj opomb.

Pod. 2. Zunanjščina dna steklene čaše iz Črnelega. Pike označujejo mesta, kjer je čaša sestavljena.

Kozarec iz Pantikapaiona in oni iz Bourgoina pripadata tehnično industriji s kalupom ali formo npravljenih stekel, kar velja tudi za našega. Iz risbe leningrajskega kosa v Kisi (str. 643, pod. 271) ta tehnika sicer ni razvidna, zato ne bo odveč, ako ji ravno ob našem primeru posvetimo nekoliko pozornosti. Črnelska čaša je sestavljena iz štirih kosov, kar je na prvi pogled težko spoznatno. Na nogi posodice, ki v talnem načrtu ne kaže čistega kroga, temvec sploščen oval, kar že samo po sebi govori za naknadno sestavljanje (pod. 2), so na štirih mestih dobro vidni t. zv. šivi, to je podolgovate brazgotine, kjer se posamezni deli stikajo (tab. I). Ti šivi se

¹ A. Kisa, *Das Glas im Altertume*. Leipzig, 1908. Str. 719, risba str. 643, pod. 271.

² A. Kisa, ist. 723. Kakor mi ljubeznivo sporoča R. Lantier, tudi njemu čaša ni znana in ne ve, kje se nahaja.

nahajajo natančno na takih mestih noge, nad katerimi so na trupu čaše upodobljeni stebri, kar je nadvse posrečena tehnično-umetniška rešitev. Kajti, ker so stebri kanelirani, omenjene brazgotine na njih kar izginejo, pokažejo se pa šele na vratu posodice, a to je silno težko videti in le, če se svetloba primerno lomi v vratu. Iz tega sledi, da je bil vsak izmed četverih delov čaše po posebnem kalupu napravljen; tak kalup obsega eno četrtno celokupnega okrasa čaše, razvitega v plašču in sicer sega od polovice enega stebra do polovice drugega. Na njem se nahaja vselej po ena podoba božanstva in en oddelek girlande s pripadajočima polovicama kapitelov.

Tehniško je pri tem važna zlasti vloga kalupa ali modela. Bogati figuralni okras posodice ni mogel nastati s pihanjem mehurja s pipo, temveč z vlivanjem v formo. V njene vdolbene stene, ki so nosile upodobitev v negativni obliki in bile še toliko usločene, da bi dale vse skupaj krožnino, je steklar vлил stekleno maso, ki se je ulegla ob strani kalupa in napolnila omenjene razi; ravnina steklene prevleke ni bila enakomerna, temveč skladno z negativom jamičasta in je naša čaša še danes taka. Ko so bile gotove vse štiri partije ali kosi čaše, jih je steklar vzel še enkrat v delo, sestavil iz njih kozarec in s segrevanjem retuširal stike med posameznimi odseki; to mu seveda ni uspelo v taki meri, da se ne bi še danes poznala mesta, kjer je čaša sestavljena. Na račun naknadnega sestavljanja gre tudi omenjena ovaloidna oblika noge posodice, pogledana v talnem načrtu (pod. 2), kakor tudi motivnost okrasa samega. Čaš s popolnoma identičnim dekorjem kot je naša, je, kakor smo zgoraj povedali, jako malo, prav mnogo pa je posodic, ki so tehnično enako napravljene, a predstavljajo razne scene iz gladiatorskih borb, cirkusa ali pa goli ornament. Z njimi ima črnelški kozarec to skupno svojstvo, da nagiba njihov plašč, pogledan z viška, k raznim četverooglatim ali celo prizmatičnim oblikam, ki so posledica omenjenega sestavljanja iz več delov. Da bi to tehnično potezo nekoliko zakril, se steklar poslužuje najrazličnejših dekoracijskih elementov, ki so sposobni, da zbude vtis dekorativne upravičenosti teh oblik; med njimi je imenovati zlasti motiv stebra, dalje tirsos,³ potem navadno lizeni podobno progo,⁴ ki deli friz v mnogo pododdelkov, posebno priljubljen pa je za okras noge, vratu ali rame motiv žlebljenega ovratnika (prim. kanelure stebrov na črnelški čaši). Vse te sestavine zbujaajo na čašah vtis neke toge arhitekturno odvisne formalistične dekoracije.

Za stekleno posodje, napravljenno iz form, navaja Kisa kot nadaljnjo značilnost konveksno dno s koncentričnimi krogi (str. 709). Na našem kozarcu konveksnosti ni, pač pa imamo kolobarje. Večina sidonskih izdelkov v tej tehniki je dalje opremljena s signaturami, ki jih niti naš kos niti leningrajski nimata. O izdelavi posameznih figur trdi Kisa, ki mu moramo radi pomanjkanja drugih virov slediti, da razodevajo neko zabrisanost, ki jo povzroča delo po modelu; steklo se namreč ni neprodušno vleglo v negativne brazde in je radi tega mnogo mest nejasnih. Zlasti trpe pri tem konture. O vsem tem se gledalec lahko pouči tudi na črnelškem kozarcu, vendar je pa potrebna previdnost. Mnogo mehkob in nejasnosti v oblikah ter konturah gre brez

³ Kisa, n. n. m. pod. 267.

⁴ Kisa, n. n. m. pod. 270, 273, 273 a itd.

vsakega dvoma na račun rabe kozarcev in dolgotrajnega ležanja v zemlji, ki ni ostalo brez vpliva nanje. Razen tega pa moramo določeno stopnjo mehkobe pripustiti že iz stilističnih razlogov.

Glede ikonografske strani bi bilo pripomniti, da se naš kozarec z izjemo majhnih podrobnosti krije z leningrajskim. Figuro, ki je na naši risbi desno od Pozejdona (na desnem kraju risbe, pod. 1), tolmači Kisa po Stephaniju, ki je leningrajski kozarec prvi opisal, kot Jupitra, a pristavlja vprašaj.⁵ Za to tolmačenje ne vidim nikakega razloga, ker je vprav habitus te figure v primeri s sosednjim Pozejdom popolnoma mladeniški. V klasicističnem pojmovanju, v katerem je podan Pozejdon, čigar statuarični motiv je naravnost prevzet od enega izmed klasičnih vzorcev, bi bilo tudi za vladarja Olimpa pričakovati drug ikonografski tip. Atribut v levici figure je popolnoma nerazpoznat. Nadaljnja opomba se tiče božanstva, ki ga navajamo kot Dioniza — Bakha. Atributa, ki ga bog drži v desnici, Kisa ne imenuje; če pa pogled na našo čašo ne vara, imamo opravka z grozdom, vsaj trikotniška oblika te stvari ne govori za nič primernejšega. Morda bi prav v ikonografskem pogledu čaša iz Bourgoina prinesla kako pojasnilo, če so figure kaj bolje ohranjene.

Za časovno določilo našega kozarca nam daje prvo oporišče tehnika, v kateri je napravljen. Okras z vzboklimi figurami in stebri zbuja v nas vtis, kakršnega smo vajeni spričo tolčenih del. In ta vtis, ki ni danes nič manj izrazit kot je bil v antiki, je bil povod nekaterim anekdotam, ki nam pomagajo te proizvode vsaj približno časovno določiti. Po Petroniju, Dio Cassiju in deloma tudi Pliniju je za časa Tiberija neki steklar iznašel kovno in nerazlomljivo steklo.⁶ Izum ga je stal glavo, ker mu jo je dal cesar odrobiti iz strahu, da ne bi radi pomnožitve iznajdbe cene steklu padle. Blümner domneva, da imamo v anekdoti opravka s kurioznostjo, ki je že davno spoznana za pravljico. Temu nasproti pa Kisa pravilno gre za stvarnim jedrom te anekdote in ugotavlja,⁷ da se za njo ne skriva nič drugega nego sporočilo o povsem novem vtisu, ki ga je na zbiralce stekla napravila oni čas iznajdba modela ali forme v tej obrti in nadalje dotlej nepoznani figuralni okras na posodah, ki se je s to iznajdbo pojavil. Čaše, kot je črnelska, resnično napravljajo vtis, da je njihov dekor tolčeno delo, in ta vtis nikakor ni lažniv, saj je steklarska industrija z iznajdbo modela in vlivanjem stekla zavestno stopila na pot metalnih tehnik, posnemajoč celó oblike bronastega posodja. Ta procedura ni razvidna le iz vzboklega značaja celokupnega okrasa na našem kozarcu in na njemu sličnih, temveč tudi iz zgoraj opisane sestavljenosti posodic iz več delov, kar je vendar pristno torevtično. Jasno pa je, da radi tega posnemanja ni še postala tvarina, steklo, kovno in o tem anekdote res samo fabulirajo.

Če smemo te pripovedke vzeti kot nekako merilo za čas izuma, ki je ljudi tolikanj presenetil, pridemo v dobo cesarja Tiberija, recimo v 1. pol. 1. stol. po Kr. Po signaturah, ki jih je na posodicah te tehnike vse polno, je treba izum pripisati sidonskim glažutam in delavnicam; tam je bila ob začetku

⁵ Kisa, *ist.*

⁶ H. Blümner, *Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern*. Leipzig, 1887. Bd. IV., 407.

⁷ *Ist.* 697.

cesarske dobe zbrana najboljša steklarska tradicija. Tej delavnici pripisuje Kisa tudi leningrajsko čašo z bogovi, dočim pripisuje francosko eni izmed italjskih delavnic, ki so delale po sidonskih vzorcih. Ker nam poslednja čaša ni znana in ker je naša popoln dvojnik leningrajske, nimamo nobenega razloga, da ne bi tudi črnelskega kozarca smatrali začasno za sidonski import v naše kraje, ki pa je lahko prišel preko Italije.⁸ Seveda imamo s tem šele nekako datum, ob katerem bi bila čaša že lahko nastala. Pod zemljo je prišla nekoliko kasneje.

Skupno z njo so se v grobu nahajali steklena čaša s progastim okrasom (tab. II, 1/2), balzamar iz stekla, glinasti kantaros (tab. II, 3/4), svetilka z znamko Fronto iz gline in novc (tab. II, 5/6). V bistvu predstavljajo vsi predmeti forme 1. stol. po Kr., vendar rajši 2. pol. Z natančnejšimi časovnimi termini se tu ne bomo ukvarjali, ker nam manjkajo zato prav vse kronološke osnove; naši rimskodobni inventarji v muzeju so brez vsakršnih notic (Pečnikova izkopavanja), kolikor so pa opremljeni z noticami, so grobni inventarji razkosani in jih bo treba šele rekonstruirati (Emona prof. W. Schmida). Okrog srede 1. stol. po Kr. bi bilo dati vsekakor okroglo čašo iz stekla, ki se n. pr. v polhograjski najdbi⁹ družijo s podobnimi čašami iz mozaičnega stekla, kar je razvojno starejša oblika, ter s čistim helenističnim torevtičnim importom. Še največ moramo radi tega upoštevati popolnoma izprani novc, čigar reverza sploh ni mogoče določiti, na averzu pa je le s težavo videti obraz cesarja. Sodeč po profilu in po močnem ukrivljenem nosu cesarja, ako ne gre za kako obliko, povzročeno zaradi razkrajanja v zemlji, gre za cesarja iz rodu Flavijcev, v poštvi bi prišel ali Vespazijan ali Domician. Verjetnejši je Domician (glede legende prim. popis). Tako nam preostane zadnja četrtina 1. stol. po Kr. kot oni čas, v katerega spada črnelska čaša z največjo verjetnostjo, če pripuščamo možnost, da je bil v grob položen še razmeroma v prometu stoječ novc in ne zelo star. Tudi oblika svetilke bi se stilistično z našim nastavkom kolikor toliko ujemala.

S stekleno čašo s podobami bogov se je zbirka rimskega stekla v Narodnem muzeju pomnožila za lep kos. Stilistično in umetnostno spada čaša v 1. cesarsko dobo in je antipod teženj, katere predstavlja drugi, nič manj pomembni rimski kozarec iz naših krajev, danes žal na Dunaju, namreč začetku 4. stol. po Kr. pripadajoča cilindrična čaša iz Bršlina pri Novem mestu.¹⁰

EIN GLASBECHER MIT GÖTTERFIGUREN AUS ČRNELO.

Im Frühjahr 1935 wurde am hiesigen Antiquitätenmarkt vom National-Museum in Ljubljana eine Gruppe römischer Fundstücke erworben, welche in der Ortschaft Črnelo (spr. Tschernelo) bei Stična (Sittich) in Unterkrain ausgegraben worden sind.

⁸ Pri vprašanju provenience naj omenim, da frizi na teh čašah posnemajo tzv. sidonske sarkofage (Springer, Handbuch der Kunstgesch., Bd. I., 1911, pod. 574). Na čašah z gladiatorskimi scenami pa opazamo naslanjanje na tempelske frize 4. stol., recimo z Mauzoleja v Halikarnasu. Vsekakor bi motivni dekor čaš zaslužil obravnavo radi njegovega razmerja do grške umetnosti 4. stol. pr. Kr. v Mali Aziji.

⁹ Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo 1926/27, str. 8, sl. 5. Za čašo GMDS 1930, str. 26, sl. 14c ni zanesljivo, da gre skupaj z Avgustovim denarjem, ist. str. 30 zgoraj, ker so jo našli drugi ponoči.

¹⁰ Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission. N. F. I. Wien 1903, 183 sl. Taf. II.

Die Gegenstände entstammen einem römischen Brandgrabe dortselbst und wurden von einem Raubgräber ausgegraben. Außer dem Glasbecher mit Götterfiguren gehören zur Gruppe noch eine kugelige Schale aus gelblichem Glas mit weißen Fadeneinlagen (Taf. II, 1/2), eine kleine Balsamarflasche, die kantharosartige Schale aus gelblichem Ton mit Barbotineschmuck (Taf. II, 3/4), eine Firlalampe FRONTO und schließlich die unlesbare Kupfermünze, wahrscheinlich von einem der flavischen Kaiser (Taf. II, 5/6). Von den genannten Gegenständen wird der Glasbecher mit Götterfiguren eingehender besprochen (Taf. I, 1/4, Abb. 1, 2).

Der Becher ist vollständig zertrümmert in die Hände des Antiquars gekommen, es fehlen noch heute einige, zum Glück unwichtige Partien. Das Gefäß besteht aus durchsichtigem grüngelbem Glas und ist rundherum mit plastisch hervortretendem Schmuck versehen. Wie aus der Zeichnung ersichtlich ist, ist auf dem Mantel des Bechers eine offene Säulenhalle dargestellt, welche 4 Interkolumnien aufweist, die oben durch freihängende Blattguirlanden abgeschlossen werden. In jedem einzelnen Interkolumnium, welches seitlich von kannelierten jonischen Säulen mit attischer Basis und anscheinend jonischen Volutenkapitellen abgegrenzt wird, befindet sich je eine Figur, die man auf unserer Zeichnung von links nach rechts als Dionysos, Hermes und Poseidon deuten kann, während die rechtsäußere Figur unbenannt bleiben muß. Somit haben wir einen Becher von der Art der sog. Götterbecher vor uns, wie sie Kisa, *Das Glas im Altertum*, S. 719 behandelt und als deren Vertreter er a. a. O. Abb. 271 einen Glasbecher der Leningrader Ermitage abbildet.

Bis auf Einiges entspricht das neugefundene Exemplar von Črnelo vollkommen dem Leningrader Becher, was jedoch nicht unbedingt einen tatsächlichen Unterschied bedeuten muß, da es sich vielleicht durch ungenaue Beschreibung bei Stephani, auf den sich Kisa anlehnt, erklären läßt. Zunächst in der Deutung. Das Attribut in der rechten Hand der linksäußeren Figur auf unserer Zeichnung wird bei Kisa a. o. O. nicht genannt; nach dem Exemplar von Črnelo zu urteilen, haben wir es hier mit einer Weintraube zu tun, was sowohl aus der plastischen als auch aus der dreieckigen Form des Gegenstandes ersichtlich ist. Unklar ist auch die Bedeutung der Figur am anderen Ende unserer Zeichnung. Nach Stephani soll es sich hier um Zeus handeln, was einerseits aus dem Adler in der linken, andererseits aus dem Blitzbogen in der rechten Hand der Gottheit hervorgehen soll. Zu dieser Frage ist an Hand unseres Stückes soviel zu bemerken, daß nur das linke Attribut eindeutig als Adler aufzufassen ist, während das rechte nicht gedeutet werden kann. Mit Bestimmtheit können wir jedoch sagen, daß es sich bei dieser Figur um keine ältere Person handelt, sondern um eine recht jugendliche, die schlecht für einen Zeus sprechen würde. Die Gesichtsbehandlung der Figur (bartlos), die Chlamys und die ganze Haltung der Gottheit sprechen gegen eine Zeus-Deutung, nichtsdestoweniger würde man angesichts der wirklich klassizistisch-statuarischen Auffassung der Poseidon-Figur dasselbe auch für den Olymposbeherrscher erwarten. Den Zweifel an der Stephanischen Deutung konnte auch Kisa nicht unterdrücken.

Zur Technik des Gefäßes ist zu bemerken, daß dasselbe der Gattung der geformten Gläser angehört. Am Exemplar von Črnelo sind die Stellen sehr klar zu sehen, an welchen die einzelnen Becherteile zusammengesetzt sind; vor allem kommen da in Betracht die Nähte am Fuß des Bechers (siehe die Zeichnung). Geschickt muß man die Art nennen, wie diese Nähte auf dem mittleren Teil des Bechers mittels der Säulen-Kanneluren zum Verschwinden gebracht worden sind. Sie erscheinen dann wieder am glatten Oberrand des Bechers, hier schon stark retuschiert. Diese technischen Einzelheiten sind in der Zeichnung des Leningrader Bechers bei Kisa überhaupt nicht zu sehen. Unser Becher besteht somit aus vier Teilplatten, deren jede eine Gottheitsfigur zwischen zwei Säulenhälften und unterhalb einer Blattguirlande umfaßt. Die Tatsache der Zusammensetzung der vier Teile gibt uns eine genügende Erklärung für die ovaloide Form des Becherfußes. Ansonsten sind die für die geformten Gläser bezeichnenden konzentrischen Ringe an der Fußplatte auch auf unserem Becher vorhanden. Die Innenseite des Bechers weist Vertiefungen in

der Glaswand auf, welche durch das plastische Hervortreten des Schmuckes und die Benützung der Form erklärlich sind. Das Figurenrelief ist sehr verschwommen, was teilweise dem undichten Zusammenschluß der Glasmasse mit der Modellform, teilweise aber wohl dem Liegen im Erdboden zuzuschreiben ist.

Die Gattung der geformten Gläser mitsamt den sog. Götterbechern wird von Kisa den Sidonischen Glashütten zugewiesen. Der Untersuchung wert wäre das Verhältnis des sidonischen Glasschmuckes zu den in Sidon befindlichen attischen Sarkophagen (Springer, *Die Kunst des Altertums*, 1911, Abb. 574), als auch überhaupt zur attischen Kunst des 4. Jhrh. v. Chr. (z. B. Gladiatorenbecher und Kampfszenen am Mausoleum in Halikarnas). Ob auch das Exemplar von Črnelo dortselbst entstanden ist, oder aber eine italische Arbeit nach sidonischen Mustern darstellt, muß unentschieden bleiben, da uns der aus Frankreich stammende Becher, den Kisa für italisch erklärt, unbekannt ist. An sich wäre die Herkunft des ersteren aus Sidon nicht ausgeschlossen. Zeitlich wird die ganze Gattung der geformten Gläser zunächst durch den Nachhall bestimmt, den die Erfindung dieses technischen Verfahrens in der literarischen Überlieferung hinterlassen hat, in der Form der Erzählung vom hämmernbaren Glase, die bei mehreren Schriftstellern wiederkehrt (siehe unsere Anmerkung 6). A. Kisa hat sehr richtig dieser unklaren und als Kuriosität abgetanen Tradition den realen Sinn ermittelt und bewiesen, daß die genannten Märchen auf Grund des Eindruckes entstehen konnten, den die neuen Gläser auf den Beschauer damals ausgeübt haben (und ihn noch heute ausüben, nämlich Ähnlichkeit mit getriebenen Metallarbeiten). Für die Entstehung der neuen Technik wird im Allgemeinen die erste Hälfte des 1. Jhs. n. Chr. (die Zeit des Tiberius) in Anspruch genommen. Mit Rücksicht darauf, daß die Begleitfunde aus dem Grabe von Črnelo Formen des vorgeschrittenen 1. Jhs. n. Chr. entsprechen und die Richtigkeit der Deutung der beiliegenden Münze auf einen der flavischen Kaiser (wahrscheinlich Domitian) vorausgesetzt, haben wir die Zeit des letzten Viertels des 1. Jhs. n. Chr. als den terminus ante quem non angesetzt, in dem der Fund vergraben wurde. Somit käme für die Entstehung des Bechers ein vorausliegender Zeitpunkt des 1. Jhs. n. Chr. in Frage.

KOČEVARJI V LUČI KRAJEVNIH IN LEDINSKIH IMEN

Simonič Ivan

(Konec)

II. Ledinska imena.

Kočevskih ledinskih imen ni še nihče obravnaval na osnovi katastrskih map in protokolov iz let 1823—1826. V urbarju iz l. 1574 jih je tako malo, da se ne da postaviti nikakih dovolj stvarnih zaključkov. Zato je treba proučavati imena iz katastrskih protokolov, ker jih za starejšo dobo za ves kočevski jezikovni otok nimamo nikjer v celoti zbranih. Znano je namreč, da so tudi ledinska imena (Flur-, Riednamen) dragoceno gradivo za proučavanje kolonizacije poljedelskega ljudstva, ki je vse v svojem območju nahajajoče se večje in manjše zemeljske komplekse ali delce poznamenovalo po svojstvih, vtisu, obliki, po lastnini ali po svojih odnosih do dotičnega terena ali terenskih do okolice.

Utrjena ledinska imena, ki jih uporablja eno ali več naselij skupno, posebno za večje ali markantnejše terenske komplekse, so stalna in jih kmetsko ljudstvo običajno vobče ne spreminja. Čeprav jih kmetsko ljudstvo ne zapisuje, se stalno dedujejo od roda do roda. Sicer pa je glede stalnosti z ledinskimi imeni slično kot s krajevnimi. Zato se tudi pri spremenjenih odnosih ohranjajo stoletja in stoletja v neizpremenjeni obliki.

Tako se je ohranilo tudi na kočevškem jezikovnem otoku mnogo ledinskih imen iz prvih dob kolonizacije do leta 1825 in do danes, ki nam marsikaj zanimivega pričajo o svojem prebivalstvu. Govore nam o težkem delu kolonistov, ki so neumorno krčili s pražozdom, grmovjem, praprotjo, trnjem, brinjem, srobotjem, vrbami, reso in koprivami porasle, rodovitne ali puste, kamenite in močvirne komplekse v dolinah, na pobočjih in višinah. Krčili in palili so poprej nedostopne predele pražozda, izkopavali drevesne panje in korenine, orali in okopavali iztrebljene prostore, preganjali zverjad in se proti njej utrjali, gradili koče, pota in steze, kapele in cerkve ter zaokroževali svoja zemljišča v celkih, delcih in progah. Primerno velikost zemljišč pa jim je seveda odmerjal zemljiški gospod.

Kolonisti so obračali veliko pozornost tudi na studence. Marsikje, n. pr. pri Starem Logu, Belem kamnu, Trnovcu, Grčaricah, Kočah, Brigi, Novih lazih, Turkovi dragi, Ferdrengu, so poskušali tudi z vinogradi, kar nam pričajo ledinska imena kot Weingarten, Weinräuther, Weingartel, Uinich, Goritzen Kofel, Weingruben. Dalje nam ledinska imena nudijo tudi jezikovni zaklad in iznajdljivost dotičnega prebivalstva ter so odraz poteka posameznih faz kolonizacije

in ponovnih krčenj od prvih začetkov — v kolikor se niso izgubila in izpremenila — vse do tretjega desetletja 19. stol., ko so se začela zbirati in zapisovati.

Za nas pa je najzanimiveje in najvažneje, kaj nam ledinska imena na Kočevskem pričajo z ozirom na njih poreklo. To bo pokazala razprava imen, ki so razdeljena v nemška, slovenska, mešana in negotova. V proučevanje so vzete vse v poštev prihajajoče kočevske katastrske občine, in sicer Blatnik, Borovec, Briga, Bukova gora, Črmošnjice, Črni potok, Golobinjek, Gotenica, Grčarice, Hrib, Kleč, Knežja lipa, Koblarji, Koče, Kočevje, Kočevska Reka, Koprivnik, Kumrova vas, Livold, Mačkovec, Mala gora, Mozelj, Nemška Loka, Novi lazi, Planina, Podstenice, Poljane, Polom, Rajhenau, Rajndol, Smuka, Spodnji Log, Stara cerkev, Stara žaga, Stari Log, Staro brezje, Škrilj, Štalcarji, Štale, Željne, iz občine Čepļe Brezovica in Zaderc, iz občine Draga Lazec, Podpreska in Draga, iz občine Mavrlen Bistrica, Miklarji in Mavrlen, iz občine Pribiše Vrčice (Rečica) ter iz občine Trava Srednja vas in Trava.

Ledinskih imen iz katastrskih protokolov pri čisto kočevskih občinah nisem porazdelil na posamezna naselja, ampak so vzeta za vsako čisto kočevsko katastrsko občino v celoti, tako da iz razpredelbe imen v nemška in slovenska ni razvidno, pri katerem naselju točno se nahajajo slovenska imena, radi česar nam nudi le pregled enih in drugih imen po katastrskih občinah in končno vseh naselij skupaj. V slovenska ledinska imena sem štel tudi nekatera l. 1825 mešana imena, ker so bila — kot odločno trdi dr. Anton Breznik — prvotno slovenska, n. pr. Gaber Kofl, Kletschbichl, Goritzen Kofel, Oertez Garten in podobno. Ker Nemec ni razumel slovenskih izrazov, jih je sprejel deloma ali v celoti ter pridal k slovenskemu izrazu nemško določilnico, da je povedal, kaj se označa pod slovensko besedo. Vendar niso bila niti prvotno čisto slovenska vsa taka imena, ampak so bila nekatera že izprva kontaminirana ali mešana, tako da se je čisto slovenska in nemška beseda strnila v en izraz.

Končno še omenjam, da sem obliko Wieden¹, kakor tudi Videm, starovisokonemško widamo, srvn. wideme, (bav.) juž. nem. widem, widum, ki pomeni cerkveno nadarbino, štel med nemška, in prav tako obliko Suchen (Suche) z raznimi sestavami, ki jo nahajamo kar v 16 kočevskih katastrskih občinah v 37 primerih (6 v Podstenicah, 5 v Dragi, po 4 v Blatniku in Bukovi gori, po 2 v Koprivniku, Kumrovi vasi, Novih lazih, v Planini, Polomu in Rajndolu, po 1 v Grčaricah, Knežji lipi, Livoldu, Mozlju, Starem brezju in Stari cerkvi). Ime Suchen je zgolj literarizirana oblika iz sed. kočevske žuoh, ki je nastala iz starovisokonem. (srvn.) suóha² = Furche (vrtača ali draga, ozka dolinica, uvala). Omenjene besede torej ni izvajati iz slov. suha, ker bi v tem primeru napravil Kočevar sauhe ali zauhe, ker je Kočevar s v slovenskih besedah ali obdržal ali pa ga spremenil v z.³ Tschinkel piše, da je izjemno le pri Savi Kočevar v svojem izgovoru spremenil slov. s v ž: Sava > Žaga.⁴ Medtem ko sem

¹ B. Eberl, Die Bayerischen Ortsnamen. II. del, 1926, str. 134.

² Karl Julius Schröer, Wörterbuch der Mundart von Gottschee. II. Wien, 1870, str. 220. — Dr. Hans Tschinkel, Grammatik der Gottscheer Mundart. Halle, 1908, str. 204.

³ Tschinkel, o. c., p. 129—131. Ograja, n. obl. Suchenreuter; koč. Zichareitr; Zicha = suha!

⁴ Tschinkel, o. c., p. 129. Isti pravi (str. 129), da se je s v kočevščini spremenil v z pri onih tujih besedah, ki so pozno ali pa po pismenem ali cerkvenem jeziku udrle v kočevščino.

na eni strani obliko Suchen, »žuħə« po poreklu štel med nemška imena, sem na drugi strani obliko Sauchen — nahaja se le v kat. občini Livold —, ki odgovarja koroški obliki Zauchen⁵, slov. Suha (3 kraji na južnem Koroškem), štel med slovenska, a Such med negotova, ker tvori glede na to, da se nahaja pri Sušju, za katerega je le iz slov. nem. literarno-uradna oblika Suchen, a koč. le Därroch in Durroch,⁶ med negotova, ker je tu lahko po izvoru tudi iz slovenščine. — Tako je oblika Suchen, koč. žuħə, tudi za kraj Drago v Dragarski dolini, ki se tudi že v listini l. 1699 omenja v obliki »Suechen« (G. Widmer, Bausteine zur Geschichte des Gottscheerländchens. Gottscheer Kalendar XIV, 1934, str. 53), in Drago pri Borovcu smatrati, da imata ta dva kraja slovensko in nemško krajevno ime, ker je tudi tu izvajati obliko Suchen — žuħə — iz str. v. n. suoha in ne po Pintarju (O krajnih imenih. LZ, XXXIII, str. 662) iz slov. suha. Drugače pa je z obliko Suchen za kraj Sušje pri Koprivniku. Tu je po prof. Koštišću oblika Suchen le literarna, uradna oblika iz sl. suh, suha, Sušje, ker pozna kočevski dialekt ta kraj le pod imenom Därroch, Durroch. Tu kaže slovensko in nemško ime, da je dobil kraj svoje ime po suhoti. Tako ima na kočevskem jezikovnem otoku 85 naselij slovensko in nemško krajevno ime, 57 — s Kozico 58 — le slovensko, 34 — z Miklarji, Vidmom in Bilpo 37 — le nemško, 3 naselja pa delno slovensko in nemško ime.

Katastrske občine.

Kumrova vas.

Naselja: Kumrova vas, Svetli potok, Studeno.

Nemška imena: Breitacker (5), Melschriegel (2), Pe(o)tonsbiegel, Brun Acker (2), Tiefenbacher acker (2), Neuthaler, Breitenacker (3), Holzweg, Draschlein, Erbrach (2), Bretacker (2), Schmalen Theiler, Steinigen Aecker (2), Ausertheiler (2), Bigeläcker, Fuchsloch, Parchtheiler, Grubenäcker, Hohthaler, Hackäcker (2), Hacktheiler (2), Meteschriegel, Lockaeker (2), Suchen (2).

Vsota: nemških 41, slovenskih 0. 100% nemških.

Črni potok.

Naselja: Črni potok, Zajčje polje.

Nemška: Im Orte Schwarzenbach (3), Mitteräcker (3), Kaltenbrunnäcker (3), Brunnäcker (2), Picheläcker (2), Bergäcker, Bodenäcker, Bildäcker, Untertheilder (2), Langgruben, Festlein, Destlein, Kuseläcker, Kirchleischbüchel, Theileschäcker (2), Breitäcker (2), Kirchäcker, Sandacker (3), Oberdrauäcker (2), Hofenleischbüchel, Prokasbüchel, Mitterbüchel (2), Drauchen, Rauchenäcker, Langstauda, Ebene, Mittertheilder, Blasen alben, Feichlaschebene, Eisen brunnertheile, Hornberger Rain, Schlechtertheildna, Brikesle, Bachleschäcker, Saubrunnäcker.

Slovenska: Blatten (= blata).

Vsota: nemških 50, slovenskih 1. Nemških 98.04%, slovenskih 1.96%.

Knežja lipa.

Naselja: Knežja lipa, Remergrund, Ramsrigelj, Turen.

Nemška: Graflinden (3), Graflinden Bildacker, Hinteräcker, Koflern, Longe äcker (2), Glanzäcker, Olmthaler (2), Gemeind taler, Draxlein, Festbiegel Wiesen, Riple (2), Bey Ga(r)ter, Mannshäuslein, Schachen (2), Klein Gruben, Ponn Gruben, Bachen, Mitterriegel, Bärngrube,

⁵ Lessiak, Die kärntnischen Stationsnamen. Carinthia I, 112 l. 1922, str. 17, 43.

⁶ Josef Perz, Die Siedlungen des Gottscheerlandes. Gottscheer Kal. f. d. Jahr 1925. V. Jahrg., str. 69.

Bachen Acker, Tiefe Grube, Brunäcker (2), Heubock, Gimpleschrein, Grenzen Trotten, Unter Acker, Große Tratten, Turn Wiesen, Riegel Acker, Vogelhaus Acker, Brun Wiesen, Pild Acker (2), Bey Widen, Binkel Püchel, Waldessuchen.

Slovenska: Raune.

Vsota: nemških 43, slovenskih 1. Nemških 97.72%, slovenskih 2.27%.

Štale.

Naselja: Gričice, Komarna vas, Resa, Ribnik, Smrečnik, Štale in Travnik.

Nemška: Grundtheile, Haus Acker, Bruntheile (2), Berg Acker (2), Obere Acker und Gärten, Winckel aeker, Saubüchel, Oberrn Gärten, Mitaeker, Lange äcker, Obere äcker, Obere Wiesen, Sargtheile, Lackacker, Trothe, Rigel, Große Theile (2), Bodenacker, Strausstheile (2), Oberacker und Zauntheile, Rauchberg (2), Breitacker (2), Langetheile (2), Die großen Theile, Hohe Wiesen, Hügelacker, Brunacker, Reiter, Maueracker, Ranthailer, Unter Platzel, Sockacker, Hundgruben (2), Bei Schuphen, Sandloch.

Slovenska: Pogorelj.

Vsota: nemških 43, slovenskih 1. Nemških 97.72%, slovenskih 2.27%.

Livold.

Naselja: Dolga vas, Livold.

Nemška: Lienfeld (2), Winkel Acker (2), Loch aeker, Smol aeker, Gruben aeker, Leken Acker, Gr(i)eser, Neu Acker, Sachele Acker, Mauer Acker (2), Kirchen Acker (2), Trink Acker (2), Poden Acker (3), Berg Acker (2), Bisle Acker (3), Röttel Acker, Bisle Acker und Berg Acker, Bergtheile, Huben Acker (2), Hinter Acker, Kofel, Grafenfeld (2), Hinter cogel, Grünter, Bischen Acker.

Slovenska: Sauchen.

Vsota: nemških 37, slovenskih 1. Nemških 97.36%, slovenskih 2.63%.

Rajhenau.

Naselja: Podstenje in Rajhenau.

Nemška: Grubach (2), Longen Theiler, Long Acker, Schachlein, Neutheiler, Mitterbiegel, Platz, Kreitzbiegel, Hinter die Acker, Breiten Acker (2), Bichel Acker, Tonner Acker, Tischler Biegel, Halsbrecher, Bichel Acker (2), Long Acker, Theiler Acker, Steinbiegel, Reinhailer, Grubach, Traten, Skumpenthaler, Piechel, Stumpfleisraither (2), Schachle, Rainthall, Harraithel, Maruchtheiler, Bodentheiler (2), Wolfsthaler, Hochenrauth, Welsberg.

Negotova: Platacker.

Vsota: nemških 37, negotovih 1. Nemških 97.36%, negotovih 2.63%.

Hrib.

Naselja: Gornja loka, Hrib, Tanče gorice.

Nemška: Büchel, Troiäker, Hohen äker, Ober Büchel, Trotäker, Mischlasch Walde, Südelung Theile, Langer Theiler, Kazenberg Theiler, Grubach, Zaumäcker, Brundlaschäker, Buch Theiler, Jaisen Brun, Mitter Reither, Ober Pochtale, Unter Pochtale, Bachäker, Karspenäker, Grundäker, Unter Büchel, Ober Reiter äker (2), Braten äker, Jungbrunn (3), Breiten Theiler (2), Tanz Büchel Theiler, Schmale äker, Lange äker, Tanzbüchel, Brunn Äker, Breiterriegel, Äkerlein (2), Waldach Theiler, Sand Riegel, Büchlein, Tiefe Gruben, Winkel Äker (2), Tanz Theiler, Lacksach Theiler (2), Lacksach Akerle (2), Fernige Theiler, Katler Acker, Käfelein, Büchelein (2), Hauch Gruben, Mila Schupen, Setenäker, Jaksach Akerle, Torniger Theiler, Ober Teutschau.

Slovenska: Plato.

Mešana: Log Theiler.

Vsota: nemških 59, slovenskih 1, mešanih 1. Nemških 96.71%, slovenskih 1.64%, mešanih 1.64%.

Rajndol.

Naselja: Rajndol, Ferderb, Ferdreng in Zgornji Pokštajn.

Nemška: Untereschen (2), Breitenäcker (2), E(r)naschbüchel, Mitterzaum, Kaltegruben, Henstegel (2), Riegel, Baugart (2), Gründerteile (2), Reintaler, Holzweg (2), Unter Holzweg, Eklein, Raucheneben (2), Kofelein, Viehweg, Gramet (2), Nesselweg, Troyäcker (2), Barte, Kufeläcker, Brunleinäcker (4), Bodenäcker (2), Schachlaäcker, Verdrengerweg, Sauäcker (3), Berg (2), Hauchgruben, Reitlein (2), Überwerts (2), Stockäcker (2), Steinäckerlein, Rostiger, Langäcker (2), Graviner, Heslack, Schaufel (2), Reinlein (2), Schaubgruben (3), Rothentheiler (3), Uberts, Obenäker, Koschlaschtheiler (2), Schachram, Kolasch oder Koschlaäcker, Laklaschaker, Laklatheile, Sandriegel, Biglein, Riglein, Ebenäcker, Podenäcker, Pochsteiner Rauth, Sandriegel, Tischaker, Überstacker (2), Brunsuchen (2).

Mešana: Krayäcker, Skrilerweg.

Negotova: Platacker.

Vsota: nemških 86, mešanih 2, negotovih 1. Nemških 96.63%, mešanih 2.24%, negotovih 1.12%.

Mačkovec.

Naselja: Mačkovec in Onek.

Nemška: Im Orte Katzendorf, Langenäcker, Kopfenleischäcker (3), Alben, Langtheilder, Esesreuter, Lacken Theilder (2), Annaberg, Zauntheilder, Ebentheilder, Leittheilder, Breitenäcker (2), Pargacker, Im Orte Hochenegg (4), Büchelleischäcker, Grinleischäcker (2), Dornachäcker, Koffel, Wolfsberg (2), Brunn Theilder.

Slovenska: Grich.

Vsota: nemških 29, slovenskih 1. Nemških 96.67%, slovenskih 3.33%.

Mala gora.

Naselja: Grintovec, Kleč, Mala gora, Novi breg, Rigelj, Stari breg in Trnovec.

Nemška: Winkel Aeker, Leken Aeker, Bisten Aeker, Mauroch Aeker (2), Pigel Aeker, Gaterlein, Reitertheilen, Fürstel, Rostentheiler, Jungholztheiler, Mausentheiler, Beyn Prun, Hoche Reiter, Loch Aeker, Jungholz, Jungholz Aeker, Bolbers Aeker (2), Hintern Garten, Neubruch (2), Ohne Wand, Mallans Boden (3), Säsche, Fecherzl (2), Bichel Aeker (2), Boden, Breite Aeker, Lachacker, Riegel (2), Brun Aecker (3), Ber(n)bichel Acker (2), Grenn Acker (2), Unterräuter, Bodens Acker (9), Dorn Acker (9), St. Ursula, Kögler Eck, Platzel (3), Altbacher, Breiten Theiler (3), Theiler, Plinde äcker, Klobaisa⁷ Garten, Roskaltling (5), Pachra Biegel (2), Plinde Acker (2), Franfan Theiler (2), Bey Neuen Aecker (2), Ree Acker, Stadel Theiler, Kle-raut, Bügel, Hafner Bichel, Tiefenräuther, Rain, Stikel Äcker, Sper Acker (2), Stickel Acker (2), Weinreiter (pri Trnovcu), Klachtheiler, Locken Theiler, Suchen, In Suchen (2), In der Suchen, Kalcktheiler, Bodentheiler.

Slovenska: Kletscha Bügel, Grintovitz, Malgern.

Mešana: Kletscher Aeker.

Vsota: nemških 108, slovenskih 3, mešanih 1. Nemških 96.42%, slovenskih 2.68%, mešanih 0.89%.

Planina.

Naselja: Planina, Ponikve, Sredgora, Škrilj.

Nemška: Bruntheiler (2), Murige Bichl, Dornbichl, Weiblem und Liegele, Bicheltheiler, Bei Catter und Breitenheiler, Bei Catter, Schaufelbigl, Bergtheiler, Bödenle, Gänzele, Albenäcker, Pflanzgarten, Scharentheiler, Wenigacker, Pargruben, Wolfgruben, Kimnigwag, Lange-theiler, Tauschsuchen, Klingensuchen (2).

Slovenska: Kletschbichl.

Vsota: nemških 24, slovenskih 1. Nemških 96%, slovenskih 4%.

⁷ Prof. I. Koštiál misli, da je to bav. priimek Klaub - aüssa = izbirčnej.

Mozelj.

Naselja: Kačji potok, Kočarji, Mozelj, Suhi potok.

Nemška: Groben Äcker, Buch Äcker, Singe Brün, Neuen Äcker, Hunds Biegel (2), Hoche Biegel, bey Verderb, Hornberg, Süngerbiege, Plotigen Aeker, Kirch Aeker, Brun Acker (3), Bey Laken Brun, Stolzsch Biegel, Rinsch Aeker, Großen Aeker, Pichel Aeker, Köschlasch Aeker, Müll Aeker, Taschach Aeker, Mester Biegel, Schlichten, Leiten, Fritz äcker, Biegel Aeker (2), Poden aeker, Akerle, Winkelaeker, Steinbiegel, Krapacker, Aublasch Aeker, Lange Trotte, Würsten (2), Trotten, Lang Aeker (2), Eck Aeker, Durach Aecker, Graßtheiler, Ochsenbiegel, Suchen, Videm.

Negotova: Tesz.

Mešana: Janesch Biegel.

Vsota: nemških 47, negotovih 1, mešanih 1. Nemških 95.90%, negotovih 2.04%, mešanih 2.04%.

Borovec.

Naselja: Borovec, Draga, Inlauf, Pleš in Ravne.

Nemška: Gater Aecker, Neuunge, Lenz Aecker, Breis Aecker (3), St. Michael, Steig Aecker (2), Stein Aecker, Brünleins Theile, Eben (2), Poden Aeker (4), Lang Aeker (5), Pradslein (2), Rein Aeker, Winkel Thaller, Rokhalm, Sternbach, Graben (3), Keveleins Aeker (2), Inlauf (2), Rokgruben (2), Stiker Reiter, Gros Aeker (2), Neithaler, Seitingner Thaler, Seitingner Aeker, Geyrigel, Suchen.

Slovenska: Morovitz (2).

Vsota: nemških 45, slovenskih 2. Nemških 95.74%, slovenskih 4.24%.

Koprivnik.

Naselje: Koprivnik.

Nemška: Hintern Garten (2), Pach Aeker (2), Tratten, Ebendlains Aeker (2), Obertheiler, Mitrigelien, Hohe Äcker, Die breiten Äcker (2), Foll Äcker (2), Winkel Äcker (3), Gartenlesch aker (2), Genzle (2), Ton Aeker, Hoche Aeker, Neue Theiller, Grosse Theillen, Baudelle, Bei Markesch Bachen, In der Schlichten, Bran Stall, Brun Garten, Hintern Garten, Bolbers Gruben, Ober Eben (2), Untern Eben, Auf der Maulla, In der Langen Suchen, Langen Suchen, Schahle.

Slovenska: Gritsch.

Mešana: Kolenz Pigel.

Vsota: nemških 39, slovenskih 1, mešanih 1. Nemških 95.12%, slovenskih 2.43%, mešanih 2.43%.

Polom.

Naselja: Kukovo, Polom, Seč, Vrbovec.

Nemška: Ebenthall, Schweinbiegel, Reinäcker, Schneebiegel, Schneeäcker, Lankansbiegel, Kaleytheiler, Berngruben, Eben, Langtheiler, Stanzaschrein, Unterbüchel, Schlechter Reiter, Wassergruben, Rothäcker (2), Lange äcker (2), Schmaläcker, Beerbugel, Remläcker, Theiler, Salderbügel, Figleräcker, Haberreiter, Sandbüchel, Zackäcker, Rotterbügel, Mitterbügel, Holzgruben, Kesselwold, Rein, Stickel Reiter, Podenäcker (2), Waldle, Eckäcker, Stockäcker, Blutiger Stein, Reiter (2), Wenige Theiler, Bügel, Mausengruben, Suchen Theil(d)er (2), Bernräuter, Hohenräuter, Waiteraut, Lochtheiler (3), Stephansäcker (4), Haberäcker, Rannäcker, Wolfenbügel (2), Lakentheiler, Ober Rauter, Hauchenbrunn, Bei Tiefentau, Breitenäcker, Schmiedenschreiner, Oberäcker (4), Merleinsgruben, Schenbügel, Krumäcker (4), Unteräcker (5), Bugeläcker, Brachtheiler, Buchbügel, Baaräcker, Raumgruben, Pod Recovl, Recovl.

Slovenska: Na Ordenkeh, Setsch, Gora, Kukendorf, Cserni-Wauh.

Vsota: nemških 88, slovenskih 5. Nemških 94.62%, slovenskih 5.37%.

Kočevje.

Naselja: Gnadendorf, Hutterhäuser, Kočevje, Mahovnik.

Nemška: Gefäll, Moostheiler (2), Mayerhof Troyen, Schwarzwald, Steinwand (2), Moos, Boden Äcker (3), Tirken Trojer, Mayerhof Garten, Pichel Äcker, Fahren Theiler, Hutter Win-

kel (2), Gnaden Acker, Unter Mitter Urber, Verderbers Urber, Beim Bilde, Beim Mayerhof, Auer Acker, Untern Wieden (3), Auer Theiler.

Slovenska: Gottschee, bey Gottschee.

Vsota: nemških 27, slovenskih 2. Nemških 93.10%, slovenskih 6.90%.

Stari Log.

Naselja: Beli kamen, Cesta, Luža, Novi Log, Pugled, Stari Log, Žibenj.

Nemška: Unterkirch Acker, Oberkirch Acker, Rabiger Büchel, Zeichmans Gruben (3), Berg Weege, Eben, Büchel Acker, Große Theiler, Kalk Acker, Zitroch (2), Schup (2), Steini Kreuther, Mestarsch Acker, Neuäcker, Enzenläckle, Schwarmlein, Hohen Reiter, Maren Winkel, Platze, Schönberg, Troj, Lange Theiler, Prach Acker, Panasch Acker, Gunschenteiler, Remmergrund (pri Cesti), Am Biegel, Breiten Acker (2), Beim Waldlein, Lang Acker, Lisch Acker, Oichlein (2), Garter (2), Beim Lager Wage, Untern Acker, Bachre, Baudle, Große Garten, Lange Gruben, Taschiger Büchel, Garten (2), Donnauwand, Rosenberg, Frauen Löcher, Winkel Acker, Brenach (2), Weingärten (pri Belem kamnu), Bründlein, Unter Schaschel, Troi Acker, Zitroch Theiler, Rauth Gärten, Unter Garten, Beim Weisenstein, Bügel Acker, Hagsbiegel, Großentheile, Unter Wolfesbiegel, Gemain Roin, Sunk (= Senke), Gotel Theile, Videm Acker, Kerschen Theiler, Mula Gaterle.

Slovenska: Altlag (2), Gresath.

Mešana: Gorkans Rad, Logar Acker, Kroina Bügel.

Vsota: nemških 73, slovenskih 3, mešanih 3. Nemških 92.41%, slovenskih 3.79%, mešanih 3.79%.

Gotenica.

Naselje: Gotenica.

Nemška: Gärten, Gedraun äcker (3), Steinriegel, Pigelacker, Wiegenacker (2), Trotten, Wiegen, Neuäcker, Florasten (2), Erden, Rensacker, Hundsruken, Bodenäcker, Unterarter (2), Bergtheiler, Grillberg, Unter Sct. Leonhardi Berg, Bey Mitterwege, Trotten bey Pflanzbekeln, Oberweg, in Hochn bey Rauter, Jungholz, Knaußenriegel, In der Augen (2), Beym Kalten Brun, Schlechte Theiler (2), Trotten bey Kalten Brunn, Kurzenäcker (2), Schmalacker (2), Bildacker, Dornäcker (3), Feichtrasten, Fuchsgruben, Bey Maserweg, Wasserschlunt, Langen Lerken, bey Maser weg, Mesnerriegel, Kreitz(äcker), Ochsenlichten, Mesner biegel, Kreitzacker, Mitteracker (2), Parvoll (2).

Slovenska: Purnik, Göttenitz, Unter Moramschnik.

Mešana: Göttenitzer Gärten, Bey Schiakbiege.

Vsota: nemških 57, slovenskih 3, mešanih 2. Nemških 91.91%, slovenskih 4.83%, mešanih 3.22%.

Željne.

Naselja: Cvišlarji, Klinja vas, Šalka vas, Željne.

Nemška: Zwischlern, Bruchtheiler, St. Johannes, Kopfle, Ober äcker, Jahrtheiler, Gartlein äker, Bigel, Gater, Rosäker, Stükelaker, Kirhen, Kirchenäker, Offenäker, Langäker (3), Kofel, Kofeläcker, Ekenäcker, Langtheiler, Neuenaker (2), Neuäker, Bigeläker, Breitenäcker, Schachäker, Lausbichel, Mitteräcker, Schalkendorf, ober Waidach, Unter Waidach, Oben Acker, Steigäcker (2), Moosäcker, Reitlein Acker, Eken, Ofen Acker (2), Haber Thaler, Ezbiegel, Paulsacker, Almacker (2), Steinäcker (2), Strichäker, Dangäker, Ekele, Waseräker, Winkeläker, Bachentheiler, Zehendtheiler, Klingendorf, Bigel Troyäker, Hautheiler, Neutheiler (2), Breitäcker (2), Breitenäker (2), Klingerl, Rosriegel, Steinbüchel, Thomasgarten, Krenbigel, Bruchtheiler, Heimeiderwiesen, Reitleinäcker, Waldwiesen.

Slovenska: Selle (2), Seele, Deblitsch.

Mešana: Kosäker, Metschgrubenäker.

Negotova: Deblissen, Deblossen.

Vsota: nemških 72, slovenskih 4, mešanih 2, negotovih 2. Nemških 90%, slovenskih 5%, mešanih 2.50%, negotovih 2.50%.

Črmošnjice.

Naselja: Ašelice, Črmošnjice, Mašelj, Novi tabor, Srednja vas, Topli vrh, Vimolj.

Nemška: Oberbrunäcker, Langenaeker (3), Reintheiler, Steinbüchel, Zunderbichel, Rinderbichl (2), Schaufeläcker (2), Roßbigl, Steinigen äcker (3), Farentheiler (2), Bachel Gärten (2), Bachel äcker, Bildäcker, Spitzäcker, Großen Aecker, Bründlasäcker, Langenräuther, Überwarttheiler, Ober Eben, Roßbichl, Grabentheiler, Bach-Gärten, Wenigenäcker, Winzer äcker, Tratten Theiler, Wiederzug, Troyplatz, Genzacker, Fiementheiler, Mitteltheile, Untertheiler, Aschlitsch (2), Obigen äcker (2), Ochsenbichl, Ochsenwald, Rubacker, Rubengarten.

Slovenska: Drenig, Pogorelz, Gaber Kofl.

Mešana: Tiefe Gatschen, Tiefen Gatschen.

Vsota: nemških 47, slovenskih 3, mešanih 2. Nemških 90.38%, slovenskih 5.77%, mešanih 3.84%.

Stara cerkev.

Naselja: Stara cerkev, Breg, Gorenje, Konca, Mlaka, Slovenska vas.

Nemška: Körndorf, Strichen (2), Satteltheiler, Obermeser, St. Jakob, Scharthäcker (2), Ekelein, Kränäcker, Krumpäcker, Anebent, Rain, Mühläcker, Untersassel, Friedrichsteiner Wald, Mader, Geschwent (2), Sachen, Bachlesch, Eile, Bösemösle, Muhlmös, Gartenäcker (2), Gartäcker (2), Auf den Ecken, Windischdorf, Straßäcker (2), Bücheläcker, Mitterdorf, Kofleräcker, Lobbüchel, Troäcker, Bodenäcker, Lengentheiler, Eckacker, Hochstätten (2), Brunäcker (2), Orth, Sackeräcker, Schafäcker, Bücheläcker, Ailan, Obrern, Großgarten, Neuäcker, Große Steintheiler, Schachentheiler, Oberveldel, Longentheiler, Hundsbüchel, Schlechtbüchel, Hohenreuter, Wiedenäcker, Suchentheiler.

Slovenska: Rebar, Rezach (2), Kofitzen, Trebmös, Großer Ubrich⁹.

Mešana: Rezachäcker.

Vsota: nemških 61, slovenskih 6, mešanih 1. Nemških 89.67%, slovenskih 8.82%, mešanih 1.47%.

Briga.

Naselja: Dolnja in Gornja Briga, Preže in Prežulje.

Nemška: Schmidtbiegel, Auf der Eben, Breitenäcker (3), Muracker, Eselgruben (6), Winkelacker (2), Breitenwiesen (3), Unterrauth, Alpentheiler, Kleeäcker, Weingruben (3), Großacker, Riegel, Bodenacker (5), Langacker (2), Bachacker (2), Ranacker, Bichläcker (4), Tratten, Bildäcker, Hasenäcker, Bodenäcker (2), Unter Buchbiegel (2), Speckacker, Langackertheiler, Kohlgruben, Krautpflanzung, Ebenacker (2), Oberrn Riegel, Kaltenacker (2), Schniderast, Schlingars Bichl (2), Bitlars im Bach, durer Riegel, Beilars im Bach, Rockhauben (3), Breiten Theiler (2), Gemeiner Riegel.

Slovenska: Klein Moschelick, Kapich, Neu Kapich, Alt Kapich.

Mešana: beim Morobitzer Gatter, Präsen Riegel, Präser Koflein.

Vsota: nemških 67, slovenskih 4, mešanih 3. Nemških 90.54%, slovenskih 5.40%, mešanih 4.05%.

Smuka.

Naselja: Dolnja in Gornja Topla reber, Komolec, Kunče, Luža, Rdeči kamen in Smuka.

Nemška: Langenthon, Bigel, Hinter nock, Hohenäcker, Kuhbigel (2), Uiberwärtige Theiler, Kristl, Himmerojen, Lackentheiler, Krobotla Schraut, Schweinbügel, Durnbügel, Überwertige Äcker, Neue Reuther, In Rauth, Mitterstuck (2), Mitteräcker, Straße, Foyonswinkel, Winkel, Lukas Bügel, In Reuther, Brunbügel, Boden Rauth, Überwertigetheiler, Alte Reuther, Kugel Aecker (9), Remäcker (8), Ochsenrauth, Breitäcker (2), Stadeläcker, Lochäcker, Flecher, Maderreuther, Mesel, Winkeltheiler (4), Ebendle (6), Oberwarmberg (2), Katalaschbügel (7), Mader (4), Rohreuther, Madlainswinkel, Reuther, Brenarsch (2), Hausenrauther, Winkel, Tauschbügel, Kirchbügel, Lenzslaisbügel, Eisgruben, Untergarten, Niklasbügel, Kattalasch-

⁸ Po mnenju dr. A. Breznika prvotno slovensko.

⁹ Ubrich se imenuje močan izvor Rinže. Slov. se imenujejo taki kraški izvori obrh. V nemšč. Schröer, o. c., p. 223, ne najde utemeljene razlage.

äcker, Lackbügel (5), Steinäcker (8), Roinäcker (8), Rothenstein, Langeäcker (3), Tieffegruben, Neckle, Beyäcker, Gartenäcker, Karschetheiler, Brenarstheiler, Schlechtbügel, Petersberg, Bargertsch, Reuter, Kreutzweg, Waldäcker (6).

Slovenska: Komutzen.

Mešana: Logerweg, Platenheiler, Blattenäcker (2).

Negotova: Blattäcker (9).

Vsota: nemških 132, slovenskih 1, mešanih 4, negotovih 9. Nemških 90.40%, slovenskih 0.68%, mešanih 2.74%, negotovih 6.16%.

Staro brezje.

Naselja: Gornji Mačkovec, Laze, Staro brezje.

Nemška: Bodlaschtheiler, unter Waldlein, Katzentheiler, Nagelwald (2), Brunacker (2), Rockgruben, Paran(n) (2), Halben acker, Kochentheiler, Stockacker, Hochentheiler, Altenrauther, Schauchentheiler, Guchtheiler, Cucher theiler, Suchen, Wolfeilstheiller (2), Schlechte Gruben, Grund acker, Donnerbigel, Tonriegel, Langacker (3), Ebenacker, Bieracker, Schaffneblie (2), Wasserein, Tonriegel, Strassentheiler (2), Schneetheiler, Cuhentheiler (2), Grusle, Stockacker (2), Theiler, Buchsteill (2), Nekle, Koteraschtheiler, Schauchen acker, Bodlas-theiler, Kottengruben.

Slovenska: Altfriesach (2), Neufriesach, Cunsko.

Mešana: Grichtheiller, Lopetztheiller.

Negotova: Stey.

Vsota: nemških 50, slovenskih 4, mešanih 2, negotovih 1. Nemških 87.72%, slovenskih 6.88%, mešanih 3.44%, negotovih 1.72%.

Koče.

Naselja: Handlarji, Koče, Mlaka.

Nemška: Traten, Neue Acker, Pfonz Brundl, Orbasbiegel, Kirch Biegel, Longe Acker, Dorn biegel, Zitroch, Biegel Acker, Heschenrann, Zimmerschaichen, Schluchten, Schnebachtheiler (2), Rockhagel, Schmildern, Auegler, Rain, Kestenbrunn (3), Moosa (2), Feichtigen, Moos, Bigeläcker.

Slovenska: Kotschen, Nakel, Goritzenkofel, Resen.

Vsota: nemških 26, slovenskih 4. Nemških 86.60%, slovenskih 13.33%.

Grčarice.

Naselja: Grčarice in Grčarske Ravne.

Nemška: Hinter acker, Roseräcker, Schweinbügel, Aberhauben, Gruben, Pilapes Trotte, Czingelik, Mitteraecker, Bildacker, Rauber Pfarnab, Reinacker, Halterbiegel, Grosse Trotten (2), Logus Garben (2), Masereben, Weichen, Hirschgruben, Pflanzbeeten, Wolfsgruben, Dorechlein, Heirat, Riesaecker, Steiner Trotten, Bodelein, Parg, Masern, Oberäcker, Suchen Theilen.

Slovenska: Grusnik (2).

Mešana: Raunacker.

Vsota: nemških 30, slovenskih 2, mešanih 1. Nemških 90.90%, slovenskih 6.06%, mešanih 3.03%.

Kočevska Reka.

Naselja: Kočevska Reka, Gornji in Spodnji Vecenbah.

Nemška: Grosse Trotten, Hinterberger aker, Eken, Reiche Rosten, Ekken, Osterbrunn, Langen Leken (2), Scheifelein, Pichellen, Schahelein (2), Grumacker, Schmidt Acker, Katterlasch aker (2), Ursprung, Kreutz Akerlen, Geld Löchle (3), Handla Bügel, Neuen Thaler (2), Wolfs Gruben, Ober Thallen (2), Heumot, Hohen Reiter, Im Orte, Weise Laken, Eben, Meshen (2), Hohen Alben (2), Nieder Alben, Rander (3), Mühlbach Theiler, Holzschach, Schnider Rost, Diren Ragle, Kessellen, Über werziger äker, Unter Wetzzenbach, Laklein, Kerschen aker, Winkel aker, Troiakker.

Slovenska: Kozlave, Kroslave, Gattellen (2).

Mešana: Gattacker, Klein Gatt-akellen, Götteniczker aker, Morovizer Theiler, Riger Branstal.

Negotova: Lug¹⁰ Theiler, Lüg Bügel.

Vsota: nemških 51, slovenskih 4, mešanih 5, negotovih 2. Nemških 82,25%, slovenskih 6,45%, mešanih 8,06%, negotovih 3,22%.

Bukova gora.

Naselja: Dolenja, Gorenja in Srednja Bukova gora, Gradec, Ovčjak, Slaba gorica, Sušje in Topli vrh.

Nemška: Trotten, Kurze Theile (3), Unterbuchberg, Unterreiter (3), Bruntheiler (2), Princkeltheiler, Alben, Lakenbiegel, Warmberg, Winkel, Eiland Rein, Heiliges Kreutz, Hachler Staude, Ollein Theiler (2), Akes Gruben, Habler Staude, Mittheiller, Schöflein (4), Farben Graben, Merschriegel, Waldle (3), Winkelacker, Lochacker (3), Tiefe Gruben (3), Suchen (3), Suchen Teiler, Große Teiler (2), Eben Theiler, Ebben (2), Haber Theiler, Hirschtheiler (2), Sau Loch (2), Ursel Biegel, Ober Acker (2), Kronaveden, Schlechtbichel, Mitteräcker, Großberg, Pund acker (2), Podenacker (3), Rauter (2), Mitterbuchberg (3), Mitter acker, Oberbuchberg (4), Stratzel, Peterlas Riegel (3), Falasrain (2), Porzoch, Gzern Teiler (2).

Slovenska: Dragar, Stermicz, Grodetz (2), Plotak, Ploteh, Lechen (2).

Negotova: Blattacker (3), Such, Koleg Waldle (2), Schoias Raus (2).

Vsota: nemških 84, slovenskih 8, negotovih 8. Nemških 84%, slovenskih 8%, negotovih 8%.

Spodnji Log.

Naselja: Bilpa, Kozica, Nove laze, Spodnji Log, Spodnji Pokštajn.

Nemška: Hochen Thaler, Bild Acker, Lupetes Gart, Rosbigel, Lopetes Aker, Troi Acker, Porz Aker, Ponz Aker, Wallein, Mitter, Mitter Barge, Barge, Mitter Tratli (2), Tuttmayerle, Holz Pügel (2), Lackenbügel (2), Halbenriegel, Locken Pügel (3), Jakels Schuche, Neugeräuth, Huben weg, Ober Huben Theiler, Unter Huben Theiler, Willpen, Großen Theiler, Neben Acker, Bokstein, Brun Riegel, Raut, Holz Pügel, Kapele, Winkel Acker, Ausenvarts, Brindlas Thaler, Parga, Kopftheiler.

Slovenska: Unterlag, Kozicza, Supanska Nyiva, Pod verch, Resze.

Mešana: Gatt-Acker.

Negotova: Loßen pügel.

Vsota: nemških 41, slovenskih 5, mešanih 1, negotovih 1. Nemških 85,41%, slovenskih 10,41%, mešanih 2,08%, negotovih 2,08%.

Poljane.

Naselja: Mali Rigelj, Občice, Poljane, Rampoha.

Nemška: Alblain, Bichl, Mösel, Thurner Theile, Rein, Hoch Acker, Steinige Acker, Dornachberg, Riegel Berg, Köfl, Kroatische Gruben, Pod Riegel, Bichl Aecker (3), Bich Aecker (3), Möslan, Krapflern, Boden Acker, Praiten Thale, Lacken, Flonz (2), Schne Acker, Pruntale (2).

Slovenska: Pöllandl, Dughe gnive, Na Jentzsch, Auch Reber.

Mešana: Dranbank.

Vsota: nemških 28, slovenskih 4, mešanih 1. Nemških 84,84%, slovenskih 12,12%, mešanih 3,03%.

Škrilj.

Naselja: Kuhlarji, Muhova vas, Škrilj, Turkova draga, Zdihovo.

Nemška: Steinäcker (2), Barg (3), Parakerlein (2), Karstgruben, Neuweten (2), Klinglöcklein, Bigel (3), Moraschraut, Neuthaler (2), Haberäcker (2), Bodenäcker (4), Tratenäcker (3), Dornthaler, Pfefferbiegel, Christusrahm, Brunthaler, Trat(t)en (2), Reintraten, Breitäcker (3), Thaleräcker, Rischel.

Slovenska: Gritschach (4), Möttling.

Negotova: Kaltschen Griben, Kaltschen Gruben.

Vsota: nemških 38, slovenskih 5, negotovih 2. Nemških 84,36%, slovenskih 11,10%, negotovih 4,44%.

¹⁰ Prim. Maria Luggau = Maria v Logu na Koroškem!

Koblarji.

Naselja: Koblarji, Gornje, Spodnje in Nove ložine.

Nemška: Koflern, Unteräcker, Oberäcker, Lappieläcker, Gartäcker, Schachäcker, Breitenäcker (2), Boden, Mitterling, Olblein, Formäcker, Schwarzeck, Geschöp, Kleine Theiler, Rinsen (2), Fäuerlein (2), Mittertheilen, Lientach, Schachen (3), Nogg, Gartäcker, Stadläcker, Spitzäcker, Mitteräcker, Tischäcker, Binkel, Bügeläcker, Bergtheiler (2), Durochtheiler, Durochäcker, Langenäcker, Großenäcker, Bodenäcker, Auf dem Ecke, Grundäcker, Sallacker, Makadautzäcker.

Slovenska: Pouka, Oberloschin (2), Niederloschin (2), Neuloschin.

Mešana: Jaslitzäcker, Loschiniz Nogg, Malgersteg.

Vsota: nemških 43, slovenskih 6, mešanih 3. Nemških 82.69%, slovenskih 11.54%, mešanih 5.77%.

Starološki grič.

Naselja: Golobinjek, Starološki grič.

Nemška: Langeran, Schuaker, Langeaker, Baudaker, Brunntheiler.

Mešana: Altlagbichel.

Vsota: nemških 5, mešanih 1. Nemških 83.33%, mešanih 16.66%, slovenskih 0.

Novi lazi.

Naselja: Jelenja vas, Morava, Novi lazi, Ograja.

Nemška: Alten Tratten, Paustauden, Tratten (4), Garten, Zaun Äcker, Milschung, Mühlweeg (2), Sachen Theiler, Suchenräuter, in Suchereiter, Eck, Untern Boden (2), Schlachten (2), Bild (2), Hillesch (2), Ober Boden (2), Boden, Stig, Hirisgruben, Grund, Schaschen, Großtratteln, Garserei, Bärensgruben (2), Altenbach (2), Peterla(a)s Pamlem (3), Mieselgruben (2), Ehrensgruben, Strassenäcker (2), Lange acker, Bild Acker (2), Langen acker, Stolzerreiter, Kofel, Lacken, Riegel Acker (2), Berg (3), Sau Gruben, in Tratteln, Stein (2), Hochacker, Hochbügel, Raine, Hinterberg (2), Markascheken, Kleinbügel, Kronberg.

Slovenska: Mrauen (3), Prikulas, Noßenik, Alt Mrauk, Moßenik.

Mešana: Brezer Köpferle, unter den hohen Moschenik, Resztheiler, Rieg Acker.

Negotova: Spatzen Reßen (2), Bürttschbügel, Tesz (3).

Vsota: nemških 68, slovenskih 7, mešanih 4, negotovih 6. Nemških 80.01%, slovenskih 8.23%, mešanih 4.70%, negotovih 7.05%.

Blatnik.

Naselja: Blatnik, Brezje, Gaber in Stari tabor.

Nemška: Sitz Gärten, Bajed Aecker, Baudlas Aecker, Mitter Gatter, Langen Aecker, Mitter Rigl, Urbas Aecker, Garten Aecker, Pichl Aecker, Pirckach Theiler (2), Gmeind Theiler, Gatter Aecker, Abillas Aecker, Große Pichl, Oerter Aecker, Sitz Garten, Rigl Aecker, Pichl Aecker, Poden Aecker, Ganzen, Teichtl, Pichl, Bruchgartl, Pur Rigl, Bergtheiler, Auf den Kastl, Lang Aecker (2), Lacke, Ebenlas Theiler, Krucken, Mitter Theiler, Ober Theiler, Bergtheiler, Grantmauer, Sternle, Mitter Suechen, Große Suechen, Kleine Suechen, Bungsuechen, Eich Aecker.

Slovenska: Suplitz (2), Oertez Garten, Oberrn Gaber, Untern Gaber Kofl, Tabor Rigl, Gaber Kofl.

Mešana: Pirkach Theiler am Verch Bigl, Wretzen Bergtheilder.

Vsota: nemških 42, slovenskih 7, mešanih 2. Nemških 82.32%, slovenskih 13.72%, mešanih 3.92%.

Stara žaga.

Naselja: Stara žaga, Travnj dol, Seč, Dol. Laze, Nova gorā, Pajkež, Blaževica, Pleš in Divji potok.

Nemška: Hinter aker, Stroßacker (2), Unter acker (4), Paar Winkel, Stadelrein, Ober Acker, Farmtheilder, Eschacker, Langentheilder (2), Eschäcker, Rigläcker, Gehak, Unter acker, Farmtheilder (2), Neuberg, Wilbach, Altsaag, Guttenberg.

Slovenska: Drandull, Plösch, Oberblaschowitz, Unterblaschowitz.

Mešana: Dranduller Gestreis, Plöscher Acker.

Vsota: nemških 24, slovenskih 4, mešanih 2. Nemških 79.99%, slovenskih 13.33%, mešanih 6.66%.

Kleč.

Naselja: Kleč, Konjski hrib, Lahinja, Topličice (Male toplice), Male toplice.

Nemška: Ross-Theiler (4), Donner Büchel (2), Beim Wolf ist Loch, Bey Derschten Gruben, Neuje Theiler (2), Die Kranz Theiler, Breite Theiler (5), Pflanz-Garten (6), Lang Acker (2), Alte Laken, Rosbüchl, Wolfisch Köfel, Hasen-büchl, Scheib-Theil, Barsch Theile (2), Merth-Gruben (2), Staf Sraitla (3), Die Krnz Theiler, Pforch-Büchel, Brindlais-Acker (5), Brunn Acker, Rigel, Kohlenplatz, Parch Theile, Streittiger-Teile.

Slovenska: Töplitz (6), Lachina, Sekrigel (2), Kletsch (3), Kletsch-Büchel.

Vsota: nemških 48, slovenskih 13. Nemških 78.67%, slovenskih 21.31%.

Štalcarji.

Naselja: Štalcarji, Rogati hrib.

Nemška: Stalzern, Krofeten (2), Zaumacker, Kalte Reiter, Prunacker, Dorn aker, Grubenacker, Jung Gruben, Kuchen, Molschach, Steinluken (2), Hornberg (2), Bruna aker, Mink, Biegel Acker (2), Rum et Brum, Schlacter Biegel, Brünleinsaeker, Brün Acker, Braschlacker, Vorm Theiler, Vidmar aker (3), Brasch Leacker, Vidach aker (2, str. v. n. wida = vrba), Prinleinacker.

Mešana: Sehla Gruben, Vidak aker, Repar äcker (2), Repartäcker (2).

Vsota: nemških 32, mešanih 6. Nemških 84.19%, mešanih 15.79%, slovenskih 0.

Nemška Loka.

Naselja: Nemška Loka, Prezigelj.

Nemška: Kirchäcker (2), Krautäcker (3), Gärten (2), Weingartl, Dorfried Teutschau (3), Dorfried Unter Teutschau, Berin Bilih, Köpfle, Ebentheiler (2), Beim Bilde (2), Bruntheiler (3), Mitterdorf, Winkeltheiler, Hohentheiler, Lochtheiler, Taubenbrun, Winkel, Felsbügel (2), Gatter, Reiterigel, Bei Laken, Beim Gatter, Beim Steig, Laken, Pichelacker (2), Vidner Feld (2).

Slovenska: Versich, Dresnig (2), Ograden, Nivizen (3), Markovez, Bei Grichle, Per Japlenzy, Dorfried Prelibel (2).

Mešana: Preliblerberg (2).

Vsota: nemških 39, slovenskih 12, mešanih 2. Nemških 73.58%, slovenskih 22.64%, mešanih 3.77%.

Podstenice.

Naselja: Deleči vrh, Podstenice, Pogorelec.

Nemška: Steinwand-Theile (2), Pflanzgartentheile (4), Wasser-Grube (2), Trojen, Deroch Theile, Holz-Büchl (5), Rech Gruben, Boden Gruben, Laubbüchl, Suche (6), Launich Theile (7), Hornwald.

Slovenska: Taborbüchl (3), Pogorelz-büchl (9).

Vsota: nemških 32, slovenskih 12. Nemških 72.73%, slovenskih 27.27%.

Iz kat. občine Trava:

Trava in Srednja vas.

Nemška: Kraut Garten, Bodenacker (2), Winkelacker (3), Hoche Räuter, Fuchstal, Grinter, Beim Bild (2), Dürenpacher (3), Pellender Gruben (2), Prattenthal (2), Untern Garten (2), Schafferäcker, Schaffers Dorach, Köpfle, Kollen Gruben (2), Vieh Stallung, Gruben, Buchenthaler, Obergraser Köpfle (2), Lange Reiter, In Gruben, Neue äcker, Neu Acker (3), Paar äcker (3), Tratten, Fahren äcker, Schaffers Staudach (2), Schaffers Äcker (2), Ober Gater (2), Lange Äcker (2), Zwischen Wagen (2), Neue Räiter, Riegel, Ober Garten, Blaschen Rauth, Mitterberg, Videm, Thole (2).

Slovenska: Kottel (3), Praga.

Mešana: Krapelz Bachel.

Vsota: nemških 59, slovenskih 4, mešanih 1. Nemških 92.18%, slovenskih 6.25%, mešanih 1.56%.

Iz kat. obč. Draga:

Draga, Podpreska in Lazec.

Nemška: Untertheiler, Obertheiler, Mittertheiler, Krautäcker, Beim Bründel, Untern Riegel, Unterm Riegel (2), Beim alten Weg (2), alten Weg, Pes(ch)ingwallan, am Büchele, Oberrauth, Spitzenbiegel, Untern Spitzenbiegel, Grundacker, Sterzenbrandl, Glatzenrauth, Grundacker, Dorfried bei Gehak, Bo(chu)denacker, Untern Garten, Beim Kirschbaum (3), Alt-winkler Weg, Neuwinkler Weg (2), bey der Kellen, beim Brun, Vor den Fenstern, Gaspar-rauth, Dorfried bei Suchen (2), in der Suchen, In der obern Suchen (2), Sucher Gerauther, Bodenäcker.

Slovenska: Per Stajah, Goisdek, u Lase, u Granjenka.

Mešana: Malesch Acker.

Vsota: nemških 40, slovenskih 4, mešanih 1. Nemških 88.88%, slovenskih 8.88%, mešanih 2.22%.

Iz kat. obč. Mavrlen.

Naselja: Mavrlen, Bistrica, Miklarji.

Nemška: Mayerle, Traten (4), Untern Wald (2), Lange Reihen (2), Oberäcker (2), Untar Aecker (2), Baldlai Theiler, Dachs Thäller, Lackbüchel (2).

Slovenska: Per Lublanzi (2), Semelske Schnosete, Zerouz, Per starem Biuti (2), Mersle Drage, Wüstritz (3), Straßberg¹¹ (2).

Mešana: Goresch Riegel, Stenbüchel (2).

Vsota: nemških 17, slovenskih 12, mešanih 3. Nemških 53.125%, slovenskih 37.50%, mešanih 9.375%.

Iz kat. obč. Pribišje.

Naselje: Rečica (Vrčice).

Nemška: Rügel, Ligalle.

Slovenska: Ferser (od vrza po dr. A. Brezniku), Vertschitsch, Vertschischke Nive (2), Na Gaber, Versar.

Vsota: nemških 2, slovenskih 6. Nemških 25%, slovenskih 75%.

Iz kat. obč. Čeplje.

Naselja: Brezovica in Zaderc.

Nemška: Bach, Riegel (2).

Slovenska: Vidmu, Na Breg (2), Saderzke Senokosche, Sadertz (2), pri Loki, Saderzke Nive, Nive (2), Nakeln, Lopata (2), Angell, Poli Meje (2), Bresovitz, Nive Brezovacske, Sino-kosa (2), Stelniki, Wersich, Gnile.

Vsota: nemških 3, slovenskih 23. Nemških 11.54%, slovenskih 88.46%.

Po tej razpodelbi ledinskih imen iz franciscejskega katastra (1823—26) na kočevskem jezikovnem otoku imamo vsega skupaj 2396 ledinskih imen, od katerih jih odpade na nemška 2114 ali 88.23%, na slovenska 190 ali 7.93%, na mešana 58 ali 2.42% in na negotova 34 ali 1.41%. Z ozirom na mešana in negotova imena si stoje nemška imena proti slovenskim približno v razmerju kot 90% : 10%.

Iz pregleda ledinskih imen po posameznih katastrskih občinah vidimo, da je bil slovenski element tudi v tem pogledu že od nekdaj med Kočevarji, čeprav ne pokažejo tega v tako veliki meri kot krajevna imena. Slovenskih ledinskih imen se je v poplavi nemških gotovo nekaj izgubilo. To nam dovolj zgovorno pričajo številna mešana imena sama. Glede tega opozarjam samo na Klingendorf, ki so ga ponemčili kar enostavno iz Klindorf. Največ slovenskih ledinskih imen se je moglo ohraniti pač le na obrobju, posebno v jugovzhodnem,

¹¹ Straßberg je le nemščini prikrojena oblika iz slov. Stražnji vrh, ki ima svoje ime po stražnjih ognjih, ki so jih zažigali v dobi turških napadov.

nekaj manj v severovzhodnem kočevskem sektorju in v Dragarski dolini ter le v mali meri in sporadično po notranjosti. Končno nam slovenska ledinska imena povedo še to, da je bila slovenska naseljenost med kočevskimi Nemci v posameznih predelih precej spremenljiva.

Na veliko pomnožitev kočevskega prebivalstva po prirodnem prirastku, notranjih migracijah in doselitvah kažejo mnoga nova krčenja, ki so izražena v ledinskih imenih, kot Neu- ali Neue- in Neuen Äcker, Neue Theil(er), Neue Reuther, Neugeräuth, Neubruch, Neu- in Neithaler, Neuunge, Neuberg, Neu Friesach, Neuweten, Waiteraut, Pochsteiner Rauth, Ober Rauter, Hohenräuter, Ober Reiter äker, Jungholz Aeker, Jungtheiler, Jung Gruben, ki se v enem ali v več primerih nahajajo kar v 25 katastrskih občinah, in sicer v Livoldu, Mozlju, Koprivniku, Kleču, Stari žagi, Smuki, Starem Logu, Spodnjem Logu, Stari cerkvi, Starem brezju, Polomu, Mali gori, Željnah, Rajndolu, Rajhenauu, Kumrovi vasi, Škrilju, Borovcu, Štalcarjih, Hribu, Kočah, Kočevski Reki, Gotenici, Dragi in Travi.

Nemške označbe vrhov in gričev z »Nock« v treh primerih (v kat. občinah Koblarji 2, v Smuki 1), »Neckle« v dveh primerih (v kat. občinah Staro brezje in Smuka) in »Kofel« v 12 primerih (v kat. občinah Blatnik 2, Mačkovec 1, Livold 1, Črmošnjice 1, Poljane 1, Željne 2, Rajndol 1, Novi lazi 1, Stara cerkev 1, Kleč 1, Wolfisch Köfel), dalje »Koflern« v dveh primerih (po 1 v Koblarjih in kat. obč. Knežja lipa), »Mösel« v treh primerih (v kat. obč. Poljane, Smuka in Stara cerkev »Bösemösle«), »Moos« v 8 primerih (po 3 v kat. občinah Kočevje in Koče, po 1 v kat. občinah Stara cerkev in Željne), »Rain« v 20 primerih (po 2 v kat. občinah Bukova gora, Polom in Koče, po 1 v kat. občinah Grčarice, Črmošnjice, Poljane, Smuka, Stari Log, Mala gora, Stara cerkev, Rajhenau, Črni potok, Rajndol, Škrilj, Briga, Novi lazi in Borovec), Sauchen v enem primeru (v kat. občini Livold) ter »Staf¹² Sraitla« v treh primerih (v kat. občini Kleč) spominjajo na prihod kolonistov iz Koroške. Te koroško-bavarske označbe so pogostne posebno v severnem delu kočevskega jezikovnega otoka in v Črmošnjiško-poljanski dolini, a nič jih ni v Dragarski suhi dolini, kamor se torej Korošci niso naselili, kakor kaže tudi svojevrstno dragarsko narečje, ki se precej izrazito razlikuje od drugih kočevskih.¹³ Ostala nemška ledinska imena pa nam radi svoje splošnosti glede pokrajinskega porekla kolonistov v glavnem nič gotovega ne pričajo^{13a}.

* * *

V obmejnih katastrskih občinah, ki obsegajo kočevska in slovenska naselja, se kaže med slovenskimi in nemškimi ledinskimi imeni sledeče razmerje:

Trava.

Naselja: Trava, Srednja vas, Stari kot, Planina, Črni potok in Pungert.

Nemška (k naseljem Stari kot, Planina, Črni potok in Pungert): u Preiche, Spitzbügel (2), Alben.

¹² Lessiak, o. c., p. 38. Stauf je v dialektu staf (stožčasta posoda). Staf je gora na Koroškem.

¹³ Tschinkel, o. c., p. 2, 3, 4, 110.

^{13a} O Rajndolu in Rajhenau glej I. del. Na str. 117, 5. vrsta zgoraj črtaj Male toplice (zadnji dve besedi).

Slovenska: Duge Nive (3), Pri Krischu (3), Pod lase, Lasi, Pod Krischu, Na Wellikim hribi, Planina, Gmaina¹⁴, Ravnize (3), Pri Malinu, Nove Nive (2), Na Gorezi, na Persigel.

Mešana: Krapelzbachel.

Vsota: nemških $4 + 59 = 63$, slovenskih $20 + 4 = 24$, mešanih $1 + 1 = 2$. Nemških 70.78%, slovenskih 26.96%, mešanih 2.24%.

Draga.

Naselja: Draga, Podpreska, Lazec in Novi kot.

Nemška (le k Novemu kotu spadajoča): —

Slovenska (le k Novemu kotu spadajoča): Stahowetz, Baistiarova Raven, Lasi, Na Grivlo, Maurinova Draga (2), Maurinova Ograda, Pri Petreki, Schagarov Hrib (2), Korahov Hrib, Pri Zesarie (2), u Mesto (2), Mesto (3), Zimprihov Hrib (2), Pri Gasparu, Brusov Hrib, Janesov raven, Janesov hrib, Pojov hrib.

Vsota nemških iz strani 21 je 40, vsota slovenskih $25 + 4 = 29$, vsota mešanih je 1. Skupno nemških 57.14%, slovenskih 40.43%, mešanih 1.42%.

Mavrlen.

Naselja: Mavrlen, Bistrica, Miklarji, Grič, Sneči vrh in Jelševnik.

Nemška (k naseljem Grič, Jelševnik in Sneči vrh): Kneja, Kneje (2).

Slovenska: Jescheunig, Oschelnig (2), Straßberg, Schnetziverh¹⁵ (4), Mikotle¹⁶ (3), Trav-nich, Na Rebri, Per Kotti, Stara Gora, Schurze Nive, Schorzi Nive (3), Gritsch (2), Stermetz, Trave, Skerleua.

Mešana: Doblitsch Berg, Doblitsch Bergel.

Vsota nemških $3 + 17 = 20$, vsota slovenskih $24 + 12 = 36$, vsota mešanih $2 + 3 = 5$. Skupno nemških 32.78%, slovenskih 59.00%, mešanih 8.19%.

Pribiše.

Naselja: Pribiše, Preloge, Potoki, Gaber, Vrh, Brezje, Hrib, Rožni dol, Gorenje Laze in Vrčice (Rečica).

Nemška (k vsem naseljem razen Vrčic): Krekaker, Kobel, Rosenthal (2), Platzle, Pirch-aker (2), Unter Acker (4).

Slovenska: Na Petrizho verth, Vo Plase (3), Vo Lase (2), na Rebre, Petschenik (3), (3), Pod Petschenik, Na Resnik, Plesch (3), Draskanze, Per Pocivalli (2), Slemene, Prosdertom, Stara Loza, Preloge, Kuži lesitschie, Preloge Nive, Prelski Dolli, Germade (2), Hluper nive, Velike Nive (2), Katscha Reber, Reber Lositsche, Schemenitsch, Pod Sveti Primost (= sv. Pri-mož pri Gabru), Gaber, Verchersche Nive, Verch, Sello, Gorne Nieve (2), Bresie (2), na Hrib (2), Hrib, Ober Lase.

Mešana: Plesbiegl.

Vsota nemških $11 + 2 = 13$, vsota slovenskih $46 + 6 = 52$, vsota mešanih 1. Skupno nemških 19.69%, slovenskih 78.78%, mešanih 1.51%.

Čeplje.

Naselja: Čeplje, Vimolj, Kralji, Brezovica in Zaderc.

Nemška (k naseljem Čeplje, Vimolj in Kralji): Jagers Wrinkl.

Slovenska: Tschöplach, Duge Nive (4), Duga Niva (2), Vratla, Sinokose, Za Selom, Zdola Tertia, Tertie, Draga, Na Verhu, Vimoll, Nive (2), na Ribu, Na Stenn, Vimolske Nive (2), Za Vimolom Vert, Doll, Gemeinky, Kraleiska Draga, Draga za Selom, na Fertiu, na Ferti, Wertas, Na Sten, na Stelniky, Sinokosche, Stelniki (3), Tratta, Na Tratta, Stelniki Wimolski, Wimolska Stela, nad Lazi, U Lasi, Poliansky Keresi, Pulli Stga Duha, Wimolski Gricsi, Losich, na Danach.

¹⁴ Gmaina in pod. je splošno udomačena beseda, o kateri pravi dr. A. Breznik, da so jo Slovenci dobili od graščinskih oskrbnikov, ki so upravljali občinske zadeve.

¹⁵ Schnetzi, Sneči je nastalo od priimka S n e d e c.

¹⁶ Mikotte so po dr. A. Brezniku mehkote = mehka, rahla zemlja.

Vsota nemških $1 + 3 = 4$, vsota slovenskih $46 + 23 = 69$. Skupno nemških 5.47%, slovenskih 94.53%.

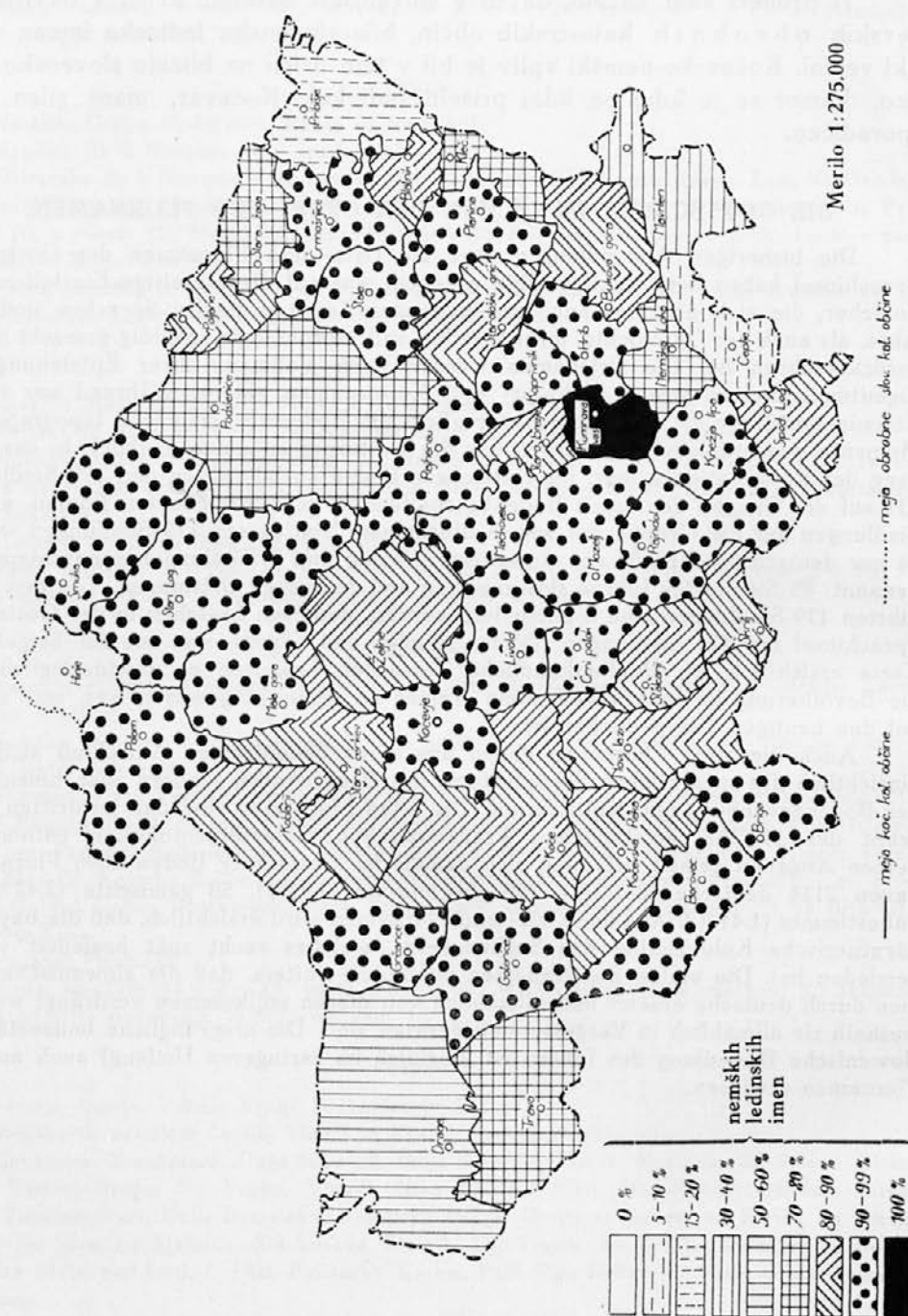
Ti primeri nam kažejo, da so v slovenskih naseljih, ki so v okvirju kočevskih obrobnih katastrskih občin, bila slovenska ledinska imena v veliki večini. Kočevsko-nemški vpliv je bil v tem oziru na bližnjo slovensko okolico, kamor se je kdaj pa kdaj priselil tudi kak Kočevar, manj silen in le sporadičen.

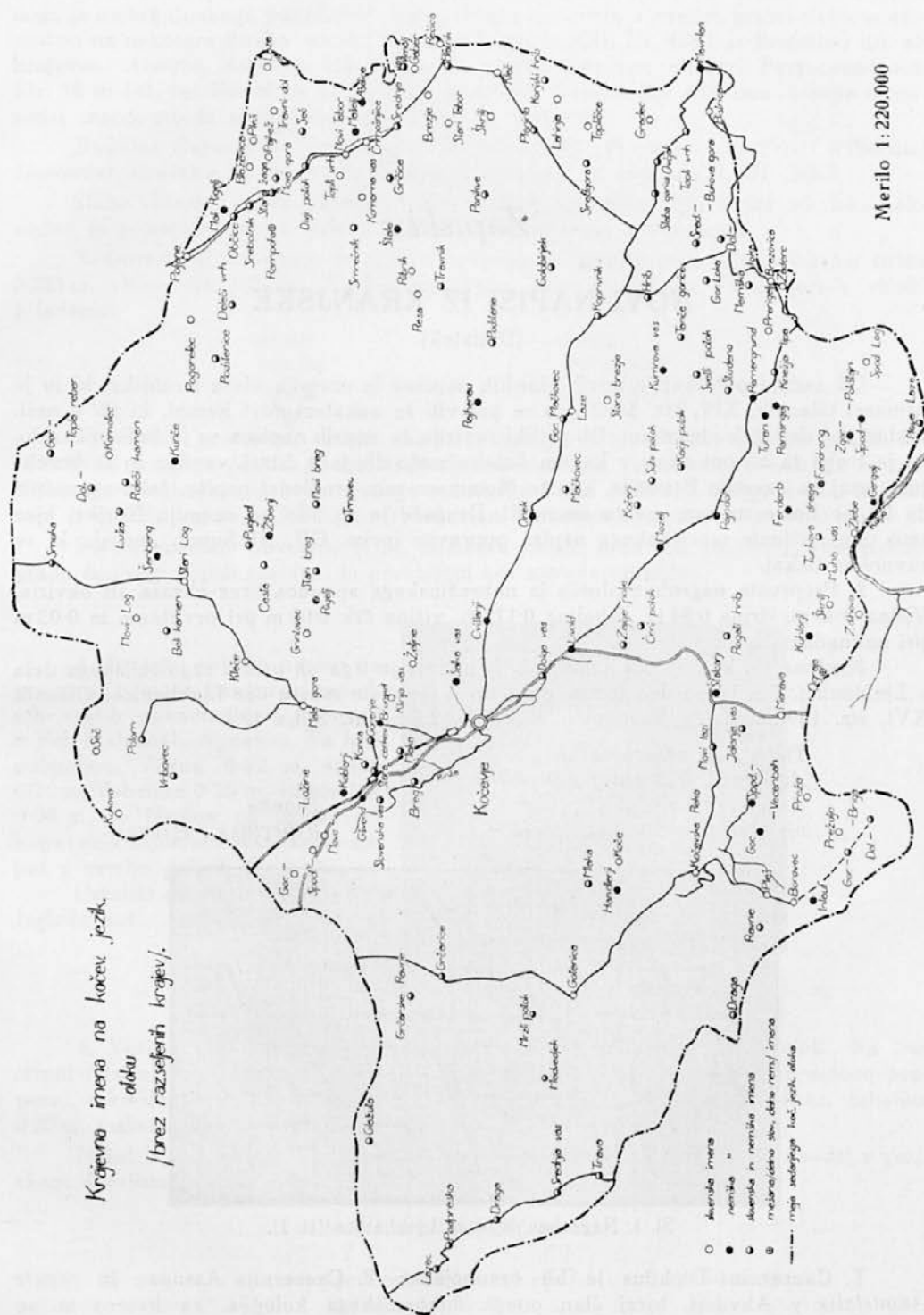
DIE GOTTSCHER IM LICHT DER ORTS- UND FLURNAMEN.

Die bisherigen Abhandlungen über die Orts- und Flurnamen der Gottscheer Sprachinsel haben kein richtiges Bild ergeben, was auf die einseitige Einstellung der Forscher, die sich überdies auch ungenügender Kenntnis beider Sprachen und Dialekte, als auch der Geschichte, ihrer Quellen und Morphologie schuldig gemacht haben, zurückzuführen ist. Die Ortsnamen werden nach Vollmann ihrer Entstehung und Eigentümlichkeiten gemäß in Natur- und Kulturnamen geteilt. Während uns in der Kolonisationsfrage die Naturnamen vor allem die Bodenmerkmale und topographische Momente widerspiegeln, gewähren uns die Kulturnamen einen Einblick in den Vorgang der Kolonisation selber. Im Gottscheer Boden entfallen von den 179 Siedlungen 131 auf die Gruppe der durch Bodenbeschaffenheit gekennzeichneten Namen, und 48 Siedlungen auf die Gruppe der sog. Kulturnamen. Von diesen 179 Siedlungen werden 34 nur deutschsprachig, 57 nur slowenischsprachig und 3 Siedlungen gemischtsprachig benannt; 85 Siedlungen führen slowenischen und deutschen Ortsnamen. Von den angeführten 179 Siedlungen sind 8 entsiedelt worden, demnach bestehen in der Gottscheer Sprachinsel nur 171 Siedlungen (Dörfer, Weiler und Sägen), was aus der beigelegten Karte ersichtlich ist. Quellenkundliche Tatsachen beweisen es unwiderleglich, daß die Bevölkerung im Innern von allem Anfang an gemischt gewesen war, was sie bis auf den heutigen Tag geblieben ist.

Auch die alten Flurnamen geben uns einen bedeutsamen Aufschluß nicht nur hinsichtlich des sprachlichen Schöpfungstums des Bauernvolks, sondern auch hinsichtlich der Bodengewinnung und Kultivierung. Die alten Flurnamen sind den im dritten Jahrzehnt des 19. Jhs. entstandenen Franziszeischen Katasterprotokollen entnommen. Seinen Angaben gemäß befanden sich damals im Gottscheer Boden 2396 Flurnamen, davon 2114 deutsche (88.23%), 190 slowenische (7.93%), 58 gemischte (2.42%), 34 unbestimmte (1.41%). Aus den Orts- und Flurnamen wird ersichtlich, daß die bayrisch-kärntnerische Kolonisation das Suchener-Tal, welches recht spät besiedelt wurde, gemieden hat. Die vielen Zwitternamen bekunden weiters, daß die slowenischen Namen durch deutsche ersetzt und allmählich von diesen vollkommen verdrängt wurden, weshalb sie allmählich in Vergessenheit geraten sind. Die ursprüngliche bodenständige slowenische Besiedlung des Innern ist (obgleich im geringeren Umfang) auch aus den Flurnamen erwiesen.

Stara ledinska imena po kat. občinah na Kočevskem.

Zapiski

NOVI NAPISI IZ KRANJSKE

(Dodatek)

Od zadnje publikacije novih rimskih napisov iz ozemlja bivše Kranjske, ki jo je prinesel Glasnik, XIV, str. 5—27, so se pojavili še nekateri novi kamni, ki jih v nasl. vrstan kot dodatek objavljam. Ob priliki revizije že znanih napisov se je tudi pokazalo, da je treba ta ali oni napis v kakem detajlu malo drugače čitati, vendar so te korekture, vsaj na ozemlju Panonije, kjer je Mommsen sam pregledal napise, tako neznatne, da jih ne bomo na tem mestu omenjali. Drugače je to bilo na ozemlju Norika, kjer smo mogli čitanje marsikakega napisa popraviti (prim. CIL III Suppl. Jugosl., ki se ravnokar tiska).

1. Preprosta nagrobna plošča iz nabrežinskega apnenca brez okrasa ali okvirja. Višina 0·46 m, širina 0·84 m, debelina 0·175 m, višina črk 0·08 m pri prvotnem in 0·03 m pri naknadnem napisu.

Najdena 17. VII. 1935 v Ljubljani blizu Novega trga ob priliki regulacijskega dela v Ljublanici, 3 m izpod dna (prim. poročilo o rimskem mostu čez Ljublanico, Glasnik XVI, str. 129). Sedaj v Narodnem muzeju v Ljubljani. Slika 1.¹

T(itus) . Caesernius

Assupae . l(ibertus) . Diphilus

Aquileiae . sex -

vir . v(irus) . s(ibi) . f(ecit) .

Dignus

l(ibertus) . v(irus)

Sl. 1. Nagrobni napis iz Ljublanice (št. 1).

T. Caesernius Diphilus je bil osvobojenec T. Caesernija Assupae in *sexvir Augustalis* v Akvileji, torej član onega duhovniškega kolegija, za katero so se

¹ Objavo tega spomenika v tem »Dodatku« mi je prepustil g. dr. Ložar, ki se mu za njegovo prijazno uslužnost tudi na tem mestu zahvaljujem.

potegovali predvsem libertini, ki jim je bila ostala municipalna karijera zaprta. Patron, ki se na našem napisu omenja samo s cognomenom, a ne kakor običajno s praenomenom, je najbrž ilirskega pokolenja. Ime *Assupa* spominja s svojim prvim deblom *ass-* močno na nekatera ilirska osebna imena: *Assoparis* (CIL III, 4382, iz Brigetija) itd. ali krajevna: *Asseria*, *Assinone* itd. (prim. H. Krahe, Lexikon altillyr. Personennamen. Str. 18 in 141, ter Die alten balkanillyr. geograph. Namen. Str. 81). Ime *Assupa* ni dosedaj znano, morda samo skrajšana oblika za *Assoparis*.

Rodbina Caesernijev je znana v Akvileji. Neki *T. Caesernius T(iti) l(ibertus) Januarius*, istotako *III III vir*, iz Emone je omenjen na napisu CIL III, 3850.

Slabo vklesani napis *Dignus l. v* v desnem spodnjem oglu izvira od neke naknadno tu pokopane osebe, morda kakega Diphilusovega osvobojenca.

2. Gornji del votivnega žrtvenika iz apnenca. Brez okrasa. Višina 0·27 m, širina 0·235 m, višina črk 0·045 m. Vzidan na gradu Višnji potok pri Višnji gori v vhodu k ledenici.

FONT
PEREN
SACR

Fonti
Peren(ni)
sacr(um)

Posvetitev »večnemu vrelcu«, ki ga imamo po navadi v mitrejih (prim. CIL III, 15184²⁴ iz drugega ptujskega mitreja). S tem napisom je dokazano tudi za bližino Višnje gore neko svetišče perzijskega solnčnega boga. Najbližji mitrej je bil, kolikor nam je dosedaj znano, v Trebnjem (Praetorium Latobicorum), prim. Glasnik XIV, 16 sl.

Po ljubeznivem obvestilu g. M. Samasse so bili pred leti ob priliki renoviranja gradu še drugi napisi zazidani in porabljeni kot navadno gradivo.

3. Ostanke nekega napisa na severnem ogelnem kamnu pri zapadnih vratih poznoantične trdnjave v Vel. Malencah. Apnenec. Na levi odlomljen. Višina 0·62 m, širina 0·70 m, debelina 0·35 m, višina črk 0·08 m. — Najden ob priliki izkopavanja zapadnih vrat; sedaj zopet z zemljo pokrit. Slika 2.

Ostanki se ne dajo tolmačiti. Izgleda kot ... *mavit* in *C L*.

Sl. 2. Napis iz Vel. Malenc (št. 3).

4. Votivna ara iz belega marmorja. Profiliran podstavek in okrajek. Na levi strani žrtveni vrč (*urceus*), na desni žrtveni krožnik (*patena*). Kamen je močno preperel, tako da se od napisa komaj še kaj vidi. Višina 1·04 m, širina 0·45 m, debelina 0·30 m, višina črk 0·07—0·05 m.

Našel jo je kmet M. Budič pri oranju v Podgračenem pri Mokricah; sedaj v grajskem dvorišču v Mokricah. Slika 3.

J(ovi) o(plimo) M(aximo)
I I E I
[pro sal(ute) sua] e[t]
sui[s]
5 ser(vus?) . S I
P . P . v(otum) [s(olvit) l(ibens)] m(erito)

Izvestja Muz. dr. Kr., XVII, 1907, 118. brez besedila napisa omenjen.

V v. 2 treba dopolniti neki Jupitrov epiteton ali ime nekega drugega božanstva, ki mu je bil posvečen naš kamen. Dopolnitev srednjega dela je spričo malo ohranjenega seveda hipotetična. V. 6 P . P morda *p(ublici) p(ortorii)*. Potemtakem bi bil posvečevalec rob in nameščenec ilirske carine.

Sl. 3. Žrtvenik iz Podgračenega (št. 4).

Sl. 4. Žrtvenik v Mokricah (št. 5).

5. Majhen žrtvenik od apnenca. Profilirani podstavek in okrajek. Prednja stran zelo močno odrgnjena, tako da se ne da več dognati, ali je bil sploh kak napis vklesan ali samo naslikan. Višina 0,45 m, širina 0,23 m, debelina 0,18 m.

Najdišče neznano; danes v grajskem dvorišču v Mokricah. Slika 4.

6. Žrtvenik iz sivega apnenca, spodnji del odlomljen, prav tako večji del gornjega napustka. Višina še 0.45 m, širina 0.30 m, debelina 0.27 m, višina črk 0.045 m. — Najden na vrhu Kučerja nad Podzemljem v Beli Krajini, potem vzdian v škarpnem zidu pred cerkvijo v Podzemlju; sedaj v stari šoli istotam. Slika 5.

Ime posvečevalca ni ohranjeno ali morda sploh ni bilo zaznamovano.

Silvano

Sl. 5. Silvanov žrtvenik iz Podzemlja (št. 6).

B. Saria.

Résumé.

Der Verfasser bringt einige Nachträge zu den im Glasnik, XIV, 5—27, veröffentlichten neuen Inschriften aus Krain:

1. Grabplatte, gefunden im Flußbett der Ljubljanica in der Nähe des Novi trg in Ljubljana. Der Verstorbene T. Caesernius Diphilus war *VI vir Aug.* von Aquileia und Freigelasener eines Assupa, dessen Name illyrisch zu sein scheint.

2. Oberer Teil einer Votivara an den *Fons perennis*. Eingemauert im Eiskeller auf Schloß Weichselbach bei Višnja gora.

3. Rest einer nicht weiter zu deutenden Inschrift vom Westtor der spätantiken Festung in Vel. Malence bei Brežice.

4. Votivara aus Podgračeno bei Mokrice, jetzt auf Schloß Mokrice. Weihung an I. O. M. Vielleicht von einem Zollsklaven.

5. Kleine inschriftlose Ara auf Schloß Mokrice. Fundort unbekannt.

6. Oberer Teil einer Ara mit Weihung an Silvanus. Gefunden auf dem Hügel Kučer bei Podzemelj in Weißkrain, jetzt in der alten Schule daselbst.

NOVE RIMSKE NAJDBE IZ LJUBLJANICE

1. Most iz rimske Emone čez Ljubljano.

Cesta iz Emone v Siscio je zapustila Emono pri vzhodnih vratih (nekje na zemljišču Nemškega viteškega reda) in je morala po nekaj sto metrih čez Ljubljano. Po ostalinah cestišča, ki je prišlo na dan pri podiranju hiše št. 11 na Št. Jakobskem trgu, današnje hišne številke 7 in 8, je Müllner z veliko verjetnostjo sklepal, da je rimska cesta prekoračila Ljubljano nekako na temu kraju odgovarjajočem mestu Brega odnošno Št. Jakobskega nasipa (Argo, VIII, 1900, 78). To mnenje si je osvojil tudi Schmid (Jahrbuch für Altertumskunde, VII, 1913, 66). Da je bila domneva o mostu na tem mestu pravilna, so dokazali piloti, ki so prišli na dan pri letošnji regulaciji Ljubljane ob izkopavanju ilovnatga dna (dne 9. julija in kesneje).

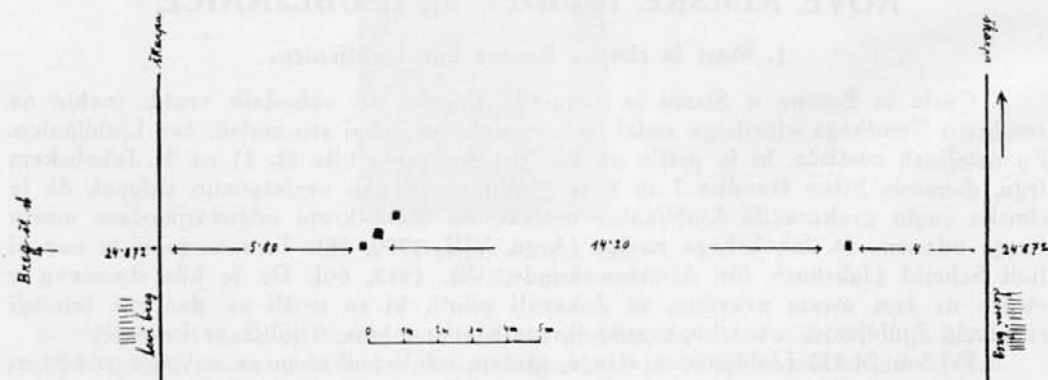
Pri km 24.872 Ljubljanične struge, štetem od Vrhnike, so se v višini 284.50 m nad morjem, to je 3 m pod vrhnim robom obrežne škarpe (torej v izdatni globini) pokazali vrhovi 3 hrastovih pilotov (gl. sl. na nasl. str.), ki so bili že popolnoma zgljeneli.

Mesto, kjer so se nahajali, leži prav nasproti hiše Breg št. 16. Od levega brega škarpe je bil prvi pilot oddaljen 5.80 m v notranjost struge, pri odkritju pa je molel 1 m visoko iz ilovnatnega dna. Od njega se je 0.30 m svz in 0.50 m vz nahajal drugi pilot, 0.95 m svz in 1 m vz tretji pilot, kakor kaže naša risba. Piloti so v glavnem kvadratne oblike in merijo: 0.15 m $\times$ 0.15 m prvi in tretji pilot, 0.19 m $\times$ 0.19 m drugi. Edino tretji pilot se nagiblje nekoliko k okroglini, vendar pa je to razumljivo tudi radi razjedajočih sestavin v zemlji. Lego pilotov v naravi bi bilo treba fotografirati, kar je bilo tudi rečeno; toda hitrica dela v strugi je ta sklep preprečila in so bili piloti brez posnetka predčasno izravnani iz tal. Vsi trije se zdaj nahajajo v skladišču Narodnega muzeja. V ohranjeni dolžini merijo: drugi pilot, ki je 0.19 m v kvadrat, 1.60 m; je proti dnu priostren; na polovični dolžini je njegov obseg 0.16 m v kvadrat, spodaj na ostrini 0.05 m. Prvi pilot je dolg 1.86 m, je enakomerno debel, a jako razjedjen; tretji 1.33 m in prav tako enakomerno debel ter zelo slabo ohranjen.

Naslednji dan, dne 10. julija 1935, se je pokazal podoben pilot tudi med ilovnato podlago ob desnem bregu in sicer pri isti kilometrski točki struge. Od brega je bil ta kol oddaljen 4 m, meril je pa enako kot prvi in drugi kol z levega brega 0.15 m². Hrastov les je popolnoma zogljenel. Tudi ta kol so izruvali predčasno iz tal, a prenesli so ga v novo snujoči se Mestni muzej. Od prvega kola na levem bregu je bil oddaljen 14.20 m, merjeno po dnu struge. Ta je tu 24 m široka, kar odgovarja našim razdaljam (5.80 m + 14.20 m + 4.00 m).

Da pri omenjenih kolih ne gre za kako moderno ali vsaj novodobno pilotacijo, temveč za sestavine nekdanjega emonskega mosta, je bilo mogoče ugotoviti že na podlagi velike množice pilotov vse naokrog naših kolov, ki jih je regulacijsko delo spravilo na dan. Les, obdelava pilotov, njih ohranjenost in regularne oblike se tako razlikujejo od divjih form ostalih dobro ali bolje ohranjenih kolov, da je bilo takoj lahko spoznati, kaj spada k novejšim regulacijskim napravam in kaj ne. Tudi mišljenje, da imamo pred seboj dele nekdanjih grabelj na Ljubljani, nima nobene podlage, ker so se te grablje nahajale niže doli pri Hradeckem mostu. Za rimsko dobo govore seveda tudi drugi razlogi. Predvsem je važna lega teh kolov z ozirom na oba brega; leže natančno v osi sledov rimske ceste na Št. Jakobskem trgu, na levem bregu pa natančno nasproti portala hiše št. 16 na Bregu. Ako to črto podaljšamo, pridemo do po Schmidu zastavljenih vzhodnih vrat Emone na zemljišču Nemškega viteškega reda. Manj jasna, a ne brez pomena je informacija, ki nam jo koli nudijo glede oblike mosta.

Ker se v prostoru med piloti levega in desnega brega ni našel nikak ostanek lesene pilotaže, smemo domnevati, da imamo pred seboj ostanke dveh mostnih rešet (Pfahlrost), ki sta držali substrukcijo in konstrukcijo mosta. Razdalja njihova od brega znaša levo 5.80 m, desno 4 m, kar je več ali manj enako. Med seboj sta rešeti oddaljeni, kakor smo zgoraj navedli, ca. 14.20 m. Če primerjamo to številko s podatki, ki so na razpolago za mostove čez širše in večje reke rimskih provinc, zlasti Germa-

Koli od temeljev nekdanjega rimskega mostu čez Ljubljano na Bregu.

nije (Gündel, Germania, VI, 1922, str. 73), vidimo, da je glede na ožino Ljubljanične struge dokaj pravilna. Prav tako bi se ujemala z merami Ljubljanične struge tudi oblika mosta, ki je, ako pravilno domnevamo in ako smemo na podlagi redkih ohranjenih kolov sploh tako daleč iti, imel eno samo razpetino v čisti strugi, dočim sta se ostali nahajali že deloma na bregovih reke. Most je bil tedaj manjše oblike in gotovo slabše konstrukcije, saj kaka večja in jačja naprava spričo ožine reke ne bi bila prišla v poštev. (Debelina kolov frankfurtskega mosta čez Men znaša od 0.25 m do 0.40 m v kvadrat, njih dolžina ca. 2 m. Gl. Germania istotam ter l. XI, 1927, 21 sl.) V prej navedenem seznamu pa imamo opraviti še z vse drugačnimi dolžinami (od 3 do 7 m). Proporcije izgledajo na našem mostu tedaj zelo pravilne glede na veličino raznih naprav. Kakih sledov »škornjev« na kolih ni bilo opaziti.

To bi bilo vse, kar nam ti štirje koli iz Ljubljane povedo. Kakšen je bil most nad rešetom, ali lesen, ali kamenit, si lahko predstavljamo samo na podlagi rekonstrukcij drugih mostov, ostanki emonskega mosta o tem molče.

2. Nov rimski napis.

Ob regulacijskih delih tega leta je prišel na dan tudi nov rimski napis iz zgodnje cesarske dobe. O njem gl. ta zvezek Glasnika str. 124.

R. Ložar.

NEUE RÖMERZEITLICHE FUNDE AUS DEM FLUSSBETTE DER LJUBLJANICA (LAIBACH)

1. Die Römische Emona-Brücke über die Ljubljana.

Anlässlich der Materialaushebungen aus dem Flußbette der Ljubljana zwecks ihrer Regulierung sind unter einer Anzahl moderner Pfähle auch vier Pfähle zutage gekommen, die man begründet als Überreste der einstigen römischen Brücke über den Fluß ansehen kann. Drei von den Pfählen befanden sich in der Nähe des linken Flußufers (der erste davon 5.80 m entfernt von der Ufermauer), der vierte stand in einer Entfernung von 4 m von der Mauer des rechten Flußufers. Die Maße der einzelnen, fast gänzlich verkohlten Pfähle (aus Eichenholz) betragen, anfangend vom linken Ufer (siehe die Zeichnung): 1: 0.15 m × 0.15 m Umfang, 1.86 m erhaltene Länge; gleichmäßig dick; 2: 0.19 m × 0.19 m Umfang, gegen Ende zugespitzt, gesamte Länge 1.60 m, in der halben Länge 0.16 m² Umfang, an dem spitzen Ende 0.05 m²; 3: 0.15 m × 0.15 m Umfang, 1.33 m Länge, gleichmäßig dick, teilweise abgerundet; 4: 0.15 m × 0.15 m Umfang. Die Pfähle steckten in ihrer ganzen Länge im Lehm und befanden sich genau am km 24.872 des Flußbettes, gemessen von der Quelle der Ljubljana in Vrhnika (Nauportus).

Ist der Schluß erlaubt, so haben wir in den erhaltenen Pfählen Überreste zweier Pfahlroste der römischen Brücke vor uns. Die Entfernung derselben voneinander beträgt ca. 14.20 m. Die Brücke hätte somit im lichten Flußbett eine einzige Bogenspannung, während sich die beiden anderen zur Hälfte schon an den Ufern befanden. Welcher Form die Brücke sonst gewesen war, läßt sich aus den vorhandenen Überresten nicht mehr ermitteln.

Die Brücke diente der Überführung der Straße Emona—Siscia über den Fluß. Zu ihrer Lage ist hinzuzufügen, daß sich die Längs-Achse der Pfahlzone sehr gut in die Achse der Überreste des römischen Straßendamms einordnet, welche anlässlich der Fundamentaushebungen für den Bau der Häuser N. 7/8 am St. Jakobsplatz zutage gefördert wurden. Die Häuser befinden sich am rechten Flußufer, einige Meter entfernt von demselben, über den Fund siehe Müllner, Argo, VIII, 1900, 78). Verbindet man diese Stelle mittels einer Geraden mit dem vom Schmid am Häusergrund des Deutschritterordens vermuteten und angesetzten Ost-Tor der Stadt Emona (Jahrbuch für Altertumskunde, VII, 1913, Taf. II, u. S. 66), so bleibt für die Brücke ungefähr die Stelle übrig, die sich mit der Lage unserer vier Pfähle im Flußbett nicht schlecht zusammenfügt.

2. Neuer römischer Inschriftenfund.

Bei der gleichen Regulierungskampagne im Laufe dieses Jahres ist auch ein neuer frühromischer Inschriftenfund gemacht worden. Über denselben siehe dieses Heft des Glasnik, S. 124.

ŠESTO ŠTUDIJSKO POTOVANJE NEMŠKIH IN PODONAVSKIH ARHEOLOGOV

V dneh od 3. do 13. septembra 1935 se je vršila šesta ekskurzija mednarodnih arheologov, ki so letos obiskali Slovenijo in dele sosedne Hrvaške. Ogled naše domovine je bil posledica programa, ki je bil letošnjemu potovanju zastavljen in ki je obsegal kulturo Japodov ter osvojitve njihovega ozemlja po Rimljanih, kakor tudi probleme poznorimske dobe na slovenskih in hrvaških tleh. Program potovanja sta od jugoslovanske strani sestavila v mesecu juniju tega leta univ. prof. Viktor Hoffiller (Zagreb) in univ. prof. Balduin Saria (Ljubljana), od inozemske strani pa rav. Gerhard Bersu od Rimsko-germanske komisije v Frankfurtu o. M., ki je oskrbel tudi inozemsko stran organizacije ekskurzije.

Na povabilo, ki je bilo razposlano interesentom poleg natančnega programa potovanja, literature in drugih navodil, so se odzvali sledeči znanstveniki: Andreas Alföldi, univ. prof. v Budimpešti; Janos Banner, univ. prof. v Szegeđu; Baš France, banovinski arhivar in upravnik muzeja v Mariboru; Gustav Behrens, univ. prof. in rav. Rimsko-germanskega centralnega muzeja v Mainzu; ga. Maria Bersu; Rudolf Bratanič, kustos muzeja v Nišu; Wolfgang Dehn, priv. docent v Trieru; Rudolf Egger, univ. prof. na Dunaju; gđ. Gizela Erdelyi, asistentka Nac. muzeja v Budimpešti; Fritz Fremersdorf, direktor Rimsko-germanskega oddelka na muzeju Wallraf-Richartz v Kölnu; Ulrich Kahrstedt, univ. prof. v Göttingenu; Josip Klemenc, kustos Arheološkega muzeja v Zagrebu; Harald Koethe, priv. doc. v Bonnu; Rajko Ložar, kustos Narodnega muzeja v Ljubljani; Lajos Nagy, kustos in priv. docent v Budimpešti; Stefan Paulovics, kustos Nac. muzeja v Budimpešti; Reinhold Rau, študijski svetnik v Stuttgartu; Fritz Richter, priv. docent v Giessenu; Dimitrije Sergejevski, kustos Zemaljskega muzeja v Sarajevu; Viktor Skrabar, notar v Ormožu; France Stele, spomeniški konservator v Ljubljani; Ronald Syme, univ. prof. v Oxfordu; Ferenc Tompa, rav. prehist. odd. Nac. muzeja v Budimpešti; Albert Eggers van Giffen, rav. arheol. instituta v Groningenu; Joachim Werner, asistent Rimsko-germanske centralne komisije v Frankfurtu o. M.; Kurt Willvonseder, univ. asistent na Dunaju; Hans Zeiss, univ. prof. v Monakovem. Družba je obsegala po strokovni strani zastopnike stare zgodovine, predzgodovine, provincialne arheologije, čiste prazgodovinske arheologije in arheologije ranega srednjega veka.

Dne 3. septembra se je zbrala skoro polnoštevilno družba v prostorih ljubljanskega Narodnega muzeja. Tu je gostom izrekel dobrodošlico ravnatelj Narodnega muzeja, Josip Mal, nakar je prof. Saria spregovoril nekaj uvodnih besed o namenu, smeri in drugih posameznostih potovanja. Po končanem sprejemu so si znanstveniki pod vodstvom muzejskega uradništva ogledali zbirke, nato pa še ostanke Emone v mestu samem. Popoldne istega dne je šla pot v Kranj, kjer je vodil po mestu prof. J. Žontar, ki je tudi izposloval, da so si strokovnjaki ogledali zbirko Pavšlar. Dalje je bil na programu Bled, kjer je kratko spregovoril o zgodovini naselitve Slovencev prof. M. Kos, razkazujoč obenem najdišče staroslovenskih grobov. Zvečer se je družba vrnila v Ljubljano. 2. dan: Ogled zapornega zidovja nad Verdum, isto na Hrušici, kastel v Ajdovščini, gradišče v Šmihelu pri Hrenovicah. Vodil je prof. Saria. Povratek v Ljubljano. 3. dan: Notranje gorice (kolišče), Podpeč (rimska regulacija Ljubljane in kamnolom), Studenec-Ig (kolišče), gradišče na Izanskem gradu, Gradišče nad Zelimljem, Gora pri Šmarju, gradišče na Viru pri Stični. Vodil je večidel prof. Saria. Zadnji povratek v Ljubljano, kjer je gostom na čast priredil večerjo podžupan prof. Evgen Jarc. 4. dan: Zaporno zidovje na Verdu (vodil dr. M. Marolt), vrhniške izkopnine, gradišče nad Cerknico (vodil R. Ložar), ranorimski kastel na Nadleškem hribu pri Starem trgu, zaporno zidovje v Prezidu (vodil prof. Saria). Prihod v Delnice, kjer je družbo pričakoval rav. V. Hoffiller. 5. dan: Vinica v Beli Krajini (japodsko gradišče in nekropola, vodil prof. Saria); Ogulin, Viničica pri Josipdolu (vodil rav. Hoffiller). Odhod v Zagreb. 6. dan: Ogled muzeja v Zagrebu in japodske razstave istotam, ki sta jo priredila rav. Hoffiller in kustos Klemenc. Opoldne je gostom

priredila kosilo zagrebška mestna občina. Popoldne odhod v Sisek (predzgodovinsko in rimsko; vodila rav. Hoffiler in kustos Klemenc). Zvečer je v Zagrebu pripravil družbi večerjo ban Savske banovine, dr. Marko Kostrenčič. 7. dan: Drnovo (Neviodunum), Izvir pri Cerkljah (rimski vodovod), poznorimski kastel v Vel. Malencah (vodil prof. Saria). 8. dan: Poznoantična utrdba na Vranjem nad Sevnico, Rimske toplice (napisniki in bazen), Celje (vodil prof. Saria). Ogled Celja (prof. J. Orožen), ogled muzeja (prof. J. Orožen in prof. S. Brodar). 9. dan: Celje, Ločica pri Celju (tabor II. ital. legije (vodil dr. Fr. Lorger, opoldne kosilo celjske mestne občine). Popoldne ogled rimske vile v Smarju pri Jelšah (vodil dr. F. Lorger), Ptuj. Zvečer slavnostna večerja, ki jo je priredilo Muzejsko društvo v Ptuj. 10. dan: Ogled muzeja, mesta, mitrejev, gradu Herberstein (vodili rav. Abramič, notar Skrabar, prof. Saria, Fr. Baš in drugi). Tumulus na Loki (vodil Fr. Baš). Maribor. 11. dan: Maribor, Poštela (gradišče), Hausampacher, tumuli v Hočah, ogled mariborskega muzeja (vodili prof. Baš, prof. Saria, prelat dr. Kovačič in drugi). Zvečer razhod.

Iz predidotečega je razvidno, da je bilo potovanje že zgolj turistično dokaj obsežno in naporno. Vendar to nikakor ni škodovalo njegovi znanstveni strani. Cilj ekskurzije je bil razgovor o vprašanih, ki jim je bila namenjena. Kjer se je nudila prilika, se je otvorila debata o njih, ki jih je doslej večina ekskurzionistov poznala le iz slovstva, zdaj pa jih je lahko študirala v terenu. V razgovor so posegli najrazličnejši udeleženci, radi tega ni bil samo zanimiv, nego tudi živahen. Smisel ekskurzije pa je prišel do izraza tudi po muzejskih zbirkah, za katere je bil odmerjen sicer zelo skop čas, vendar pa so tudi v okviru danih možnosti gostje izrabili vsako priliko za ogled in študij razstavljenega gradiva. Pomen ekskurzije za znanost bo razviden pač iz nadaljnjih razpravljanj o predmetih, ki jim je bila namenjena in bi ga bilo tu nemogoče v kratkih besedah orisati. Vsekakor je uspeh potovanja pozitiven in zlasti za našo domačo vedo lahko vir novih iniciativ. Kogar zanimajo podrobnosti, jih najde v dnevnem časopisu, ki je prireditev ves čas spremljalo v svojih poročilih.

R. Ložar.

ČOP ANTONU ALEKS. AUERSPERGU-GRÜNU: LETA 1833

Pismo brez dneva, in brez naslova; en sam preprost, še ne prav do poldruge strani popisani listič, hitro pisanje iz hipne naglice, brez vse visoke etikete, dasi zato še ne brez gotove distance osebnega respektu. Toda trdna gotovost izvora iz ostaline Grünove, kakor tudi »Spaziergänge« v pismu samem nedvojljivo določata listu adresu: Grün; datira pa ga letnica 1833 v tekstu: mesec februar mu je trdna meja navzdol, navzgor (pa odprta sicer vsa) prav gotovo ne gre tja preko tistega leta samega. Saj Čop izporoča Grünu francosko »nekoliko zapoznelo« naznanitev njegovih »Spaziergänge« pač kot nekaj še ne prezastarelega; zato ne bo datum pisma samega predaleč od m. februarja; komaj če tja v m. marec ali april, tja do okoli znamenite nam Velike noči z dne 7. IV. 1833, dasi je bila časopisu pot tiste dni od Pariza do nas nekoliko daljša kakor pa dandanes.

Pot pisma iz Čopovih rok do Grüna ni bila po pošti; ampak šlo je privatno, po zanesljivem poslu (po grofovem pač osebni slugi?). Ni li bil Grün za tisto Veliko noč pa morda tudi celó osebno sam v Ljubljani? kjer je imel stalno, dasi skromno stanovanje! Živel je namreč od pomladi leta 1831 redno na svojem dolenskem gradu pri Krškem; dne 16. III. 1831 je bil odpotoval, absolviran jurist, tri dela (med njimi »Spaziergänge«) že za seboj, še ne 25-leten (* 11./4. 1806 v Ljubljani, † 12./9. 1876 v Gradcu) na Kranjsko domov, da prevzame s 26. letom sam svoje (fideikomisno) posestvo in grad »Thurn am Harth« za očimom v. Lichtenbergom v lastno in osebno oskrbovanje (Schlossar Ant., An. Grüns sämmtl. Werke I./54). Prebil je poslej, kmet-poét, tam redno vsako poljedelsko dobo leta, na zimo pa odhajal tiste čase, dokler še samski (poroka šele 11. VII. 1839 v Gradcu), redno vsako leto v literarne kroge na Dunaj (Bauernfeld, Lenau, Grillparzer, Baumann, Herz, Schober, Witthauer); le izjemoma se je odločil kam drugam: preko zime 1834/35 (po izredno zgodnji bogati trgatvi

leta 1834, tem glavnem letnem dohodku gradul!), n. pr. v Italijo; preko zime 1837/38 v Paris in London. (Castle Ed., An. Grüns Werke I., pg. XXXIV, XXXVI; XLV.) In takó ni Čop tudi tistega leta 1833 imel vso zimo, tja do povratka Grünovega spet o pomladi domov sploh ne prilike, da mu vrne že daljši čas izposojeno knjigo, ki se zaradi nje — ali ga je bil Auersperg morda tedaj po slugi ali s pismom nagovoril zánjo? — neznan zakaj opravičuje v pismu: »daß ich es nicht eher gethan«. Čop sam pa je tistega, zanj (kakor za Prešerna) takó življenjsko usodnega, viharnege leta 1833 za Veliko noč ostal v Ljubljani, po opravljeni in (9., 16., 23. februarja) objavljeni kritiki o Zibelizi. Prim. le (ZMS V./99) tisti neodposlani začetek pisma Kopitarju, z dné »Laibach, am Ostersonntag Nachmitt. 1833.«, kjer že plavajo iz daljave sence prvih slutenj o Kopitarjevi usodni užaljenosti in zameri! Táka je bila takrat o Veliki noči 1833 situacija. In sodim, da je pismo Čopovo Auerspergu že izpred tega dné.

Odkod in odkedaj sta se osebno poznala Čop in za 9 let mlajši grof Auersperg, (takrat leta 1833 že evropsko velesloviti, že od 31. VIII. 1831 policijsko zelo resno ogrožani, poslej dolga leta brez miru zahrbtno zasledovani Grün: prim. Prešernovo Copu 29. ali 30. III. 1832: »Strafgesetzbuch, § 57.«; Grünovo G. Schwabu 14. V. 1832: Schlossar I./78.), — o tem do dandanes še nič ne vemo; manj verjetno pa, da že pred 16. III. 1831, kakor sta se s Prešernom. V ostalini Čopovi ni sploh nobenega pisma in tudi sicer ne nobenega sledu Grünovega, da nam ni torej nič pojasnitve od te strani; prav zato pa vse doslej, prav do tega lističa sploh nismo ni slutili ničesa o kakem osebnem poznanju med njima. In prav to je trenutoma glavna važnost skromnega pisma; dokument nam je, sploh prvi dosedaj, o gotovih, dasi le literarnih, toda vendarle osebnih stikih, o živem osebnem občevanju če že ne stalnem dopisovanju med Grünom in Čopom. Mogoče sicer, da živi še kaj Čopovega v Gradcu, dandanes še nedostopno v Grünovi korespondenci (cfr. Castle, l. c.: Bd. I., pg. VIII.); tam, kjer spi mrtvo spanje pravičnega tudi nekaj Prešernovih pisem, in vemo da tudi en prepis njegove »Nebeške precesije« z dné »prve nedelje v' adventu« leta 1845, dasi ne lastno Prešernov. Potrpimo!

Pismo Čopovo samo, kakor je sicer skromno, je nam dandanes pa posebej zanimivo kot spet nov pogled tja v tisti takó svojski Čopov svet literarno-kulturnih vrednot, v novo stran tiste bogate učenosti Čopove, ki je o njej takó glasno naročal v svojem kulturnem testamentu o »Lélju-Palinúrju« s poslednjo besedo svojo Prešeren »vnúkom«: naj se nikar ne pozabi — v slovenstvu! Pa da bi Prešeren bolje od vseh instanc ne bil vedel, — zakaj?

Hochgeborener Herr Graf,
Verehrter Freund,

Mit verbindlichem Dank sende ich hiemit den mir gütigst geliehenen fünften Band von H. Müller's Schriften zurück, u. bitte recht sehr um Vergabung, daß ich es nicht eher gethan. Zugleich schließe ich ein Büchlein bey, welches Sie, falls Sie es noch nicht kennen sollten, mit einigem Interesse durchblättern dürften. Die Uebersetzung ist im Einzelnen hin u. wieder unrichtig, im Ganzen aber trifft sie den biblischen Ton des Originals gut genug. Sie ist, so wie letzteres selbst, in Paris erschienen, zugleich mit einer französischen vom Grafen Ch. de Montalembert, und einer mir noch nicht näher bekannten englischen.

Im Februarhefte der Revue encyclopédique von 1833 befindet sich eine Anzeige der „Spaziergänge“, welche also beginnt:

„Cette œuvre poétique, déjà un peu ancienne, n'est venue que récemment dans nos mains. Elle offre des beautés si réelles que nous croyons être agréables à nos lecteurs en leur en faisant connaître quelques fragmens. L'auteur a gardé l'anonyme; mais on croit deviner, dans ces vers pleins d'énergie patriotisme, un poète autrichien justement célèbre. L'amour de son pays et une vertueuse indignation contre ceux qui le retiennent dans les langes de l'ignorance, ont inspiré sa muse. On ne saurait mieux peindre la soif de liberté que fait naître l'union / le spectacle d'une grande et belle nature — &c —

Dann folgt eine proj. Uebersetzung des größten Theiles von „Naderer da“.¹

Ich bitte recht sehr, dieses hastige Gefräß zu entschuldigen, und bin mit ausgezeichneten ergebenster
Hochachtung

Erw. Hochgeboren

M. Zhóp [m/p].

¹ Zal, da nimamo tu vsega teksta; zanimalo bi nas, kako je doumel vsebino prav te pesmi takrat Francoz po svojem francoskem svojstvu, v svoji svobodi: pesmi o proslulem

Izmed vseh štirih del, ki jih omenja pismo in ki so za nas dandanes že viri, nima osebna „Čopova biblioteka“ nobenega; Ljubljana javno dostopno pa eno samo: Grünove „Spaziergänge eines Wiener Poeten“. (Narodni muzej v „Grünovi knjižnici“ rariteto, obé prvi ediciji: Hamburg 1831 in 1832 (Hoffmann & Campe); licejska pa še izza Muysa tretje izdanje: Leipzig 1844 (Weidmann), ko sicer že izza Kastelca takoj obá prva tiska poprejšnjih dveh Grünovih del: „Blätter der Liebe“, Stuttgart, 1830; „Der letzte Ritter“, München 1830. Avstrijsko cenzurno nadzorstvo — tistih dni!) Pa tudi takó nam je mogoče vsaj še za stopinjico dalje! Da je imel Müllerjeve „spise“ Auersperg sam, je zlahka doumeti. Müller Wilhelm (* 7. X. 1794, Dessau; † 30. IX. 1827, Dessau; še ne 33-leten, prav ob imenovanju Čopovem torej iz Lvóva v Ljubljano,) je s svojimi „za svobodo“ borbenimi „Griechenlieder“ (1821, 1822) bil mlademu Grünu na Dunaju v zimi 1830/31 literarna šola nele oblike (verza in strofe), ampak naravnost duhá in smeri. (Prim. le W. Müller, »Griechenlieder«: Alexander Ypsilanti auf Munkacs; An. Grün, „Spaziergänge“: Gastrecht.) In da so še ne tri leta po smrti zbrani „razni spisi“ Müllerjevi (Leipzig 1830, F. A. Brockhaus) prišli takoj tudi Grünu v roké, je spet še od druge strani zeló umljivo; saj jih je oskrbel osebni prijatelj Grünov — Gustav Schwab.² Vendar pa ni dandanes, kakor pravi uradna ugotovitev, tega tiska v ostalini Grünovi, odn. vsaj v tistem delu Grünove knjižnice ne, ki jo je bil 30. V. 1910 prevzel (iz nekdanje »sobe A« na gradu Thurn am Harth) kot legat po določi prodajne pogodbe predzadnjega lastnika gradú (g. Lenarčiča na Vrhniki) s parcelacijsko banko v Zagrebu Narodni muzej v Ljubljani. In zakaj je posebej zanimal Čopa tisti 5. zvezek Müllerjevih „raznih spisov“, zvezek literarnih ocen in kritičnih člankov o takratnih aktualnih pojavih in smeréh nemškega pesniškega slovstva, zvezek samega estetsko-kritičnega duhá, zeló sorodnega dúhu in sméri Čopa esteta in kritika, ki je sicer imel tudi sam v svoji lastni biblioteki tri dela istega Müllerja, je otipati že iz naslovov samih; žal, da teh člankov prav kakor takrat tudi še dandanes nima za poblížji literarni študij Ljubljana na svobodno uporabo.³ Dejstvo

avstrijsko-policijskem „špiceljstvu“ [Kastelic: 1848!] in denunciantarstvu iz Sedlnitzkega dni. Pozor, »Naderer da!« — »der da lauert auf Gedanken«; »der da spähet, was für Blätter meines Geistes Rebe treibt; ob des Sprößlings luft'ge Ranke fein am alten Stocke bleibt.« (Grün.) — Graški Ant. Schlossar (An. Grüns samtl. Werke I.) je pojasnil l. 1906 po svoje, v svoji uradno hladno mirni prozi, naslov te Grünove pesmi tam na str. 69: [Die] „Naderer“, eine Gattung von Spionen, die ebenfalls im Dienste der Regierung die saubere Aufgabe hatten, in Gasthäusern und an öffentlichen Orten Gespräche und Tischgesellschaften, die unter sich zu sein glaubten, zu belauschen, und in ihren Berichten von Personen, die gar nichts davon ahnten, den Regierungsoberen Aussprüche und Gesinnungsaussagen zu überbringen. — Kakó je Sedlnitzky, prezident vse avstrijske policije in cenzure na Dunaju sam in osebno bil tudi mož te prakse „Naderer da!“, priča Grünova avdiencia pri knezu Metternichu (ob Grünovem povratku iz Pariza) na Dunaju m. marca 1838, ko je Sedlnitzky sam osebno prisluškoval za umetno steno („die leichte Wand“) pogovoru in Auerspergovim izjavam. »Ein Geräusch, das sich während der Unterredung hinter der erwähnten Wand im Zimmer bemerkbar machte, beachtete Auersperg nicht; als aber die Audienz zu Ende war und der Dichter im Vorzimmer seinen Überzieher anziehen wollte, den ihm der Lakei darreichte, fand es sich, daß ihm ein anderer Überzieher gereicht worden sei; und der Diener entschuldigte sich: „Ach pardon! Ich hab' dem Grafen Sedlnitzky seinen erwischt.“ Auersperg erinnerte sich aber nun auch an das Geräusch hinter jener Wand.« (Schlossar, o. c. 109).

² Vermischte Schriften von Wilhelm Müller. Hg. u. mit einer Biographie Müller's begleitet von Gustav Schwab. In fünf Bändchen. Leipzig 1830. F. A. Brockhaus. V. 16°. [Goedeke, Grundriß: VIII.²/276, sub: 86]. — Prvi 3 zvezki: pesmi, v 3. tudi novela „Debora“; 4. zvezek: pesmi in že „Kritische Arbeiten“; 5. zvezek: same literarne ocene.

³ Band V.: 1) Ariost's Rasender Roland, und dessen deutsche Uebersetzungen von Gries und Streckfuß. Str. 3/77. — 2) Gries und Streckfuß Uebersetzungen von Tasso's Befreitem Jerusalem. Str. 78/153. — 3) Lord Byron. Kritik Lord Byron's als Dichter. (Mit kleinen Proben, englischen und deutschen). Str. 154/203. — 4) Ueber die Gedichte des Thomas Moore. Str. 204/61. — 5) Die elegischen Dichter der Hellenen; übersetzt und erläutert von W. E. Weber (1826). Str. 262/76. — 6) Lyrische Blätter. Von A. Graf v. Platen. I. (1821). Str. 277/89. — 7) Oestliche Rosen von F. Rückert. (1822). Str. 290/313. — 8) Beiträge zur Poesie. Von J. P. Eckermann. (1824). Str. 314/31. — 9) a: Walladmor. Frei nach W. Scott. Von W. (1824). — b: Königsmark, der lange Finne. Vom W. Irving (vielmehr von Paulding). Aus dem Engl. vom Übersetzer der Jungfrau vom See. (1824). — c: Der Vexirte. Roman. (1824). Str. 332/46. —

sámo pa, da srečamo v Čopovih rokah tu iz Grünove lastnine osebno izposojenega W. Müllerja, Grünu osebno intimno ljubo knjigo, je nam dandanes priča o večkratnem že srečavanju ter o zaupno dalekosežnejši že, ne torej le slučajno enkratni, mimogredé hipni literarni konverzaciji med obema, ki bi pač ne bila še segla in nanesele že tako daleč. In »Verehrter Freund« pač več kot najbrže ne bo v Čopovem pismu le usiljiva prazna beseda; zatoj s svojo realno vsebino tu nam dokaz, priča — o pravilnosti tega sklepanja!

Popolna uganka pa je tista knjigca v „svetopisemskem tonu“, ki jo pošilja Čop s tem pismom Grünu. V Ljubljani sámi je iz Čopovih (kakor da namenoma) nejasnih podatkov nikakor ni kar takó ugotoviti. Avtorja nič, naslova nič; trije prevodi: nemški pač, ki ga prilaga Čop pismu, pa francoski (iz peresa takrat še zeló mladega katoliško usmerjenega publicista) grofa Charlesa de Montalembert (* 29. V. 1810, v Londonu), ter še angleški, brez vse poblizje označbe. Originalni tekst, (ne nemški torej, ne francoski, ne angleški,) da je izšel v Parizu (letnice nič!), kakor da tudi priloženi nemški prevod. O vsebini le: „biblischer Ton“. Premalo vse to, da bi v Ljubljani sámi pomagalo človeku takoj iz lastnega do jasnosti, ko potrebnih modernih bibliografij ni, zlasti ne francoske; utegnile bi té odpreti pot naravnost do stvari ob samem imenu francoskega prevajalca Charlesa de Montalembert. Takó pa bo edina še — dopis v Evropo, pa: »Prispevaj kdorkoli!« Zanimalo bi nas posebej še ob tej publikaciji, od kakšne literarne strani in s kakšno posebno smerjó se je tu Čop bližal Grünu.

Čopovo pismo (in lepo ohranjen izvod Prešernovega tiska iz l. 1836: »Kèrlt per Savízi«) je v Narodnem muzeju zasledil v Grünovi zapuščini ravnatelj dr. Jos. Mal (2. X. 1935) ter izročil ta prispevek »Glasniku« v objavo.

Dr. Avg. Žigon. [20. XI. 35.]

KASTELČEVO URADNO POROČILO O ČOPOVI SMRTI

Trije suhi stavki; uradno hladna, golo stvarna malobesednost: predpisani slog uradno suhe službe. Iz osebne subjektivnosti sta le dve besedi: »unerwartet«, »betrübt«, — dasi je bil avtor teh treh stavkov, Miha Kastelic, poprejšnji večer (v ponedeljek 6. VII. 1835) priča, sam edina priča ob dogodku. O tem pa ni besedice v aktu; seveda po takratnem duhu to tudi ni pristojalo v golo uradno poročilo, ampak že v pričevanje na sodišču. In takó nam prav za prav več pové o smrti Čopovi tista druga, prav takó kratka in prav takó uradna notica v suhi uradni Laibacherici (LaibZtg. 1835, Intelligenzblatt Nro 85., 16./VII., pg. 419 »Anhang«: Verzeichniß der hier Verstorbenen): »Den 6. Juli 1835. Herr Mathias Zhop, Lyceal-Bibliothekär, alt 38 Jahr, wurde während des Badens im Savestrome vom Schlagfluße getroffen, und im Civil-Spital, Nr. 1, gerichtlich beschaut. Vse poznejše? Glas le »dolge vasi«: prazna uganjanja in šušljanja, stvarno nepodprta (več ali manj na senzacijo in roman udarjena) fantazija ceste in — rodóv!

N° 19.

Löbliches k. k. Lycealrectorat!

Gestern Abends, ungefähr um 8 Uhr, ist der Lycealbibliothekar, S^r. Mathias Zhop, beim Baden in der Save oberhalb Tomazhov ertrunken.

Diesen unerwarteten und betrühten Vorfall bringt der gehorhamst Gefertigte zur Kenntniß des Löbl^l/f. f. Lycealrectorates mit der Bitte:

Löblichselbes geruhe hievon die durch den § 136. der Bibliotheken-Instruction vorgeschriebene Anzeige an die hohe f. f. Landesstelle zu machen.

Laibach am 7. July 1835.

Michael Kastelic [m/p]
Scriptor

10) Fragmentarische Äußerungen über deutsche Dichter. (Aus Recensionen der Taschenbücher [1825, 1826: Tieck, Rückert, Raupach, Robert, Maler Müller, Schenkendorf, v. d. Malsburg, Platen, Schwab.]). Str. 346/431. [Goedeke, I. c.].

Na hrbtu pole naslov:

An | Das k. k. Lyceal-Rectorat | zu | Laibach |
 Michael Kastelic, Lyceal-bibliotheks-Scriptor, || macht die Anzeige von dem | betrübten
 Hinscheiden des | S. Lycealbibliothekars Math. | Zhóp ||.

in notat rektoratskega vložišča:

Nr 36.

Empf. 7. July 1835

Akt sam, Kosmačeva roka (s Kastelčevim edinole podpisom), je v arhivu starega licejskega rektorata, dandanes v Nar. muzeju; s konceptom še rektorja Jur. Zupana prijave in predlogov guberniju. Ob opustitvi liceja v stari avstrijski upravi (l. 1849) so arhiv — ali ves? — izročili guberniju, v uradno skladišče; odtod sem letnike 1815/16 do 1848/49 iz pozabe in smeti preselil pod varno streho v muzej, kjer smo jih pospravili in (21. XI. 1935) v konvolute povezali vsaj za prvo silo — v tej vsesplošni, vsestranski mizérji dandanašnjih dni.¹

Pa še drugi primerek istega poročila, na polovici pole ves z lastno roko Kastelčevo, v frakturi! In tudi ta z nekdanjega gubernija, dandanes z gubernijskim arhivom v muzeju, v fasciklu 54—6 de 1835/36, pri številki 24.737 de 16. X. 1836. Ta rokopis pa mi je zlasti ob primeri s Kosmačevim izvodom nejasna zadeva. Po besedilu se strinja s Kosmačevim tekstom sicer ves do ene same besede v drugem stavku: »Diesen unvermutheten und betrübten Vorfall bringt der gehorsamst Gefertigte zur Kenntniß des Löblichen k. k. Lyceal-Rectorates«. Odkod zamena (osebno Kosmačeva li?) značilne besede Kastelčeve »unvermutheten« z drugo: »unerwarteten«? In ali le morda slučajno ali namenoma? Ali pa morda celó po kaki še drugi predlogi? Še bolj pa raste nejasnost zadeve ob notatu »a tergo«, po sodbi moji tudi Kastelčevem, po drugi sodbi da né: »Erh. 7. Juli 1835«. In zakaj je ta rokopis tam pri Kastelčevi vlogi de praesto 16. X. 1836, ki ž njo nima pravega stika?

Slednjič pa še Konrad Stefan s svojim podatkom! »Geschichte der k. k. Studien-Bibliothek Laibach«, pravi leta 1906 sam, da je pisal »nach den Amtsakten, erliegend in der Registratur der Studienbibliothek« (Mittg. Mus.-Ver. Krain XX., 1907, 3). Odtam bi moralo biti torej tudi, kar Stefan (na str. 77) poroča o smrti Čopovi! Toda tam takega vira ni.² Izvoda iz arhiva licejskega rektorata prav gotovo da takrat Stefan ni mogel imeti v rokah. Toda iz Pintarjevih večkratnih opomb pa vemo, da je Stefan uporabljal za svoj spis tudi iz arhiv gubernija, nosil akte »z vlade« v biblioteko, odkoder da so jih spet vračali tjakaj. Ali Stefanov spis sam pa ne priča ničesa o tem? Kakó torej razrešiti zadevico? —

Dr. Avg. Žigon. [30. XI. 35.]

¹ Otéti zdaj usodne poti v Vévče, za kar se je zahvaliti, kakor še za marsikaj zgodovini naši ohranjenega, predvsem kulturnemu smislu in razumevanju, pa skrbni pozornosti g. Jos. Zadnikarja, voditelja ban. registrature v Ljubljani, — naj bi licejski akti doživeli poslej svojo dopolnitev v študijske svrhe v muzeju tudi še s katalogi!

² »Am 7. Juli 1835 macht nämlich Kastelic die Anzeige, daß Čop am 6. Juli 1835 um 8 Uhr abends in der Save oberhalb Tomačevo, wohin sich beide zum Baden begeben hatten, ertrunken ist.« In to brez vsake navedbe kakega še posebnega vira! — Strinja se torej Stefanov tekst s Kastelčevim v besedah: »am 7. Juli 1835« (datum dopisa!), in pa »um 8 Uhr abends« in der Save oberhalb Tomačevo... ertrunken ist«, ko dostavlja rektorjevo poročilo [fasc. 54/28, gub. štev. 15.425]: »oberhalb des Dorfes Tomazhov« (»pri mlinu«, kakor vemo oddrugod, kjer je bil tiste čase jez, nad jezo globok tolmún); zakaj pa je Stefan opustil Kastelčev pomembni »u n g e f ä h r« um 8 Uhr? ki se ga točno drži tudi rektor! In odkod Stefanov pristavek: »wohin sich beide zum Baden begeben hatten«, ko nima ne Kastelčev dopis ne noben drugi uradni vir kakor naravnost nalašč ne v aktih te navedbe, ampak uradno popolen molk o dejstvu, da sta se kopala skupno s Kastelcem! Tudi »Der jährliche Zustandsbericht« Kastelčev (o licejski, za upravno leto 1834/35, ddto. 20. XII., vložen 30. XII. 1835), gub. štev. 31.104 [fasc. 54/6], ima le suho besedo: »Der Lycealbibliothekär, Mathias Zhóp, ist am 6. Juli l. J. gestorben«. Ali je imel Stefan torej morda še kak tretji, drugačni primerek Kastelčevega poročila?

DR. IVAN PRIJATELJ

Ob jubileju.

Prvi naš moderni literarni zgodovinar, univ. profesor dr. Ivan Prijatelj, slavi 23. decembra 1935 šestdesetletnico. Njegovo delo posega skoro v vse stroke umetniškega izražanja, največ pa je storil na polju novejšje slovenske literarne zgodovine. Tu je utrl nova pota, izdelal metodo in vse pripravil za končno zgradbo: zgodovino novejšjega slovstva.

Gradivo, ki mu ga je dalo njegovo neumorno iskanje, je prinašal Prijatelj v posebnih objavah (n. pr. Dvoje Prešernovih pisem ZMS IV, Doneski ZMS IX, Vrazova popotovanja po Slovenskem ČZN VII, Nekaj Vrazovih slov. dopisnikov ČZN VII, Vodnikovo pismo A. Rudežu st. V I, Gradivo V II-III, Nekaj Vodnikovih pisem Kopitarju ČJKZ IV in dr.) ali pa ga spretno uporabljal v svojih razpravah in esejih; v njih to gradivo zgovorno podčrtuje Prijateljevo živahno in kar napeto podajanje naše literarne in kulturne preteklosti. Podčrtujem kulturne, kajti Prijatelj je storil velik korak naprej, ko je združil literarno in kulturno, po potrebi tudi politično zgodovino, da nam pokaže pravi obraz slovenske rasti. Do svoje metode in usmerjenosti se je moral dokopati sam, saj so njegovi učitelji bili filologi; najti je tudi ni mogel pri tujih literarnih zgodovinarjih, ker zahteva svojevrstnost slovenskega literarnega razvoja svoj način obdelave. Poleg znanstvene erudicije odlikuje Prijatelja tenak čut za estetsko vrednotenje in smisel za gladko in lahko oblikovanje misli.

Najpomembnejše njegove razprave in eseji, priprava za celotno in sintetično podobo novejšje slov. slovstvene zgodovine, so: Janko Kersnik, njega delo in doba, 1910—1914, Duševni profili naših preporoditeljev LZ 1921, Predzgodovina ustanovitve Slovenske Matice, Razprave I, Mladoslavenci in Mlada Evropa LZ 1924, Vloga omladine v prvem obdobju mladoslavenskega pokreta, LZ 1924, Borba za individualnost slovenskega književnega jezika ČJKZ IV, Levstikov politični list Naprej, Razprave II, Ustanovitev Ljubljanskega Zvona in celovškega Kresa, Razprave III, Klasje ČJKZ VI, Slovensko, slovansko in južnoslovansko vprašanje pri Slovencih na prelomu 60-ih in 70-ih let, Razprave IV, Med Levčevim Ljubljanskim Zvonom in Hribar - Tavčarjevim Slovanom, Razprave V-VI, Leto 1868. v slovenski literaturi, Razprave V-VI.

Prijatelj je iskal tudi primerno obliko za izdajo slovenskih klasikov (O izdaji naših klasikov in O ureditvi naših klasikov, Naša knjiga [priloga LZ 1917]) in izdal poleg dveh antologij (Aškerc, Stritar) in pesniške zbirke Aleksandrova še Jurčičeve in Tavčarjeve zbrane spise. Te zbirke s kritično-estetičnimi uvodi, opombami in novim gradivom so kašipot za dokončne znanstvene izdaje naših klasikov. Prijatelj nam je tudi posredoval poznavanje velikih duhov drugih narodov (sem gre cela vrsta študij iz slovanskih, zlasti iz ruske in poljske literature) in seznanjal tujce z našim slovstvom, pisal ocene, prevajal i. pod.

Njegovo življenjsko delo še ni zaključeno. Da bi v miru mogel dovršiti zgradbo, ki jo je imel pred očmi, ko je začel: zgodovino novejšjega slovenskega slovstva!

M. Rupel.

Društveni vestnik

NAŠE DRUŠTVO V LETU 1934/35

V prejšnjem letniku »Glasnika« je izšlo poročilo o reorganizaciji našega društva, ki jo je izvedel občni zbor dne 24. maja 1934: društvo je omejilo svoj program le še na historične vede, prirodoslovne vede je pa prepustilo na novo ustanovljenemu Prirodoslovnemu društvu (Glasnik XV, str. 125—26). Teda izvoljeni odbor je ostal v funkciji do rednega občnega zbora 29. aprila 1935, kjer je podal poročilo o svojem delu, ki ga naj tu kratko posnamem.

Predsednik dr. M. Kos je najprej počastil spomin kralja Aleksandra I. Zednitelja in izrazil vdanost kralju Petru II. Nato je počastil spomin umrlih društvenih članov: generala Rudolfa Maistra, Gustava Nebenfürherja, župnika Ivana Vrhovnika, dr. Ludvika Böhma in dr. Henrika Tume. Zahvalil se je vsem onim, ki so društvo moralno in gmotno podpirali pri njegovem delu: obema gg. banoma, g. podbanu, g. načelniku prosvetnega oddelka, g. direktorju Narodnega muzeja, mestni občini Kranj in Južnočeški, dnevnemu časopisju, posebno pa članstvu, ki je ostalo društvu zvesto kljub težkim časom.

Nato so podali društveni funkcionarji poročila o preteklem društvenem letu. Odbor je ostal ves čas nespremenjen in je imel 7 rednih in eno žalno sejo. Izvedla se je v popolnem sporazumu s Prirodoslovnim društvom likvidacija nekdanjih skupnih zadev. Izšel je XV. letnik »Glasnika« za leto 1934, pripravilo se je pa tudi že gradivo za izdajo XVI. letnika, ki izide prvič po mnogih letih zopet v dveh zvezkih. Nadaljevale so se priprave za izdajo Zgodovine mesta Kranja, katere urednik in glavni avtor bo prof. dr. J. Zontar; potrebna materialna sredstva se zbirajo v posebnem fondu, vendar pa doslej še ne zadostujejo za izdajo knjige. Odbor je izdelal za bansko upravo spomenico o krajevnih imenih in spomenico o občinskih kronikah, ki jih bodo morale odslej spisovati vse nove občinske uprave. Posebno intenzivno se je pa odbor bavil z našim arhivskim vprašanjem, t. j. z reorganizacijo in koncentracijo naših arhivov ter z zaščito arhivalij.

Društvo je imelo v začetku te poslovne dobe 235 članov, na novo je pristopilo 34, izstopilo 12, umrlo 5 članov, tako da je štel ob koncu društvenega leta 252 članov. »Glasnik« smo pošiljali v zameno na 133 naslovov (v preteklem poslovnem letu 120) in dobivali v zameno zanj 167 revij (v prejšnjem letu 125).

Vsa poročila so bila soglasno sprejeta, pravitako tudi predlog revizorjev, da se odboru dá absolutorij. Nato je bil izvoljen novi odbor, ki se je na svoji prvi seji, ki se je vršila še istega dne, konstituiral sledeče: predsednik univ. prof. dr. M. Kos, podpredsednik in urednik »Glasnika« ravnatelj Narodnega muzeja dr. J. Mal, tajnik dr. Fr. Zwitter, blagajnik univ. prof. dr. B. Saria, knjižničar in arhivar kustos dr. R. Ložar, odborniki: dr. M. Pivec-Stelè, insp. dr. R. Andrejka, univ. prof. dr. J. Turk, prof. S. Kranjec, prof. dr. M. Rupel, računsko preglednika prof. St. Bunc in prof. B. Binter.

Fran Zwitter.

Slovstvo

Alföldi András, Bibliographia Pannonica. Pécs. 1935. Pannonia — Könyvtar. 9.

Med idejne vodje organizacije in dela današnje ogrske provincialne arheologije spada med drugimi prof. Alföldi z univerze v Budimpešti. V pričujoči brošuri je zbral bibliografijo iz l. 1931—1934, ki prihaja v poštev za raziskovalca staropanonske kulture. Po delih, ki jih navaja A., je videti, da je radij njegovega horizonta jako velik in mnogo zahteva od človeka, kar nič ne škodi, ker kvaliteta izobrazbe je znanosti trdna podlaga. To in ono delo v bibliografiji sicer ni omenjeno, a nečemo cepiti dlake z naštevanjem. Rajši bi opozorili na to, da bi bibliografija morda pridobila, če bi bila urejena po stvarnih vidikih in z registri ali indeksi. V tem primeru bi se njena porabna vrednost dvignila in bi se tudi lažje spopolnjevala.

R. Ložar.

S. Brodar, Črteži na paleolitskih artefaktih iz Potočke zijaške na Olševi. S. o. iz Etnologa, VIII. Ljubljana, 1935.

V jami na Olševi je prof. Brodar ugotovil na koščenih artefaktih tudi ostanke okrasa. Njegov osnovni motiv predstavlja zavojnico, ki obkroža artefakt, je včasih prekinjena s črtami vložki oziroma tudi brez njih. Značilni za izvedbo okrasa so klekasti ulomi linij. S temi predmeti smo tedaj po zaslugi B. dobili najstarejše primere umetnosti na slovenskem ozemlju, ki jo avtor na podlagi svojih dognanj stavi v aurišnaško dobo. Zanimivo študijo, ki ji je B. pridal pregledne risbe, iz katerih je razvidna vsa stratigrafija postaje, priporočamo v čitanje.

R. Ložar.

Anton Riedler, Die rechtliche Stellung der Slowenen im deutschen Reich des Mittelalters. Carinthia I, Jhg. 124, 1934, str. 79—98.

V publikacijah Zgodovinskega društva za Koroško razpravlja imenovani avtor o razmerju nemške države do Slovencev v srednjem veku. Uvodna razmotrivanja so splošnega značaja in se opirajo na dela Luschina in Jakscha. Res je, da glede najstarejše slovenske kolonizacije ni bogve kaj pisanih virov, vendar kljub temu nismo navezani izključno le na krajevna imena, kakor meni pisec. Saj nam anali, poročila nekaterih pisateljev in vsebina mnogih listin izpričujejo potek in smeri naseljevanja. O nemških doseljencih sodi pravilno, da so prihajali le polagoma in le počasi se je vršila tudi asimilacija Slovencev celo tam, kjer so zašli najdlje in koder so se v sporadični naselitvi preveč oddaljili od kompaktnega narodnega jedra.

Tudi v Alpah ni šlo za nasilno osvojitve dežele kakor na Polabju, kjer je zato vladalo na obeh straneh besno sovraštvo, Slovenci so se marveč v bojih zoper Obre sami naslonili na bavarsko-frankovsko pomoč. Prav radi tega misli Riedler, da so svobodni Slovenci tudi pod novimi oblastniki obdržali svojo zemljiško posest in vse svoje pravice. Sveta, ki so ga že Slovenci kolonizirali po svojih posebnih slovenskih kmetijah, se niso dotaknili, nerazdeljeno zemljo pa so izmerili po bavarskih hubah. Glede obeh ploskovnih mer trdi pravilno, da jima nikakor ne moremo pripisovati kak političen, marveč le gospodarski pomen.

Mimogrede se je pisec ozrl tudi na upravno gospodarsko ureditev. Pri opisu dekanij, županij in šefonatov se je držal predvsem Dopschevih in Levčevih ugotovitev, ne da bi sam skušal globlje pronikniti v te probleme. V naslednjem, 3. poglavju pa se R. vprašuje, če so bili Slovenci v javnopravnih in privatnopravnih zadevah enakopravni z Nemci. Za dobo frankovskih vladarjev nudi tudi njemu v tem oziru važno osvetlitev raffelstettenska carinska uredba. I on poudarja, da je tu jasno izrečena enakopravnost domačih Bavarcev in Slovanov. Priznava dalje, »da so bili v Karantaniji tako nesvobodni Bavarci kakor tudi nesvobodni Slovenci; kaka zaslužnitev Slovencev po Nemcih se pač nikoli ni izvršila in so si Bavarci iz svoje domovine pripeljali nesvobodnike«. Karlov kapitulat iz leta 770, ki je prepovedoval poganke navade in obrede, je v prav isti meri veljal za germanske Frize in Sakse kakor za

Slovenec, isto je bilo tudi s kapitulacijem iz leta 789 (*capitulare missorum*) glede oborožitve kristjanskih služabnikov (prim. o tem moj referat v Glasniku, VII-VIII, str. 58).

Slovensko prebivalstvo je uživalo polno zaščito svojih premoženjskih pravic (*salvis tamen proprietatibus liberorum Sclavorum*), obenem z Bavarci so vprašani za svet in mnenje tudi Slovani (*placitum* v Buchenavu, 827) in za priče so bili klicani in v listinah vpisani tako Slovenci kakor Nemci. Njihova svedočba je bila enako čislana in upoštevana kakor če bi bili Nemci, in to tudi v primerih, ko je šlo za pravne posle med Bavarci samimi. Testes slave-nice institutionis so tudi Riedlerju dokaz, da Slovincem v času osebnostnega principa niso branili, ravnavati se po svojih starih pravnih uredbah in navadah. Polagoma pa je seveda napredovalo izenačevanje, težnja je šla za tem, da obvelja za vso deželo in še čez ena sama pravna norma. Tu bi opozoril na to, da so po pričevanju opata Janeza Vetrinjskega leta 1338 koroški ministeriali izjavili pred vojvodom Albertom v Gradcu, da se hočejo prilagoditi štajerskim zakonom, ker so sami sedaj, ko so stare pravice njihove dežele odpravljene, brez vsakih določenih zakonov.

O ranshofenskih konstitucijah iz leta 989—995 meni Riedler zmotno, da predstavljajo edini primer neenakega postopanja. Gre za jamstvo pri pobeglih poslih in zločinskih tujcih ter za postopek, če se grof zavzema za hudodelca ali če gospodar protipostavno štiti svojega zločinskega nesvobodnika. Splošna kazenska sankcija za te delikte je zapor ali izgon; glede Slovanov pa pravi naslednji člen, da se morajo i oni pokoravati določbam teh konstitucij ali pa naj se izenejo. Nemci Slovanov niso mogli pozapreti in so rajši videli, da so se v njihovi nepokorščini do zakonov izselili in tako napravili prostor novim domačim izseljencem. V tej slednji težnji je to vsekakor favoriziranje že itak obstoječe bavarske premoči, kar pa je tudi sicer v takem obmejnem kolonizacijskem distriktu čisto razumljivo. Ni pa govora o tem, da bi bila v gornji določbi kodificirana kakšna pravna manjvednost Slovana, ki so se ga nasprotno le na lep način hoteli kot tujca odkrižati, če se ni hotel pokoravati bavarskim zakonom.

Ravnopravnost Slovencev izhaja tudi iz tega, da so slovenski plemiči polagali fevdno prisego v svojem maternem jeziku, kar izpričujejo ohranjeni slovenski prisežni obrazci. Riedler pristaja tudi na to, da se je sprva rabila slovenščina pri sodiščih. Moti pa se, če iz kesnejših nemških sodnih protokolov sklepa, da so se tudi razprave vršile v tem jeziku. To prav tako malo dokazuje nekaj nemški uradni jezik, kakor latinski zapisniki še nikakor niso dokaz, da so v tem jeziku razpravljali ali da je bil sodnik Latinec — Roman. Glede pravice slovenskega zagovora pred cesarjem domneva avtor, da je hotel koroški vojvoda s tem le otežkočiti svojo obtožbo na dvoru v predpostavki, da bi le Nemci nastopali kot tožniki. Misli, da so si tak privileg izmislili v 14. stoletju in obeta o tem posebno študijo v zvezi z obredom vojvodskega ustoličenja.

Kar tiče pravnega in socialnega razmerja med Slovenci in Nemci v srednjem veku se je torej Riedler na osnovi lastnih raziskovanj pridružil naziranjem, ki jih je podpisani poročevalc objavil deset let poprej v »Času« (XVII, 1923, 185—220, 335—342), kjer sem Peisker-Hauptmannove domneve o popolnem zasužnjenju Slovencev zavrnil kot v virih popolnoma neosnovane. Prof. Hauptmann je po polemiki, ki se je vršila takrat o tem vprašanju, skušal še svoj pot zagovarjati svojo hipotezo, trdovratno zanikajoč vrednost obilice verodostojnih zgodovinskih virov in loveč se za labilnimi in nedognanimi lingvističnimi podmenami in svojevoljnimi kombinacijami. Pripovedno zgovornost je pri promulgaciji svojega stališča potenciral z variranjem lastnih razpravljanj, s prevodi iz tujih jezikov, pa celo s (pač nepotrebnimi) predstavami iz slovenščine na hrvaščino, pri vsem tem pa ob samozavestni impulzivnosti na svoj način kvalificirajoč delo sedaj tega sedaj drugega znanstvenega delavca.

Ker je prof. Hauptmann v tekočem letniku revije Germanoslavica (1935, III, m. dr. str. 347 sl.) ponovil svoje stare trditve glede hlapčevskega položaja karantanskih Slovencev, jih je treba ob priliki gornje Riedlerjeve razprave vzporediti z dognanji, ki jih H. osporava ali pa si domišlja, da jih sme molče preiti. Postavlja se, da je zaostal tam, kjer je bil leta 1923. Pa mu vendar te stalnosti ne morem priznati. Že v »Glasniku Muz. društva« (X, 1929, str. 67 sl.; pri Hauptmannu so slučajno brez izjeme vsi citati mojih del zmedeni) sem opozoril, kako je po polemiki z menoj v bistvenih točkah spremenil svoje naziranje glede najstarejše zgodovine Slovanov.

Sedaj zopet je korigiral nekoč s tako vehemenco poudarjeni nauk, da so Obri v Zakarpatju razbili moč Duljebov in jih presadili daleč proč na Češko in Štajersko. Namesto nasilne preselitve trdi Hauptmann danes, da so se drobci Duljebov, Srbov in Hrvatov sami odcepili od maternega debla in bežali na jug, hoteč se rešiti obrske sužnosti. In ti strahopetni ubežniki — drveč vprav v žrelo sovražniku, kateremu so se hoteli izogniti — so tu našli v sebi naenkrat tužno moč, da so znali celo pri drugih organizirati odpor zoper tuje tlačitelje.

Poprej je dalje Hauptmann z vneto, ki bi bila vredna boljše stvari, dokazoval, kako so Slovincem kruto gospodarili nekaki obrski kasegi; to ime da so pozneje Slovenci prenesli na svoje nove hrvaške gospodarje. Sedaj zamuje tudi to temeljno svojo zgodovinsko osnovo, trdeč, da je Kaseg (Crkez, Kavkazec) plemensko ime poleg imen Hrvat, Srb, Ant, Pravi, da se mu je prejšnja razlaga »porodila pač le v zadregi« (Germanoslavica, 1935, str. 349). Da-li nam ne bi hotel rajši že vnaprej sproti zaupati tiste svoje trditve, ki mu jih ne narekujejo viri, marveč le gola zadrega ali neugnano veselje nad meglenimi kombinacijami? — Ko je postavil na noge novo ljudstvo Kasegov (po Oštirju seveda; prim. n. pr. Etnolog, I, str. 16 sl.),

bo Hauptmannu pač treba znova revidirati tudi zadevo s hrvaškimi kasezi, ki jih je sam privlekel v slovenske Alpe.

Da bi vzdržal svojo teorijo glede karantanskih Slovencev, se je sedaj postavil za ograjo nekaj točk, o katerih meni, da so neizpodbitne. Glede prvih dveh je že prej prof. M. Kos (Geografski Vestnik, VIII, 1932, str. 112 sl.) podvomil, da bi iz bolj slučajnega sovpadanja geografskih imen Koseze in Hrvat mogli sklepati na enačbo Hrvat = kosez. Razen tega pa nikjer ne izvem, da so tod bili najbolj nagosto naseljeni ravno Hrvati; vprav iz »hrvaškega okraja« imamo poročilo, da je tam prebival svobodni Slovenec Sebigoj.

Ta »pagus Chroat« je Hauptmann svojevoljno in zoper vse dosedanje znanstvene ugotovitve raztegnil na jug čez Gosposvetsko polje, da skonstruira tezo o ustoličevanju koroškega vojvode po svojih »Hrvatih«. Presenetiti mora dalje vsakogar dejstvo, da o teh na ozemlju srednjeveške Slovenije toli veljavnih Hrvatih viri tako enodušno molče. Upravičeno bi mogli pričakovati vprav nasprotno. Tako pa nam listine in druga pisana poročila govorijo pač o Slovencih, nikoli pa o Hrvatih, in to niti ne v zvezi s famoznimi Kosezami ali »hrvaškim okrajem«: pač naravno, ker ni govora o kakih hrvaških osvajačih na Koroškem. Trditev huba servilis = huba sclavonica sem Hauptmannu že prej ovrget, prav tako enačbo Sclavus in servus (v obojem mi pritruje sedaj tudi Riedler), ne da bi Hauptmann moje dokazovanje skušal z resnimi protidokazi omajati ali celo izpodbiti.

Glede Edlingov — kasezov bi se mogel Hauptmann sicer že iz urbarjev (ki jih je sam objavil v Zborniku kralja Tomislava) poučiti, da so opravljali ponekod slične ali prav iste posle kakor drugod župani; prav tako tudi obojem niti v lastnih vrstah položaj ni bil povsod popolnoma enak, marveč po krajevnih razmerah često nekoliko različen. Plemenščine (Edeltum, Edelsitze) poznamo tudi pri naši obrambni organizaciji zoper Turke (prim. moje Uskočke seobe, p. 134 ss., in op. 246, prav tako pa tudi moja pripomba glede bistva Edlingov — plemičarjev in Kosežanov zgoraj na str. 94). Kljub temu pa postavlja H. kot nekako krono vsemu svoj nauk, da so »po pričevanju virov, ki segajo notri v 16. stoletje, bili kasezi (Edlingi) gospodujoča plast karantanskim Slovincem«. To tretjo (karantansko) Hrvatsko sem jaz zanikal (Čas, 1923, str. 198), ker pač Porfirogenetovega Ilirika ne smemo istovetiti z Norikom. Dokazoval sem dalje (prim. o tem razen omenjene študije v »Času« tudi moje pripombe v pričujočem letniku »Glasnika Muz. društva, str. 93 sl.), da v virih o kaki vodilni državopolitični vlogi teh kasezov ni najti niti najmanjše sledi. Po Schwabenspiegeln si je svobodno ljudstvo izbiralo svoje voditelje, vpliv plemstva ali kake druge politične ali socialne sile (kar naj bi kosezi po teoriji vendar bili) se tam celo izrečno izključuje. Otokarjeva kronika pozna pri umeščanju samo kmeta, prav tako Janez Vetrinjski; tudi Chronicon Zwettlense poudarja, da se je leta 1360 vojvodsko ustoličenje izvršilo »secundum morem incolarum«, ne pa morda kakih »procerum«.

Ako torej prof. Hauptmann za starejšo dobo ni imel sreče, mu je morda ta bolj mila za kesnejša stoletja, saj trdi samozvestno — kakor smo zgoraj videli —, da ima za gospodstvo kasezov dokaz tja do 16. stoletja. Tu more imeti v mislih edino le izpiske iz žužembarskih urbarjev, ki jih je objavil v spisu »Karantanska Hrvatska« (Zbornik kralja Tomislava, str. 298 sl.). Tam je med graščinskimi podložniki našel tudi imena Edlinger in Khasses, kar smatra že kar za zadosten dokaz svojim socialnopolitičnim domnevam. Resnično, rdečica mora obliiti zgodovinarja ob tako smeli trditvi in ubogi dolenjski bosjak se je gotovo še v grobu obrnil radi nespoštliivega zapostavljanja od strani svojih sodobnikov, ko je vendar znanost sedaj »dokazala«, da se njegovim vrstnikom ni bilo treba nikomur pokoravati!

Iz vsega povedanega in s primerjavo izsledkov dr. A. Riedlerja izhaja, da mi mojega z zgodovinskimi viri utemeljenega stališča glede položaja starih Slovencev ni treba spreminjati na ljubo kakšnim filološkim dedukcijam, slučajnostnim kombinacijam in zadregam. Zgodovinar mora za osnovo svojih dognanj uporabljati zanesljive podatke listin in drugih verodostojnih sporočil. Kot pomožna veda mu bo tudi lingvistika pri pomanjkanju ali nejasnosti sporočil često dobrodošla pomoč. Vendar pa jezikoslovje temeljne opore virov nikakor ne more nadomestiti, — saj nam za vsako vprašanje, ki bi ga skušali rešiti le z njegovo pomočjo, nudi kar po več možnih razlag (prim. na pr. samo nekatera za zgodovinarja v poštev prihajajoča Oštirjeva izvajanja v Etnologu, I., str. 1 sl., pregled V. Novaka o preštevilnih tolmačenjih imena Hrvat v Stanojevičevi Nar. Enciklopediji, str. 844, ali stališče dr. J. Modestina do nekaterih podobnih vprašanj, itd.). S tem pa raste zopet množica hipotez, ki jih je potem treba, Hauptmann docet, vedno znova menjavati in prikrejevati. Resnica pa je vendar vedno samo le ena, ki se da varno izluščiti brez nasilnega tolmačenja le iz ohranjenih zgodovinskih virov.

Le-ti pa nam ne dajo povoda, da bi govorili o kaki strogi dvoplastnosti Karantancev in o suženjskem položaju Slovencev. Isto je tudi z vprašanjem gospodujoče vloge nekih karantanskih Hrvatov. Sestavek »Tragovi saobraćaja između Karantanije i Dalmacije u doba Karlovića« od Kamilu Lucerna (Vjesnik Hrvatskoga Arheološkoga društva, 1935, pril., stolpci 1—23) pa je tudi svrilen zgod. kam morejo prevneti ali naivne posnemalce — izpodbodene morda tudi po napačno pojmovanem lokalnem in narodnem patriotizmu — zapeljati z drzno sigurnostjo in s profesorsko avtoritativnostjo prednašane hipoteze. Opomin naj nam bo, da naše zgodopisje ne zagazi nazaj v stopnje sicer vse časti vrednega Davorina Trstenjaka.

Jos. Mal.

Burkhard Seuffert, *Drei Register aus den Jahren 1478—1519*. Untersuchungen zu Politik, Verwaltung und Recht des Reiches, besonders des deutschen Südostens. Innsbruck, Universitätsverlag Wagner. 1934, 467 str. in 48 prilog s slikami pisav.

Pod skromnim naslovom »treh registrov« (to je register pisarne cesarja Friderika III. v Gradcu iz l. 1478, nižjeavstrijskega regimenta iz l. 1507 in kranjskega stanovskega deželnega zbora iz l. 1519) se skriva vrsta študij, ki jih veže v rahlo skupnost stremljenje, podati sliko poslovanja omenjenih uradov. S tem je želel dobiti pisatelj trdno podlago za izdajo aktov štajerskega stanovskega deželnega zbora, ki jo pripravlja že 10 let po nalogu Zgodovinske komisije za Štajersko. Iz vidika zgodovinskih pomožnih ved je obdelal gradivo zelo drobno.¹ Uporabil je kot prvi, v kolikor mi je znano, Poppovo metodo pri srednjeveških virih ter skušal po njej s kotom črk pisave določiti pisarja. Tak način smo poznali doslej zlasti v kriminalistiki.

Ugotovil je pri prvem registru, da so sodelovale sledeče osebe: Gašper Perenwert, arhidijakon in župnik Andrej am Stain, Matija Wurm, dr. Tomaž Prilokar iz Celja, čigar življenjepis je sestavil pokojni zgodovinar M. Ljubša, protonotar Ivan Waldner in podkancelar Ivan Rehwein z Dunaja. V isti kopijalni knjigi so dopisi iz Nižje Avstrije, Štajerske, Tirolske, Švice in od Nemškega viteškega reda. Od drugega registra obstoja le neznaten drobec. Zato igra v vsej publikaciji glavno vlogo kranjski iz l. 1519, ki se nahaja v Muzejskem arhivu v Ljubljani. Ko ga je uporabljal pok. pravni zgodovinar prof. dr. Luschin pl. Ebengreuth, se je nahajal tam še naslednji register iz l. 1520; danes ga ni več! V registru iz l. 1519 je vsitih 34 izvirnih listin, pri kopijalni knjigi pa so sodelovali: Ulrik Stosser, namestnik vicedoma Erazma Braunbarta², deželni glavar Ivan Turjaški in Volbenk Schwär, pisar ograjnega sodišča. Da bi bil en del iz rok deželnih upraviteljev Bernardina iz Raven, Andreja Lambergerja in Jurija Galla, po mojem mnenju ni prepričevalno.

Iz gradiva, ki ga je nudil prvi register, je orisal Seuffert poslovanje na dvoru Friderika III. Obstojala sta sicer že državni dvorni svet in cesarsko komorno sodišče, toda apelacij na cesarski dvor ni manjkalo. Število cesarskih svetnikov je bilo izredno veliko. Pisatelj jih je naštel 105, toda redko so bili navzoči na dvoru terniso tvorili zaključene kolegije. Med njimi so bile tudi kranjske plemiške rodbine zastopane (Kreig, Lamberg, Hohenwart, Sebrich, Črnomeljski, Jan Vitovec). Cesarskih komornikov je naštel le 31, med njimi Turjaške in Ungnade. Zanimivo je, po kakih ovinkih so dospele prošnje do cesarja, kako so shranjevali nekatere listine zasebno pri cesarju, kako so se vršili svečani sprejemi na sicer skromnem dvoru Friderika III. Drugi register nas seznani z nižjeavstrijskim regimentom, ki ga je ustanovil Maksimilijan I. in obnovil l. 1506 v Lincu. Imel je širši delokrog ter posredoval med vladarjem in deželami. O reformnih poskusih istega vladarja izvemo več v zvezi s tretjim registrom (dvorni svet, regiment, predlog apelacijskega sodišča nad deželno pravdo itd.). Krepak odpor deželnih stanov, zlasti na skupnih sestankih in zunanjepolitični zapletljaj, zlasti vojna z Benečani, so preprečili večji uspeh cesarja, toda njegova zamisel ni umrla. Pisatelj skuša dokazati, da se je polagoma uveljavljala v upravi in sodstvu na Kranjskem.

Od cesarjeve smrti (12. januarja 1519 v Welsu) do dedne poklonitve kranjskih deželnih stanov novim deželnim knezom Karlu V. in Ferdinandu I. (11. julija 1520) je bilo neke vrste medvladje, ki ga pa na Kranjskem niso izkoristili stanovi, da nastopijo proti vladi in posežejo po regalijah kakor v Avstriji. Sprva so še priznavali nad seboj nižjeavstrijski regiment; po stanovskem zboru v Brucku ob Muri, ki se ga je udeležil kot zastopnik deželnoknežjih mest sodnik Jurij Eisenpart iz Kamnika³, so pa tudi oni odrekli pokorščino. Že na prvem sestanku po cesarjevi smrti so določili deželnemu glavarju širši odbor 20 oziroma ožji 10 zastopnikov iz stanovskih vrst (Landeshauptmann und Verordnete). Ti so predstavljali najvišjo upravno in sodno oblast v deželi, glede uprave komorne imovine jim je bil odgovoren na podlagi sklepa deželnega zbora z dne 31. januarja 1519 do prihoda novih deželnih knezov tudi vicedom z nižjimi finančnimi uradniki, ki so pobirali naklade. Toda delokrog vicedoma ni bil s tem niti najmanj okrnjen, kakor meni Seuffert. Krvno sodstvo je mirovalo, ker ni bilo deželnega kneza, ki bi dal pooblastilo za »Acht und Bann« (krvno sodno oblast). Tudi deželna in dvorna pravda se nista redno vršili. Zato je moral biti v teh izrednih razmerah delokrog deželnega glavarja tem večji. O njem priča debela kopijalna knjiga s 768 listi, ki vsebuje važnejše spise od cesarjeve smrti do potovanja zastopnikov k cesarskemu kronanju v Aachen. Seuffert meni, da so si bili previdni kranjski stanovi svesti, da utegnejo dati odgovor za vsak svoj ukrep v času medvladja ter da so radi tega zbrali dokazila.

¹ Ugotovil sem le nekaj pogrškov pri čitanju osebnih imen, n. pr. v št. 66 Marko Peternel (ne Peternele), Jakob Jurschnig (ne Jurschag). Register bi bil pa bolj poraben, ako bi pisatelj krajevna imena določil: Guettenam, Weterumb, Kreutz v št. 36 so Senično, Veterne in Križe pri Trzinu, Ogkralach v št. 450 je Okroglo nad Kranjem, Lipoglauza (Marenfels) je Lupoglava v Istri itd. Kapela sv. Boštjana v Pungrtu in kostniška kapela M. B. pri župni cerkvi v Kranju nista pripadali bratovščini sv. R. Telesa v Kranju. Prvo kaplanijo je oddajal mestni sodnik in svet, drugo Brdski gospodje (v. Eck und Hungerspach). O bratovščini sv. R. T. v Kranju ni govora nikjer, pač pa o enaki bratovščini v Metliki, ki je pa register ne omenja.

² Seuffertu, str. 205 op. 11, ni znano, da je bil E. Braunbart vicedom še 1530/31. (Prim. Hofkammerarchiv, Dunaj, Gedenkbuch 36 fol. 296 [1530, 2. nov.], 37 fol. 200 [1531, 10. sept.].

³ Lünig, Reichsarchiv I. cont. p. 2. 44, št. XXIX.; Seuffert, o. c. 405 s. v. Eysenpart Jorig.

Seuffert je sestavil gradivo o listinah, ki so nastale ob smrti Maksimilijana I., o napravi cesarjevega testamenta ter o vrstah cesarskih pečatov in žigov za podpis. Ugotovil je, da jih niso uničili takoj po cesarjevi smrti, marveč z njimi izstavili večje število listin v prid raznim cesarskim miljenecem kakor za znanega diplomata Žigo Herbersteina (Lupoglava), Ivana Hoferja (Pazin), dvorna uradnika brata Meixner (Bela peč) in dr. Ko so izvedeli stanovi za te listine, so pričeli dvomiti o njihovi verodostojnosti in pristnosti ter zahtevali strogo preiskavo. Nezaupanje je seglo še dalj, na cesarjevo oporoko, ker jim izvršilci testamenta niti prepisa niso hoteli dati v roke. Vzrok je pojasnil Seuffert. Na izvirniku cesarjeve oporoke, ki se nahaja zdaj v štajerskem deželnem arhivu, še ni dostavka. Šele na drugi izvod, ki utegne biti v španskem državnem arhivu v Madridu, je prišel dostavek, ki daje »testamentarjem« vso oblast. Obenem so sestavili v naglici, morda že po cesarjevi smrti, pismo, ki naj opravičuje omenjeni dodatek.

Seuffertu sem posebno hvaležen, da je opozoril na register iz l. 1519, ker nudi tako bogato snov za našo pravno, gospodarsko in socialno zgodovino. Bil je sicer prepričan, da bo moralo šele krajevno raziskavanje pojasniti posamezne pravne primere,⁴ kljub temu je tvegala očit prava in pravosodstva iz dobe medvladja (sodišče dež. glavarja, razsodišča, postopanje, sodnik, stranke, tožba, poziv k sodišču, razprava, odpravki sodbe, dokazovanje s pričami in listinami, krajevni ogled, kazni, sumarno postopanje), ki ga pa sam zve pravno-zgodovinski poskus. Ker pa ni globlje poznal pravnih sporov, ni mogel razlikovati posameznih pravnih institutov. Žal tudi ni uporabil naših temeljnih pravnozgodovinskih študij J. Polca⁵ in M. Dolenca⁶, marveč črpal le ohlapne analogije iz nemške strokovne literature. Zato njegova pravnozgodovinska slika ni jasna, pravilna in zadovoljiva. Posebno je napačno mnenje, da je zrastle pri nas pravno življenje zgolj na nemškopravni podlagi, dočim imamo v kopijalni knjigi sledove naših ljudskih sodišč in našega običajnega prava.

Na par primerih iz pravne in socialne zgodovine Kranja in okolice želim pokazati, kako važno je gradivo kopijalne knjige in kako napačne sklepe je ponekod izvajal Seuffert. Med Savo, Tržiško Bistrico in Kokro so bili v tej dobi: vicedomski urad Križe z nekdanjimi svobodnjaki-plemičarji (Edlingi), pod katerega so spadale tudi vasi Vetrne, Senično in Križe; nekdanj ortenburški, nato deželnoknežji urad Naklo; nekdanj celjska, nato deželnoknežja graščina Turn (Neuburg) v Kokri, pod katero so spadale tudi kmetije na Beli. Vse troje zastavljeno Juriju pl. Ecku. Nadalje gospodstvo Tržič Paradeiserjev in Lambergov; stara freisinska posest Okroglo; Čadovlje⁷ z Zabljami, zadnji ostanek velike briksenske posesti v kotlini Kranja iz 11. stoletja. Cel ozemlje je spadalo v deželsko sodnijo Kranj, ki je bila najmanj od srede 15. stoletja v rokah kranjskih meščanov. V tem okolišu navaja register več pravnih sporov, n. pr.:

1. [Št. 36, 38, 337.] Imetnik kriškega urada je kratil soseskam Križe, Vetrne in Senično rabo gozdov in pašnikov. Na pritožbo podložnikov sta določila dež. glavar in vicedom narok 22. marca 1519 v Ljubljani. Vicedom je pozval tudi kranjskega mestnega sodnika Antona Štruklja, da se udeleži razprave. Toda za isti dan je bil napovedan sodni zbor v Kranju (pandaiding und statrecht). Zato je zaprosil sodnik 19. marca vicedoma za odgoditev naroka. Vicedom je poslal radi nujnosti Štrukljevo pismo dež. glavarju s pripisom, naj ugotovi ter obvesti prosilca po slu, ki prinaša pismo, da ne bo nepotrebnih potov v Ljubljano. Seuffert pa je menil, da je kranjski mestni sodnik obtoženec, da je moral vicedom poslati vsak dopis, ki ga je prejel, deželnemu glavarju in odbornikom ter da je odločal dež. glavar celo o naroku, ki se je tikel deželnoknežjega mesta, podrejenega vicedomu.⁸ V isti zadevi sta dež. glavar in vicedom odredila krajevni ogled v kriškem uradu. Jurij Walch, oskrbnik Jurija pl. Ečka, je prosil oba za odgoditev, dokler se ne vrne njegov gospod iz Gorice, kjer je bil glavar. In vendar se Seuffertu čudno zdi, da se obrača Walch na dež. glavarja in vicedoma.⁹

2. [Št. 450.] Seuffert meni, da gre za spor kranjskega mestnega sodnika z loškim gospodstvom pred dež. glavarjem in odborniki. Dejanski stan pa je drugačen. Šlo je za uveljavljanje deželskega sodstva in z njim združenih pravic, zlasti o priliki proščenja na Okroglem. Spor je trajal že najmanj 60 let. Zastopniki freisinskega škofa so se sklicevali na listino Premysla Otokarja II. iz l. 1274,¹⁰ ki navaja med drugimi tudi »judicium provinciale« na Okroglem, kranjski meščani pa so v posebnem spisu dokazovali, da Otokar ni bil pravi kralj in ni bil upravičen podeliti loškemu gospodstvu deželskega sodstva.¹¹ Priznavali so le gospodskino sod-

⁴ Seuffert, o. c., 183 op. 21.

⁵ Razpored sodnih instanc v slovenskih deželah od 16. do 18. stoletja, Zbornik znanst. razprav jur. fakult. VII. Ljubljana, 1928, 116—142.

⁶ Slovenska ljudska sodišča v dobi od 16. do 18. stol., Rad jug. akad., knj. 239. Zagreb, 1930, 1—55.

⁷ 1367, 30. nov. listina drž. arh. na Dunaju rep. III. »umb das Dorff wyndischen genant Otshedlach, aber teutsch haiszet es Vorst. Prim. tudi briksenski urbar l. 1253, kod. 226, München, drž. arh., fol. 175; iz l. 1602—1605, Carniola, n. V. II., 1911, 169.

⁸ Seuffert, o. c., 282, 172 sl.

⁹ Ib., 172, op. 23.

¹⁰ J. Zahn, Cod. dipl. Austr. Frising. FRA II. 31, 328 sl., št. 306.

¹¹ »Ayn eingedrungen kunig.« Hofkammerarchiv, Dunaj, IO Herrschaftsakten K 19.

stvo do kapi podložniških hiš ter dosegli od cesarja Friderika 1488¹² izrečno potrditev deželskega sodstva na Okroglem. Toda loška zemljiška gosposka ni odnehala. Dež. glavar in vicedom sta odredila več krajevnih ogledov in razprav, stranki se nista hoteli poravnati. Ob cerkvenem proščenju je prišlo vsako leto do spopada na Okroglem. Zato je odredil nižjeavstrijski regiment, pred katerega je prišla zadeva v apelaciji, da prevzame dež. glavar Ivan Turjaški v upravo celo sporno ozemlje, to je Okroglo, Gorenjo Savo in Besnico, dokler pravda ne bo odločena. Nobena stranka ni smela kršiti začasnega stanja.¹³ Ker pa je dal kranjski deželski sodnik zapreti nekega freisinskega podložnika na Okroglem, ko se je dotični nahajal v sadnem vrtu, so se pritožili zastopniki freisinskega škofa pri dež. glavarju proti temu ter poudarjali, da je bilo ravnanje kranjskega sodnika nepravilno, naj si bi šlo za »causa maior sive criminalis ali causa minor«. V prvem primeru bi pripadalo deželsko sodstvo dež. glavarju, v drugem pa zemljiškemu gospodu.

3. [Št. 176 in 441.] Podobno je bilo sporno deželsko sodišče na Beli. Luka Smrkovec in Gregor Vivoda, podložnika Jurija pl. Ecka na Beli, sta težje poškodovala Petra Swarsino, ki je navajal v pritožbi na deželne glavarja, da je bila poškodovana tudi njegova žena, ki je porodila zaradi tega mrtvo dete. Spor bi spadal pred deželskega sodnika v Kranju, toda Eckov oskrbnik ni pustil obtožencem priti pred mestnega sodnika v Kranj. Zatrjeval je v odgovoru dež. glavarju, da vrši njegov gospod sam sodstvo v graščini Neuburg, pod katero spadata tudi podložnika na Beli. Gosposkino sodišče pa je ob udeležbi prisednikov-kmetov¹⁴ oprostilo obtoženca, ker ni prišel tožitelj Swarsina (kontumačna sodba). Seuffert¹⁵ pa meni, da je deželni glavar z odborniki posegel v postopek kranjskega mestnega sodnika.

4. [Št. 367.] Župan iz Čadovelj se je pritožil pri dež. glavarju proti Polikseni pl. Kreig, imetnici zastavljenega blejskega gospodstva radi pisma o kupnem pravu, ki se mu je krátilo. Le na kratko naj navedem še: [Št. 66.] Dež. glavar odredi mirovanje postopanja med priorjem bistriškega samostana in kranjskima meščanoma Markom Peternelom in Jakobom Juršnikom. [Št. 113, 454, 463.] Spor radi odstopa kostniške kaplanije patronu Juriju pl. Ecku, [Št. 37.] Pritožba Petra Zonta, svobodnjaka (»Edlinger«) v Križah¹⁶ proti sodniku v Kranju, ki mu je odrekel pravno zaščito. [Št. 112.] Dež. glavar zahteva pojasnila o postopku pri dražbi njive in pristave Marka Peternela v Kranju.¹⁷ [Št. 440.] Cesar Maksimilijan I. je prepovedal krvnim sodnikom, da bi sprejemali krvavi penez.¹⁸

Ugotavljam, da gre v opisanih primerih za različne pravne institute. Zato bomo prišli v pravnozgodovinski vidi do trajnih uspehov le po poti, ki jo je začrtal prof. dr. J. Polca, to je z monografičnim retrogradnim raziskovanjem posameznih pravnih ustanov,¹⁹ ne pa s splošnimi pregledi, kakor jih je nudil Seuffert.

Jos. Zontar.

Die österreichische Zentralverwaltung. Veröffentlichungen der Kommission für neuere

Geschichte Österreichs. II. Abt. Von der Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei bis zur Einrichtung der Ministerialverfassung (1749—1848).

2. Bd. J. Kallbrunner — M. Winkler, Die Zeit des Directoriums in publicis et cameralibus (1743—1760). Wien, 1925. 490 str.

3. Bd. Fr. Walter, Vom Sturz des Directoriums in publicis et cameralibus 1760/61 bis zum Ausgang der Regierung Maria Theresias. Wien, 1934. 478 str.

S podpora čehoslovaške države je izdala Komisija za novejšo zgodovino Avstrije gradivo, ki omogoča do neke meje podroben študij preureditve države v dobi cesarice Marije

¹² 19. jul. 1488. Fr. Komatar, Kranjski mestni arhiv. Letno poročilo drž. gimnazije v Kranju. 1913/14, 11 sl., št. 31.

¹³ O sporu prim. Fr. M. Mayer, Über die Correspondenzbücher d. Bischofs Sixtus v. Freising. Archiv f. österr. Geschichte, 68. Bd. 1886, 442 sl.; Vicedom. arhiv v Ljubljani, I. 95.

¹⁴ »ich hab den gemainen Man umb ain Urtl gefragt; hat der gemain Man zu Urtl gesprochen.« Tožba Petra Swarsina pred mestnim sodnikom v Kranju v sodni knjigi mesta Kranja 1517—1519 (Muz. a., Ljubljana), str. 263; o sporu radi krvnega sodstva pri graščini Neuburg prim. fasc. 127 IÖ Akten, Kamnik, arh. dež. vlade v Gradcu.

¹⁵ Seuffert, o. c., 258.

¹⁶ Prim. Urbar des Amtes Kreuz, 1498 (1500—1501), fol. 9 b v dež. arhivu v Inomostu. Prepis sem mogel uporabljati z ljubeznivim dovoljenjem g. vseuč. prof. dr. J. Polca, ki se mu zahvaljujem tudi na tem mestu.

¹⁷ O tej dražbi prim. sodno knjigo mesta Kranja, str. 238.

¹⁸ H. Hirsch, Die hohe Gerichtsbarkeit im deutschen Mittelalter. Prag, 1922, 52. Še pozneje so znani primeri n. pr. iz kranjskega deželskega sodišča, ko je Gregor Golč iz Križev ubil nekega človeka in poslal kranjskemu sodniku »den pluedt phening«. Mestni sodnik mu je 2. nov. 1519 odpovedal »das Glaydt hincz auff seyn Gwar und das er sich aus dem Gericht heb an sein Gwar, wo er hyn ways, dan in dem Gericht hat er kain Sicherheit«. Sodna knjiga mesta Kranja (Muz. a.), str. 291.

¹⁹ J. Polca, Razpored sodnih instanc ... 116.

Terezije. Požar v justični palači 1927 pa je uničil že izgotovljene prepise za tretji zvezek. Zato je ostalo v njem obilo vrzeli. Za našo pravno in gospodarsko zgodovino nudita mnogo. V 2. zv. je zbrano gradivo za zgodovino Ilirske dvorne pisarne na Dunaju (1745 do 1777), ki je imela nalogo »die raizische Nationsangelegenheiten, die bishero allzuvielen Gunst bei denen einen und bei anderen allzu viele Hindernissen etwa gefunden, in... Ordnung zu bringen, damit in billigen Dingen denen Privilegien gemäß die Nation geschützt, dagegen aber auf keine übermassige... Anforderungen derselben gestattet und sonderlich der Patriarch nebst denen Bischöfen in behorigen Schranken erhalten werde« (96 sl.). Predsedniki Ilirske dvorne pisarne se vrste od grofa Ferd. Kolovrata (do 1751), Karla Königsegg-Erpsa (do 1755), Iv. Krist. pl. Bartensteina (do 1767) do grofa Fr. Ks. Kollerja (do 2. XII. 1777). Ukinitve je imela za posledico upore Srbov v Vršču in Novem Sadu. Položaj Srbov v Vojvodini in Slavoniji je postajal, kakor vemo že iz studij A. Ivića in R. Grujića, vedno težji.

Zgodovina osrednjega urada za upravo in finance (Directorium in publicis et camerilibus) je za nas tembolj zanimiva, ker ga je pripravljala grof Friderik Haugwitz v malem najprej na Koroškem in Kranjskem z ustanovitvijo posebne dvorne komisije (Hofkommission in kärntnerischen und krainerischen Angelegenheiten) l. 1748. Preiskava stanovskega gospodarstva na Kranjskem je odkrila ogromno zadolžitev in neenakomerno razdelitev bremen. Reforme so bile nujne, da se izrabi finančne sile dežele neposredno za državo in potom države brez vmesnega stanovskega gospodarstva. Iz bogatega gradiva spoznamo postavitev okrožnih glavarjev po vzorcu čeških dežel, finančne reforme po pruskem vzgledu, preureditev ustave in uprave mest, merkantilistična načela v prepovedih razkošja, nadzorstvo javnih ustanov itd.

L. 1763 so ločili upravne zadeve od finančnih poslov ter poverili prve združeni Češko-avstrijski dvorni pisarni, zadnje pa Dvorni komori. Tej dobi do smrti Marije Terezije je posvečen 3. zvezek gradiva, ki nudi za naše razmere mnogo manj. Tudi je izkoristil Fr. Walter bistveno v svojih študijah (Kaunitz Eintritt in die innere Politik, in Der letzte grosse Versuch einer Verwaltungsreform unter Maria Theresia 1764—65. Mitteilungen d. österr. Instituts f. Geschichtsforschung, 46. in 47. l.). Kdor se bo bavil s problemom centralizacije in germanizacije jugoslovanskih pokrajin v 18. stol., ne bo mogel iti preko gornje zbirke gradiva, ki se še nadaljuje.

Jos. Žontar.

Mr. Fran Minařik, Črtice iz zgodovine kranjske farmacije. Posebni odtis iz Apotekarskega Vjesnika (98 str.).

Mr. Fran Minařik, lekarnar v Mariboru, je znan kot marljiv sotrudnik naših in inozemskih farmacevtskih časopisov. V zagrebškem Apotekarskem Vjesniku je priobčeval med l. 1930—1935 razne zgodovinske doneske o starih lekarnah in lekarnarjih na Kranjskem; te zapiske je v pričujoči knjižnici združil take, kakršni so se tiskali v posameznih letnikih omenjenega Vestnika, samo da so v tej zbirki zaporedno paginirani. Stroge sistematike od teh »Črtic« torej ne bomo pričakovali niti zahtevali.

Poglavja obravnavajo zdravilstvo v samostanih, postanek deželnih lekarnarjev, prve odredbe o nadzorovanju lekarnarjev, zdravniško in lekarniško slovstvo shranjeno v knjižicah stiškega, konstanjeviškega in bistriškega samostana, poročila o starejših ljubljanskih lekarnarjih do konca 17. stoletja, popis Mucherjeve lekarne v Novem mestu s priobčenim inventarjem in slednjič kranjski lekarnarski red iz l. 1710.

Priznati je treba, da je avtor »Črtic« podal mnogo dosedaj nepoznanega zgodovinskega gradiva in ga sam in po svojih sodelavcih, ki se jim na strani 97 zahvaljuje, črpal tudi iz prvotnih, arhivalnih virov (arhiv kranjskih deželnih stanov, »Dizmov kronika« v arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani, davčni urbarji mesta Ljubljane, župne matice itd.), pri katerih bi bilo prav, ko bi bil povsod (zlasti glede arhivalij v Narodnem muzeju) navedel fascikulaturo.

Prve početke zdravilstva in lekarnišstva je iskati, kakor drugod tako tudi na Kranjskem, v samostanih (Stični, Kostanjevici in Bistri). Njih človekoljubno delovanje ustavijo turške vojne in njih spremljevalke, kužne bolezni in splošno obubožanje. Skrb za zdravilstvo in lekarnišstvo prevzamejo deželni stanovi, ki se začno okoli l. 1518 brigati za poslovanje redkih privatnih lekarnarjev ter uvedejo v skrb za zdravje svojih stanovskih plemiških rodbin proti koncu 16. stoletja ustanovo deželnih lekarnarjev, to je od dežele plačanih in njenim odredbam podrejenih lekarnarjev, kar je bila posebnost alpskih dežel, ki se je držala do Marije Terezije, od tedaj pa le še kot naslov. Normativne predpise za lekarnarje so vsebovali v 16. in 17. stoletju splošni policijski redi. Šele l. 1710 so izdali kranjski deželni stanovi poseben, dosti obširen lekarnarski red za Kranjsko, ki ga je natisnil tiskar Janez Jurij Mayr v Ljubljani. Ta lekarnarski red, ki je izšel samo enkrat, je danes ohranjen samo v 4 izvodih; od teh sta dva v zasebni lasti (Mr. Rudolf Ramor in Mr. Rikard Sušnik), ostala dva sta v študijski knjižnici v Ljubljani in v deželnem arhivu v Gradcu. Knjiga šteje 64 strani; prve štiri strani vsebujejo splošna pravila, ostale pa takse za zdravlila. Avtor lepo prikazuje, kako je lekarnarski red nastal iz praktičnih izkušenj nadzorovalnih zdravnikov (Andrej de Coppini, Marko Gerbec, Janez Jurij Rherschiner, Janez Pavel Gvalica itd.).

Prvi nam znani lekarnar ljubljanski je bil neki Smith, ki je imel 1530 na Novem trgu lekarno; ob njegovem času je živel v Ljubljani tudi lekarnar Andrej Behaimb, ki je bil 1537

sprejet med ljubljanske meščane. V Novem mestu se pojavi okoli 1570 prvi (deželni) lekarnar Peter Klaus, za njim 1598 Jožef Leykauff, 1620 Jakob Mucher star., 1643 Janez Matija Reich, 1700 Franc Fruttschla in Marko Aichelbrenner. Proti koncu 16. stoletja (1589) je obratoval v Ljubljani na Starem trgu Vincencij Agnelatti, deželni lekarnar, ki odvarja vrsto številnih lekarnarjev italijanskega rodu v Ljubljani. Bil je vnet pripadnik evangelijske veroizpovedi; zato je izgubil mesto svetovalca v mestnem zastopu in bi bil tudi izgnan, da se niso deželni stanovi potegnili zanj. Umrli ali pa izselili se je med 1606—1615.

V 17. stoletju so prevladovali v Ljubljani v prvi polovici stoletja lekarnarji iz Italije (Paolo Ciriani, Quintilio Romano, Domenico Brugnoli, Domenico Amadori, Orazio Carminelli), šele v drugi polovici se pojavijo tudi germanski priseljenci (Henrik Pempelfurt, Janez Jakob Frey plem. Freudenfeld, Janez pl. Grafenhueber, Ferdinand Hessing, Ludvik pl. Hauenstein, Janez Jurij Tosch). Slovenskega rodu je bil med vso to množico edini Janez Vrbec (Verbēz), ki je obratoval med 1604—1639 v lastni hiši na Mestnem trgu. Nejasnega porekla je Aleksander pl. Heutolin, ki se je naselil l. 1653.

Lekarnarji so zavzemali med meščani odlična mesta, nekateri so bili tudi plemiči (Frey, Grafenhueber, Ciriani). Ljubljancani so jih radi volili v mestni zastop (Agnelatti, Brugnoli), zlasti ker so lekarnarji znali brati in pisati, kar je bila takrat med meščani še redkost. Carminelli je županoval eno leto (1629), Janez Vrbec pet (po Valvasorju, kar pa ni točno; bil je župan le 1623), Janez pl. Grafenhueber je bil za župana tri leta (1699—1702), prav toliko za sodnika.

Večina lekarnarjev je imela lastne hiše, v katerih so bile po vsej priliki tudi njih lekarne. Te hiše bi se dale po davčnih urbarjih in zastavnih knjigah zasledovati do naših dni. Tako sem dožgal za Vrbece, da je bila njegova hiša Pred škofijo 18, Brugnolijeva hiša pa je bila poznejša Hartlova hiša na Rotovškem trgu 276, danes št. 19. V Grafenhuebrovi hiši pa je bila vse do naših časov lekarna (Knurr-Rab, Gromadzki, Birschitz) na Mestnem trgu 11. Hauensteinova in Toschova lekarna je poznejša lekarna »pri zlatem orlu« na Jurčičevem trgu 2, Cirianijeva hiša je bila na Starem trgu, današnja št. 5, Agnelattijeva na Starem trgu 7 itd.

Izmed ljubljanskih lekarnarjev 17. stoletja je vreden večje pozornosti Janez pl. Grafenhueber, čigar življenjski podatki so v »Črticah« posneti po »Dizmovi kroniki« in po Radics-Kaltenbrunnerjevi biografiji. O njegovem sinu Francetu Jerneju, poročenem 26. novembra 1728 z Marijo Barbaro pl. Milpacher, je treba omeniti, da je do 1730 vpisan v davčnih urbarjih med lekarnarji, čeprav je že 13. aprila 1727 umrl.

Glede potomcev Janeza Jakoba Freya pl. Freudenfelda bi bilo pripomniti, da je neki Jožef Alojzij Frey pl. Freudenfeld še l. 1730 vpisan v davčnih urbarjih med lekarnarji (na zadnjem mestu).

Avtorju gre hvala, da je s pomočjo gospoda dr. Antona Schöppla, graščaka na Vrhovem, pojasnil zvezo lekarnarjev Cirianijev s poznejšimi baroni Cirheimbi, graščaki na Hemljniku in pozneje na Kamnu pri Kandiji. K avtorjevim navedbam o novejših potomcih tega rodu bi bilo še pripomniti, da je bil Žiga Janez mostninar v Podbrezju (ne na Brezjah) in da je bil njegov sin Anton Žiga gubernijski, potem deželnovladni akcesist, ki so se mu rodili iz zakona z Ivano Lapain iz Kranja sinovi Alfonz (r. 1837), major pri 47. pešpolku v Mariboru, in Zenon (1840 do 1897), stolni kanonik v Ljubljani.

Presegalo bi tesno odmerjeni prostor tega referata, ako bi se hoteli, kakor »Črtice« zasluzijo, podrobneje baviti z njihovimi zanimivimi in svojevrstnimi dognanji strogo strokovne narave, kakršna so navedbe bogatega knjižnega in rokopišnega gradiva o lekarništvu iz 16. do 18. stoletja, ki ga hranijo naši samostani, popisi inventarja in zalog stare Mucherjeve lekarne v Novem mestu iz l. 1640, navodila deželnim lekarnarjem iz l. 1598 itd.

Pohvalno je omeniti, da je znal avtor nevoljno gradivo še dokaj srečno izoblikovati v posamezna, čeprav še ne zadosti sintetično zvezana poglavja in da je obogatil zgodovino našega lekarnišтва v 16. in 17. stoletju s pomembnimi, čisto novimi dognanji. Knjižico pozivlja razmeroma bogat in izviren ilustrativen material, izmed katerega naj zlasti omenimo facsimilia bistrškega rokopisa iz 15. stoletja s seznamkom zdravilnih rastlin, recepta iz 15. stoletja in kranjskega lekarnarskega reda iz l. 1710 v 6 posnetkih, nadalje fotografske posnetke starih lekarniških možnarjev iz začetka 18. stoletja in oljne slike iz lekarne pri »zlatem jelenu«, ki nam prikazuje notranjost lekarne v 16. stoletju.

Pri ponatisu člankov iz Apotekarskega Vjesnika se ponekod niso popravile številne tiskovne napake glede letnic. Poroka Grafenhuebra z Amadorijevo vdovo je bila 5. februarja 1679, ne 1669 (str. 33), Marija Kristina Grafenhueber je rojena 1693, ne 1793 (str. 34). Podobne napake so še na str. 35 (1795 namesto 1695), 39 (1865 namesto 1665), 40 (1578 namesto 1678) itd. Predhodniki Sušnikove lekarne pri »zlatem jelenu« so bili Mayri in ne Mayerji (str. 25). Glede krajev naj se ne menjava enotna pisava (str. 3 Zatična in Stična na isti strani).

Avtor nam obeta na zadnji strani »Črtice«, da bo nadaljeval svoja raziskovanja o kranjskem lekarništvu in jih razširil še na druge panoge te stroke, ki doslej niso obdelane. Zelo zaslužno je to monografsko delo. Zlasti 18. stoletje in prva polovica 19. stoletja mu bo nudila mnogo arhivalne stvarine, ki čaka razkritja in obelodanjenja. Opozorjamo pri tem tudi na arhivalije, ki so shranjene v arhivu in (od l. 1829) v registraturi mestnega poglavarstva v Ljubljani, na tamkajšnje zapisnike obrtnikov in na precej neznane zastavne knjige mesta Ljubljane (1790 do 1852), shranjene v arhivu okrožnega sodišča v Ljubljani.

Dr. R. Andrejka.

Rôle et formation du bibliothécaire. Etude comparative sur la formation professionnelle du bibliothécaire. Paris, Institut International de Coopération Intellectuelle, 1935, 8°, 388.

Mednarodni zavod za intelektualno sodelovanje (IICI) je pred nekaj leti priredil anketo o vlogi javnih knjižnic v prostem času delavca in izdal rezultate leta 1933 pod naslovom: *Bibliothèques populaires et Loisirs ouvriers*. Pri obdelovanju zaključkov ankete so prišli bibliotekarski strokovnjaki mednarodne komisije za intelektualno sodelovanje (Commission internationale de Coopération intellectuelle) do prepričanja, da strokovna izobrazba bibliotekarja nujno potrebuje organizacije: več referatov je podčrtalo pomanjkanje določb in sredstev za izobrazbo bibliotekarjev, in še vedno se dogaja, da so biblioteke, posebno ljudske, v rokah ljudi, ki imajo sicer ljubezen do knjige in dobro voljo, manjka jim pa tehnično znanje. IICI si je zato postavil cilj: zbirati podatke, ki dovoljujejo študij celotnega problema, in iskati rešitve, ki omogočajo knjižničarju pridobivanje poklicne izobrazbe. Razširil je anketo na vse javne knjižnice, ker večkrat vidimo, da je v tej državi povoljno rešen problem ene kategorije bibliotek, v drugi državi pa druge. Razposlal je vprašalno polo državnim zvezam bibliotekarjev, kjer teh ni, pa komisijam za intelektualno sodelovanje, razen tega še posameznim osebnostim; uporabljeni so seveda tudi podatki tovrstnih publikacij.

Vprašalna pola je imela sledeče glavne točke: kategorije bibliotekarjev (uradniki države, dežele, mest, društev itd.); tipi bibliotek (narodne, univerzitetne, strokovne, administrativne, mestne, šolske, otroške, ljudske); pogoji za bibliotekarski poklic (starost, spol, vera, študij, tehnično znanje); določbe, ki predpisujejo navedene pogoje (zakoni, naredbe, ususi); razlike pogojev za posamezne funkcije (višja, srednja, nižja služba); sredstva poklicne izobrazbe (bibliotekarske šole, tečaji, izpiti, staži) itd.

35 držav je poslalo poročila, in sicer: Južna Afrika, Nemčija, Avstrija, Belgija, Brazilija, Bolgarija, Kanada, Kitajska, Danska, Španija, Estonija, Združene države, Finska, Francija, Anglija, Grška, Ogrska, Indija, Irska, Islandija, Italija, Japonska, Letonska, Luksemburška, Norveška, Nova Zelandija, Nizozemska, Poljska, Romunija, Švedska, Švica, Češkoslovaška, Rusija, Vatikan, Jugoslavija. Ta poročila tvorijo drugo, najbolj obsežno poglavje knjige (43—349); prvo poglavje zavzema uvodna sinteza (13—41), tretje bibliografija (355—380).

Uvodna sinteza podaja najprej čisto kratek pregled razvoja knjižnic v Evropi in vloge knjižničarjev v prejšnjih stoletjih. Šele v 2. polovici 19. stoletja se more govoriti o poklicu knjižničarja kot takem, ki pa je še vedno brez posebne izobrazbe. Po definiciji bibliotekarja našteva lastnosti, ki jih zahteva ta poklic v prvi vrsti: odpoved v korist drugim, smisel za red in čut odgovornosti, slednje ne samo za knjige, temveč tudi za čitatelje, ker prav v zadnjem času socialna važnost bibliotekarske službe zelo narašča. Praktično delovanje po teoretičnem pouku (staž) je prav radi tega potrebno, ker se šele tu pokaže, ali ima bibliotekarski kandidat omenjene lastnosti. Načelo je, da mora biti poklicna izobrazba različna za trojne kategorije bibliotekarske službe: višjo ali znanstveno, srednjo ali tehnično, in nižjo. Z istega vidika strokovne izobrazbe bibliotekarjev izvira tudi tukaj izvedena razdelitev bibliotek: 1. splošne biblioteke (narodne, univerzitetne, druge velike študijske); 2. specialne biblioteke (institutske, seminarske, administrativne); 3. velike mestne in deželne biblioteke; 4. ljudske, šolske in otroške biblioteke.

Kar se tiče znanstvene ali višje službe prvih treh kategorij bibliotek, imamo temeljno razliko med Ameriko in Evropo, ki ustreza zgodovinskemu razvoju in značaju bibliotek tu in tam: v Evropi so bibliotekarji že od nekdaj imeli v oskrbi dragoceno dediščino rokopisov, starih listin in redkih knjig, ki je zahtevala predvsem znanstveno obdelovanje; v Ameriki pa so bile spočetka biblioteke z velikim številom knjig, katerih značaj pa je stavljal bolj tehnične ko znanstvene probleme; šele v novjšem času so prejele rokopise in knjige, ki zahtevajo zdaj tudi od amerikeanskega bibliotekarja znanstveno izobrazbo. Zato zahteva Amerika v prvi vrsti tehnično znanje, šele v drugi znanstveno, Evropa pa polaga važnost na znanstveno izobrazbo, potem šele pride tehnična izobrazba, ki more biti krajša kot znanstvena. Nekatere države zahtevajo samo univerzitetno izobrazbo (tehnična diploma daje samo prednost), druge pa zahtevajo tudi tehnično izobrazbo. Načelo je, da more biti predstojnik strokovne biblioteke le bibliotekar, ki pripada isti stroki. V mestnih in deželnih bibliotekah postane posebno jasna vloga bibliotekarja kot voditelja, ki zahteva pedagoško izobrazbo.

Srednja služba je pogosto slabo definirana, včasih je prehod v višjo službo, včasih ne; najboljša definicija je podana z nemškim dekretom 16. marca 1906; značilno zanjo je tehnično delo, zato mora biti njena poklicna izobrazba posebno popolna, da je višja služba razbremenjena in se more posvetiti svojim nalogam. Večinoma se zanjo zahteva srednješolska izobrazba. Nižja služba zahteva dobro ljudskošolsko izobrazbo; ponekod je zdaj rezervirana za invalide.

Največ razlik je pri pogojih za knjižničarje ljudskih, šolskih in otroških bibliotek. Tukaj je manj potrebna znanost kakor enciklopedično znanje, ker ima biblioteka tu predvsem vzgojno vlogo. Ker privedejo obiskovalce ljudskih knjižnic poleg želje po štivu še drugi socialni razlogi, mora imeti bibliotekar ljudske biblioteke poleg dobre splošne izobrazbe resno pedagoško znanje, obisk šole za socialno delo, teoretično in praktično tehnično izobrazbo.

Ustanovitev prvih bibliotekarskih tečajev imamo 1864 na Dunaju, 1869 v Parizu, 1877 v Londonu, prvo bibliotekarsko šolo pa 1883 v Združenih državah. Zdaj obstoja že veliko

število šol in tečajev, ki pa so zelo različni po značaju, vrednosti, pouku, diplomah itd. Nekatere države so jih morale zadnja leta iz finančnih ozirov ukiniti. Medtem ko imamo v Združenih državah 24 bibliotekarskih šol, so drugod samo praktični staži ali osebni študij. Tečaji in šole so odvisni od prosvetnih ministrstev, univerz, bibliotek in bibliotekarskih društev. Dekrete, ki določajo izpite in diplome, imajo Nemčija, Avstrija, Poljska, Brazilija, Portugalska, drugod so tečaji brez izpita, potem tečaji s stažem in tečaji brez staža, za eno kategorijo bibliotek in za več kategorij. Tudi dolgotrajni tečaji varijirajo od nekaj dni do več mesecev.

Strokovnjaki, ki so pregledali priobčena poročila, so izrazili željo, da bi se ustanovila za znanstveno službo v vsaki državi vsaj ena višja bibliotekarska šola, odvisna od prosvetnega ministrstva, pa tudi v zvezi z univerzitetno ali narodno biblioteko. Za sprejem bi bila predpisana univerzitetna izobrazba, teoretični študij bi trajal najmanj eno leto, praktični staž najmanj šest mesecev, potem bi absolvent dobil diplomu s pravico na višjo (znanstveno) službo. Za bibliotekarje ljudskih bibliotek bi se dale napraviti šole skupaj s knjižničarji, ker imajo skupne točke (tako šole ima Poljska); to bi se dalo tudi lažje financirati. Dosedanje različne rešitve bi bilo treba primerjati in praktične zaključke izvajati v posebni reviji o bibliotekni vedi, ali na rednih sestankih. Ker se pa bibliotekarji in njihovi biskovalci vedno spreminjajo, nastanejo tudi vedno nova vprašanja. Za te probleme bi bilo dobro ustanoviti mednarodni eksperimentalni inštitut s popolno znanstveno avtonomijo.

Pri mednarodnih anketah o raznih kulturnih panogah imamo pri nas večkrat občutek zaostalosti, ki je vedno neprijeten, tudi takrat, kadar se da opravičiti z zgodovinskim razvojem itd. Bibliotekarstvo je ena tistih redkih točk, kjer razdalja med nami in drugimi ni preveč kričeča — res da po zaslugi dejstva, da so tudi druge države bibliotekarstvo dolgo zanemarjale. Vsekakor je za nas zanimivo in poučno primerjanje stanja bibliotek in bibliotekarjev pri nas v Jugoslaviji s položajem po drugih državah, in sicer posebno glede nekaterih točk, n. pr.: statistika bibliotek, bibliotekarska društva, zakoni in naredbe o bibliotekarstvu, bibliotekarski tečaji in šole; navedli bomo tudi skupne poteze in značilnosti razvoja v posameznih državah, ter končno videli, kako daleč smo mi.

Med skupne poteze lahko štejemo, da so povsod znanstvene in šolske bibliotekarje večinoma odvisne od državnih institucij, ljudske pa večinoma od privatnih organizacij. Glede starosti, spola in vere bibliotekarjev skoraj nikjer ni omejevalnih pogojev; omenbe vredne je visok odstotek bibliotekark, tako v ljudskih bibliotekah kakor v znanstvenih, v srednji in višji službi. Značilno je nadalje, da se zahteva povsod, ali po zakonu ali po ususu, za funkcionarje znanstvenih bibliotek univerzitetna izobrazba, za one ljudskih pa srednješolska.

Statistika bibliotek ni bila med točkami ankete (glavni predmet ankete je bibliotekar, bibliotekarje so upoštevane le kot podlaga), zato se iz dejstva, da je večina poročil ne omenja, ne more sklepati, da tam ni izvršena. Številke, skupne ali delne, pa navajajo: Južna Afrika (3 narodne bibliotekarje, 97 mestnih in deželnih, 9 univerzitetnih in podobnih institucij, 410 šolskih), Bolgarija (2159 ljudskih bibliotek), Kanada (984 bibliotek), Ogrska (1500 ljudskih bibliotek), Japonska (8 univerzitetnih bibliotek, 4800 javnih), Poljska (25.000 šolskih bibliotek, 8526 ljudskih, 1000 vojaških), Romunija (10.000 ljudskih bibliotek), Češkoslovaška (85 občinskih bibliotek v krajih z nad 10.000 prebivalci), Rusija 103.376 stalnih bibliotek, 90.693 ambulantnih; med njimi 45.219 ljudskih, 47.615 šolskih in otroških.

Glede zakonov ali naredb, s katerimi država predpisuje pogoje za bibliotekarje, delimo lahko zastopane države v štiri skupine: prva predpisuje poklicno izobrazbo za znanstvene in ljudske bibliotekarje, druga samo za znanstvene, tretja samo ljudske, četrta nima posebnih predpisov ne za znanstvene ne za ljudske. Zakone in naredbe navajajo poročila v celoti. Mi tukaj omenjamo samo časovno zadnje, ki so zdaj v veljavi:

1. skupina. Nemčija: naredbi 30. julija 1928 (za znanstveno službo) in 24. septembra 1930 (za srednjo službo in ljudske bibliotekarje); Belgija: naredbi 20. septembra 1926 (za znanstvene bibliotekarje) in 1. junija 1924 (za ljudske bibliotekarje); Japonska: naredba l. 1900 (za cesarsko biblioteko) in naredba l. 1921, spremenjena 1933 (za javne bibliotekarje); Rusija: dekret l. 1930 (za znanstvene bibliotekarje), dekret 25. januarja 1934 (za ljudske bibliotekarje), določbe 26. aprila 1934 (za bibliotekarje brez poklicne izobrazbe).

2. skupina. Avstrija: naredbi 10. julija 1929 (za znanstveno in srednjo službo); Brazilija: dekret 17. oktobra 1931; Kitajska: naredba l. 1927; Španija: dekret 19. maja 1932; Estonija: določbe za univerzitetno biblioteko in narodni muzej; Francija: naredba 22. februarja 1932; Ogrska: zakona l. 1922 in 1929; Italija: dekret 6. septembra 1928; Letonija: zakon o državnih bibliotekah; Luksemburška: zakon 10. avgusta 1912 (samo za šolske bibliotekarje); Norveška: zakon l. 1930; Poljska: dekret 11. aprila 1930.

3. skupina. Bolgarija: zakon l. 1927; Danska: dekret 15. decembra 1932; Finska: naredba 27. aprila 1923; Nizozemska: določbe l. 1921; Češkoslovaška: zakon 22. julija 1919, spremenjen 9. julija 1921 (za občinske bibliotekarje).

4. skupina. Južna Afrika, Kanada, Združene države (v smislu, da ni enotnega zakona; vsaka država ima svoje zakone o tem predmetu), Anglija, Grška (splošni uradniški zakon), Indija, Irski, Islandija, Nova Zelandija, Romunija (splošni uradniški zakon), Švedska, Švica, Vatikan, Jugoslavija (splošni uradniški zakon).

Bibliotekarske tečaje in šole imajo sledeče države: Nemčija: bibliotekarske šole v Berlinu, Vratislavi, Bonnu, Kölnu; Avstrija: Institut für österreichische Geschichtsforschung, tečaji na Narodni biblioteki od 1929 do 1931; Belgija: tečaj na Ecole centrale du Service

social. 6. oddelek, v Bruslju, ust. 1920; Brazilija: pouk bibliotekonomije na Narodni biblioteki; Bolgarija: 8 tečajev bibliotekonomije od 1923, 2 tečaja za bibliotekarje šolskih bibliotek, 1928 in 1931; Kanada: 2 bibliotekarski šoli, v Torontu in Montrealu, tečaji na 2 univerzah; Danska: poletni tečaji za bibliotekarje podeželskih bibliotek, šola za bibliotekarje ljudskih bibliotek, ust. 1918; Španija: šola za diplomatiko; Estonija: tečaj za bibliotekarje ljudskih bibliotek; Združene države: 24 bibliotekarskih šol, ki pripadajo trem različnim tipom; Finska: tečaji za bibliotekarje ljudskih bibliotek, ust. 1924; Francija: Ecole des Chartes, od 1924 do 1929 bibliotekarska šola v Parizu, ki jo je financirala American Library Association, mestna bibliotekarska šola v Parizu, ust. 1930; Anglija: tehnični pouk British Library Association, ust. 1893, in šola bibliotekonomije londonske univerze, ust. 1919; Ogrska: neobvezni tečaji v Budimpešti na univerzitetni biblioteki, na centralni mestni biblioteki in na univerzi; Indija: tečaji na univerzitetni biblioteki Pendžaba, od 1915, na kr. biblioteki v Kalkuti in na univerzitetni biblioteki v Madrasu; Irska: tečaj na dublinski univerzi, od 1927/28; Italija: tečaji na 4 univerzah, v Rimu, Firenzi, Bolonji in Padovi, od 1926; Japonska: bibliotekarska šola prosvetnega ministrstva, ust. 1922; Norveška: tečaji za bibliotekarje podeželskih bibliotek, ust. 1912, in za učitelje, ust. 1929, dopisni tečaji 1930/32; Nova Zelandija: dopisni tečaji angleškega bibliotekarskega društva; Nizozemska: tečaji bibliotekarskega društva, od 1921; Poljska: tečaji na univerzah v Poznańu in v Vilnu, za bibliotekarje ljudskih bibliotek šola mestne biblioteke v Varšavi in katoliška socialna šola v Poznańu; Romunija: tečaji za bibliotekarje ljudskih in šolskih bibliotek, 1932; Švedska: tečaj za bibliotekarje ljudskih bibliotek, ust. 1920; Švica: tečaji na univerzah v Baslu, Zürichu, Bernu, oddelek ženske socialne šole v Ženevi in v Luzernu; Češko-slovaška: bibliotekarska šola, 1920—1932, tečaji na Karlovi univerzi, poletni tečaji; Rusija: institut za bibliotekonomijo v Moskvi, ust. 1918, tečaji na pedagoških institutih in na univerzah; Vatikan: bibliotekarska šola, ust. 1934. Programi tečajev in šol so večinoma tudi navedeni. Brez tečaja ali šole so le Grška, Islandija, Luksemburška, Jugoslavija.

Podčrtati hočemo še nekaj značilnosti razvoja v nekaterih državah. Tako toži Kanada o težavah radi raztresenosti in redkosti prebivalcev, ki pripadajo tudi dvema različnima rasama. Na španskem morejo postati bibliotekarji samo člani Korporacije arhivarjev, bibliotekarjev in muzejnikov. V Združenih državah, kjer vsaka državnica neodvisno od drugih organizira svoje biblioteke, zavzema l. 1876 ustanovljena organizacija bibliotekarjev mesto države, predpisuje pogoje za bibliotekarje, prireja tečaje, ustanavlja šole in daje diplome. Prav tak izreden položaj zavzema organizacija bibliotekarjev v decentralizirani Švici, ki je 1932 izdelala predloge (Godet-Escher) za poklicno izobrazbo. Francija še ni zadovoljivo rešila vprašanja bibliotekarske šole, za katero ima šele izdelan projekt, ker Ecole des Chartes očitajo preveč teoretični značaj, proti ameriški bibliotekarski šoli pa se je dvignil delni odpor radi njenih metod, češ da ne ustrezajo popolnoma evropskim potrebam. V Angliji zahteva država le univerzitetno diplomu, tehnično vzgajajo bibliotekarje raje praktično po potrebah posameznih bibliotek. Indija se bojuje proti analfabetizmu, jedro bibliotekarskega dela je tam vsa ali malo mesto. Na Norveškem je dobilo mnogo bibliotekarjev poklicno izobrazbo na angleških in ameriških bibliotekarskih šolah, in tam že poznajo brezposelne bibliotekarje; bibliotekarska organizacija je izdala od l. 1915 sem 10 ročnih knjig za poklicno izobrazbo. Rusija podčrtava uspehe boja proti analfabetizmu in važnost vzgojne vloge bibliotekarjev.

Iz vsega navedenega postane jasno, kaj pri nas že imamo in česa še pogrešamo. Statistiko bibliotek imamo samo delno, za Slovenijo, splošna je še v projektu. Posebnega zakona o bibliotekah še nimamo, čeprav je naše »Društvo jugoslovanskih bibliotekarjev« izdelalo že več projektov. Za bibliotekarje državnih bibliotek — razen beograjske Narodne biblioteke, ki ima svoj poseben statut — je v veljavi splošni uradniški zakon, za ljudske biblioteke sploh ni predpisov. Za znanstveno službo se zahteva po ususu univerzitetna izobrazba, za srednjo službo srednješolska, tehnično znanje si more pridobiti bibliotekar le po praktičnem delu v teku službovanja in po lastnem študiju. Brezdvomno bi bila za nas najboljša rešitev ustanovitve bibliotekarskih tečajev na univerzah v Beogradu, Ljubljani in Zagrebu (v zvezi s historično skupino kakor običajno) ali na univerzitetnih in narodnih bibliotekah istotam (z diferenciacijo za znanstvene in ljudske biblioteke), ker bi tu imeli na razpolago primerne predavatelje in potrebno gradivo, in bi finančno breme bilo neznatno. Tudi predpis staža ne bi povzročil velikih težk o č. Ker se mentaliteta vsakega naroda pokaže tudi v organizaciji knjižničarstva, moramo tudi tu iskati svojo pot. In ker je jasna zveza med splošnim nivojem kulture in nivojem bibliotekarstva, je tukaj možnost za uveljavljanje manjših držav in narodov, kakor pri vsaki stvari, kjer odloča kvaliteta, ne pa kvantiteta.

Obravnavana knjiga je prava zakladnica. Nemškemu referatu je uredništvo dodalo odgovarjajoče poglavje iz Milkaua, Handbuch der Bibliothekswissenschaft, švicarski referat vsebuje resolucije bibliotekarske organizacije o poklicni izobrazbi. Nemčija na eni, Švica (z Ameriko in Anglijo) na drugi strani predstavlja brez dvoma dva čisto različna tipa rešitve. Poučna je za nas posebno opazka švicarskega referenta, da ni dobro vse pričakovati od države; popolnoma pa soglašamo s simpatično izpovedjo angleškega referenta, da so bibliotekarske plače majhne, da je napredovanje počasno, da pa je bibliotekarska služba vendar priljubljena.

Dr. M. Pivec-Stelč.

PREJELI SMO V OCENO:

Zbirka jugoslavenskih ornamenata. Sv. VI, 1934. Izdaje Etnografski muzej u Zagrebu.

Etnografska istraživanja i grada. Običaji. Rukotvorine. Nošnja. Nakit. Zgradarstvo. Popijevke. Izdaje Etnografski muzej u Zagrebu. Uređuje prof. dr. Božidar Širola. Zagreb, 1934. Str. 128.

Košak Vera, Krplje, hodaljke za snijeg. Etnološka biblioteka 21. Uređuje dr. Božidar Širola. Zagreb, 1934. Str. 32.

Schünemann Konrad, Oesterreichs Bevölkerungspolitik unter Maria Theresia. Bd. I. Veröffentlichungen des Instituts zur Erforschung des deutschen Volkstums im Süden und Südosten in München und des Instituts für ostbayrische Heimatforschung in Passau, Nr. 6. (Deutsche Rundschau, G. m. b. H., Berlin.) Str. 409.

Horvat Benko, Nepoznat brončan medaljon carice Faustine senior. (Sep. odtis, 1928.) Str. 11+1 tab.

Rengjeo Ivan, Novci i medalje bana Jelačića. (Sep. odtis, 1931.) Str. 20.

Rengjeo Ivan, Hrvatsko-dalmatinski novci. (Sep. odtis, 1934.) Str. 18.

Breznik-Ramovš, Slovenski pravopis. Izdalo in založilo Znanstveno društvo. Ljubljana, 1935. Str. XXIV+300.

Dr. Edmund Schneeweis, Grundriss des Volksglaubens und Volksbrauchs der Serbokroaten. Družba sv. Mohorja v Celju, 1935. Str. 267. 45 slik.

Spomenica varaždinskog muzeja 1925-1935. Izdanja Muzealnoga društva u Varaždinu, br. 1. Str. 80 + 3 tab.

